

T.C.
MERSİN ÜNİVERSİTESİ
TIP FAKÜLTESİ

HALK SAĞLIĞI ANABİLİM DALI

MERSİN MERKEZDEKİ LİSELİ ERGENLERDE
RİSKLİ DAVRANIŞLAR

Dr. Özgü EKİNCİ
UZMANLIK TEZİ

DANIŞMAN
Doç.Dr. Seva ÖNER

MERSİN - 2016

T.C.
MERSİN ÜNİVERSİTESİ
TIP FAKÜLTESİ

HALK SAĞLIĞI ANABİLİM DALI

MERSİN MERKEZDEKİ LİSELİ ERGENLERDE
RİSKLİ DAVRANIŞLAR

Dr. Özgü EKİNCİ
UZMANLIK TEZİ

DANIŞMAN
Doç.Dr. Seva ÖNER

MERSİN – 2016

TEŞEKKÜR

Uzmanlık eğitimi ve tez çalışmam sũresince emeiği geçen, başta tez danışmanım Doç.Dr. Seva ÖNER olmak üzere, Anabilim Dalı Başkanımız Prof.Dr. Resul BUĞDAYCI ve hocalarım Prof.Dr. Tayyar şAşMAZ, Doç.Dr. A. Öner KURT, Doç.Dr. Gülçin YAPICI'ya ve tez çalışmama maddi ve manevi desteklerinden ötürü başta ailem olmak üzere, Okan Erdoğan, Berrak Başak Arslan ve iş arkadaşlarıma içtenlikle teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZET	5
ABSTRACT	6
GİRİŞ VE AMAÇ	8
GENEL BİLGİLER	10
1. Adölesan Dönem (Ergenlik)	10
2. Adölesan Dönemde Büyüme ve Gelişme	10
2.1. Adölesan Dönemde Seksüel ve Fiziksel Değişiklikler	10
2.2. Adölesan Dönemde Psikososyal Gelişme	11
2.2.1. Erken Ergenlik Dönemi	11
2.2.2. Orta Ergenlik Dönemi	12
2.2.3. Geç Ergenlik Dönemi	12
3. Adölesanlarda Riskli Davranışlar	13
3.1. Yetersiz ve Dengesiz Beslenme Davranışları	15
3.1.1. Anoreksiya Nervoza	16
3.1.2. Bulimiya Nervoza	17
3.1.3. Obezite	17
3.2. Yetersiz Fiziksel Aktivite	18
3.3. İstemli ve İstemsiz Yaralanmalara Neden Olan Davranışlar	19
3.3.1. Trafik ile İlgili Davranışlar	20
3.3.2. Şiddete Yönelik Davranışlar	21
3.3.3. İntihar	22
3.4. Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanımı	22
3.4.1. Tütün Kullanımı	22
3.4.2. Alkol Kullanımı	23
3.4.3. Madde Kullanımı	25
3.5. Güvensiz Cinsel Davranışlar	27
3.5.1. Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar	28

3.5.2. Adölesan Gebelikler	28
GEREÇ VE YÖNTEMLER	31
1. Araştırmanın Tipi	31
2. Araştırma Bölgesi ve Özellikleri	31
3. Araştırmanın Evreni	31
4. Araştırmanın Örneklemi	31
4.1. Minimum Örnek Büyüklüğü	31
4.2. Örneklem Yöntemi	31
4.3. Çalışma Grubu	32
5. Araştırmanın Yeri ve Zamanı	32
6. Veri Toplama Araçları ve Ölçüm Yöntemleri	33
6.1. Anket Formu	33
6.2. Boy Ölçümü	33
6.3. Kilo Ölçümü	33
7. Araştırmanın Değişkenleri	33
7.1. Bağımlı Değişkenler	33
7.2. Bağımsız Değişkenler	34
8. Pilot Çalışma	35
9. Araştırma ile İlgili İzinler	35
10. Verilerin Toplanması	35
11. Araştırmanın Bütçesi	36
12. Verilerin Analizi	36
12.1. İstatistiksel Analiz	36
12.2. Araştırmada Kullanılan Terimlerin ve Kriterlerin Tanımlamaları	36
13. Araştırma Takvimi	40
14. Araştırmanın Sınırlılıkları	40
BULGULAR	42
1. Öğrencilerin Sosyodemografik Özellikleri	42
2. Öğrencilerin Riskli Davranışlarının Değerlendirilmesi	48
2.1. Beslenme ve Sağlıksız Kilo Kontrolü ile İlgili Davranışlar	48
2.2. Fiziksel Aktivite ile İlgili Davranışlar	56
2.3. İstemli ve İstemsiz Yaralanmalara Neden Olan Davranışlar	64
2.3.1. Trafik ile İlgili Davranışlar	64

2.3.2. Şiddete Yönelik Davranışlar ve İntihar Girişimi	69
2.4. Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanımı	79
2.4.1. Tütün Kullanımı	79
2.4.2. Alkol Kullanımı	87
2.4.3. Madde Kullanımı	94
TARTIŞMA	100
SONUÇ VE ÖNERİLER	119
KAYNAKLAR	123
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	137
ŞEKİLLER VE RESİMLER DİZİNİ	138
TABLolar DİZİNİ	139
EKLER	
EK-1. Anket Formu	
EK-2. İl Milli Eğitim Müdürlüğü İzni	
EK-3. Etik Kurul İzni	
EK-4. Aile Onam Formu	

ÖZET

Ergenlik dönemindeki riskli davranışlar, ergenlerin mortalite ve morbiditelerini belirleyen en önemli faktördür. Çalışmanın amacı, Mersin il merkezindeki lise öğrencilerinin riskli davranışlarını ve ilişkili faktörleri belirlemektir.

Araştırma, kesitsel tipte bir saha araştırmasıdır. Araştırmanın evrenini, Mersin il merkezinde öğrenim gören lise öğrencileri oluşturdu. Veriler yapılandırılmış bir anket formu ile öğrencilerin kendi kendine doldurması sağlanarak 01-31 Aralık 2015 tarihleri arasında on okuldan toplandı. Çalışmaya 1072 öğrenci dahil edildi. Veri analizinde; tanımlayıcı istatistikler, Pearson Kikare, Fisher's Exact Test, Mann Whitney U, Kruskal Wallis Testleri ve Binary Lojistik Regresyon analizi kullanıldı. İstatistiksel önemlilik düzeyi $p \leq 0.05$ olarak kabul edildi.

Çalışmaya katılan öğrencilerin 585'i (%54.6) kız, yaş ortalaması 15.6 ± 1.2 yıl idi. Öğrencilerin 246'sının (%22.9) fazla kilolu/obez olduğu; 284'ünün (%26.6) sağlıksız kilo kontrolü yaptığı; 1014'ünün (%96.8) sağlıklı beslenmediği; 362'sinin (%34.8) fiziksel aktivite yapmadığı; 589'unun (%55.1) günde 2 saatten fazla ekran etkinliğinde bulunduğu; 906'sının (%85.1) trafikle ve 734'ünün (%69.2) şiddetle ilgili en az bir riskli davranışının olduğu; 45'inin (%4.3) intihar girişiminin olduğu; 571'inin (%54.1) tütün ürünü, 494'ünün (%47.0) alkol, 47'sinin (%4.4) ise madde denediği saptandı. Erkek olmak; fazla kilolu/obez olmayı, ekran etkinliğini, trafikle ilgili riskli davranışı, tütün ve madde denemeyi artırmaktaydı. Kız olmanın ise; sağlıksız kilo kontrolü, fiziksel aktivite yapmama ve intihar girişimini artırdığı belirlendi. Yaş artışı; fiziksel aktivite yapmama ve tütün, alkol ve madde denemeyi artırmaktaydı. Ebeveynlerin birlikteliği; fazla kilolu/obez olmayı ve trafikle ilgili riskli davranışı artırdığı belirlendi. Çoğu riskli davranışın birbiri için risk faktörü olduğu belirlendi.

Birinci basamakta risk altındaki gruplara riskli davranışlarla ilgili koruyucu sağlık hizmetlerinin daha yoğun verilmesi, tüm ergenlere bu konularda eğitim verilmesi ve okullarda hemşire görevlendirilmesi önerilir. Ayrıca müfredata riskli davranışlar ile ilgili dersler eklenmelidir.

Anahtar kelimeler: Adölesan, ergen, lise öğrencisi, risk alma davranışı, riskli davranış

ABSTRACT

Risky Behaviors Among High School Adolescents Living in Mersin City Center

Risky behaviors in adolescent are the most important factors that determining the morbidity and mortality of adolescents. The aim of this study is to identify risky behaviors and related factors, displayed by high school students living in the city center of Mersin.

The study is a cross sectional field study. Students going to high school in the city center of Mersin comprised the study population. Data were collected from students attending ten high schools with a structured questionnaire between December 1, 2015 and December 31, 2015. The questionnaires were filled in by the students themselves. The study included 1072 students. To analyze the data, descriptive statistics, Pearson Chi-square, Fisher's Exact Test, Mann-Whitney U, Kruskal-Wallis Tests and Binary Logistic Regression analysis were used. P- Values ≤ 0.05 were considered statistically significant.

The mean age of the participating students was 15.6 ± 1.2 years and, 585 (54.6%) of them were female, 246 (22.9%) were overweight or obese, 284 (26.6%) have unhealthy weight control, 1014 (96.8%) did not have a healthy diet, 362 (34.8%) did not do any physical activities, 589 (55.1%) spent more than 2 hours per a day being sedentary activities, 906 (85.1%) displayed at least one risky behavior in traffic, 734 (69.2%) displayed at least one violence-related risky behavior, 45 (4.3%) attempted suicide, 571 (54.1%) used tobacco products, 494 (47.0%) consumed alcohol, and 47 (4.4%) tried some drugs. Being male gender increased the likelihood of being overweight/obese, displaying sedentary behaviors, traffic-related risky behaviors, and trying tobacco products and substance. Being female gender increased the likelihood of having unhealthy weight control, not doing physical activities and having suicidal tendencies. Increased age increased physical inactivity, and tobacco, alcohol and substance use. Students whose parents live together increased the likelihood of being overweight/obese and displaying risky behaviors in traffic. Most risky behaviors were identified as risk factors for each other.

It is recommended that in primary care, preventive health services related to risky behaviors should be given more intensely to those at-risk groups, all adolescents should be educated about risk behaviors and their results, and nurses should be appointed in schools. Also lessons related to risk behaviors should be added to curriculum.

Key Words: Adolescence, adolescent, high school student, risk-taking behavior, risky behavior

GİRİŞ VE AMAÇ

Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) göre ergenlik; 10 ile 19 yaşlar arasında ciddi fiziksel ve psikolojik değişimlerin olduğu bir dönemdir¹. Çocuklar üç-beş yıl içinde erişkin vücut ölçüleri, biyolojik olgunlaşma ve üreme potansiyelini kazanırken daha uzun süre içinde psikososyal gelişimini tamamlamaktadır². Bu dönem ergenlerin; duygu, düşünce ve davranışlarını geliştirmeye çabaladığı, fizyolojik ve psikolojik yönden değişimlerin yaşandığı, sosyal olgunluğa hazırlandığı ve sıkıntılı ve çalkantılı bir dönemdir³⁻⁶. Kimlik oluşma süreci ile bilişsel gelişimin hızlanması, duygulardaki yoğunlaşma, karşı cinsle olan ilişkiler, meslek seçimi, ebeveynlerden ayrılma gibi bireyselleşme çabalarından dolayı zorluklar yaşanmaktadır⁷⁻⁹.

Günümüzde çoğu ergen, sağlıklı yetişkinliğe geçiş yapsa da; pek çok ergen önlenebilir kaza, intihar, şiddet, hamilelik nedeniyle erken ölmekte ya da bulaşıcı veya kronik hastalıklar ile baş etmek zorunda kalmaktadır^{1,10,11}. Adölesanların davranışları buldukları dönemi ve gelecekteki davranışlarını etkilemektedir¹¹. Yetişkinlikteki birçok ciddi hastalık ergenlik döneminden köken almaktadır. Örneğin tütün kullanımı, HIV dahil cinsel yolla bulaşan hastalıklar (CYBH), kötü beslenme ve sedanter yaşam alışkanlıkları adölesanların ilerleyen yaşamlarında hastalık ya da erken ölüme yol açabilmektedir^{1,10}.

Olayların sonuçlarını çok fazla irdelemedikleri için adölesanların risk alma davranışları sergilediği bildirilmektedir¹². Riskli davranışlar, direkt ya da indirekt olarak adölesanın sağlığını etkileyerek olumsuz sonuçlara neden olabilecek davranışlardır¹³. Riskli davranışlar Centers for Disease Control and Prevention (CDC)'a göre; kasıtlı olmayan yaralanmalar, şiddete katkıda bulunan davranışlar, tütün kullanımı, alkol ve diğer uyuşturucu maddelerin kullanımı, istenmeyen gebelikler ve riskli cinsel davranışlar, sağlıksız beslenme davranışları ve yetersiz fiziksel aktivite davranışları olarak gruplandırılmaktadır^{14,15}.

Ergenlerdeki riskli davranışlar ve ilişkili faktörlerin belirlenmesi, alınacak tedbirlerle ergenlerin, sağlıklı olarak erişkin döneme geçişinin sağlanması; erişkin dönemdeki bulaşıcı veya kronik hastalık yükünün azaltılması açısından önemlidir. Ergenlerde riskli davranışlarının takip edilmesi açısından,

ABD'de 1991 yılından beri ülke genelini kapsayacak çalışmalar iki yılda bir düzenli olarak yapılmaktadır¹⁵. Ülkemizde ise yerel düzeyde çalışmalar¹⁶⁻²⁰ ve ülke genelini kapsayacak çalışmalar^{21,22} olmakla birlikte, sürekli olarak yapılmamaktadır.

Bu çalışmanın amacı; kısa vadede Mersin il merkezinde öğrenim gören liseli ergenlerin riskli davranışlarını ve riskli davranışları ile ilişkili faktörleri belirlemek, uzun vadede ise riskli davranışları önleyici politikalara destek olmaktır.

GENEL BİLGİLER

1. Adölesan Dönem (Ergenlik)

Ergenlik; 10-19 yaşlar arasında ciddi fiziksel ve psikolojik değişimlerin yanı sıra sosyal etkileşimler ve ilişkilerde de büyük değişimlerin olduğu dönemdir¹. Bazı kaynaklarda bu dönemin 21 yaşına kadar uzayabildiği belirtilmektedir^{2,3,6,8,9,23}.

2. Adölesan Dönemde Büyüme ve Gelişme

Büyüme, vücut hacim ve kütlesinde artma; gelişme ise olgunlaşma yani biyolojik işlevlerin kazanılması anlamına gelmektedir²⁴. Bu dönemdeki değişimler öngörülen bir sıraya göre oluşmakta, ancak başlama zamanı ve seyir süresi bireyler arasında değişkenlik gösterebilmektedir^{2,3}.

Hipotalamus, hipofiz, gonad ve adrenal bezlerde belirgin değişikliklerin başlamasıyla ergenlik dönemi başlamaktadır^{3,6}. Çocukluk çağı boyunca minimal düzeyde olan Gonadotropin Salgılatıcı Hormon'un (Gonadotropin Releasing Hormone-GnRH) hipotalamustan artan salınımı, ergenlik dönemini tetikleyen ana hormondur^{3,6}. GnRH'un pulsatil salınımı ön hipofizden Luteinizan Hormon (Luteinizing Hormone-LH) ve Folikül Uyarıcı Hormon (Follicular Stimulating Hormone-FSH) salınımına neden olur. Gonadotropinler (LH ve FSH); erkeklerde testislerin, kızlarda overlerin gelişimini, fonksiyon kazanmasını ve büyümesini düzenlemektedir^{3,5,6,23}. FSH ve LH gonadlardan seks steroidlerinin (östrojen ve testosteron) salınımını sağlar^{2,3,6}. Seks steroidleri ise başta gonadlar olmak üzere hedef organlarda değişikliklere neden olarak iki cinsin farklı olgunlaşmasını sağlar^{3,6}.

2.1. Adölesan Dönemde Seksüel ve Fiziksel Değişiklikler

Vücutta hormonal aktivitelerin artması ile adölesanlar cinsiyetine özgü belirli bir sırayı takip ederek, fiziksel olarak erişkin vücut yapısına ulaşmaktadır^{3,23}. Pubertal değişimler; ikincil cinsiyet karakterlerinin oluşumu, boy uzaması, vücut kompozisyonunun değişmesi ve üreme kapasitesinin gelişmesi olarak sıralanabilir²³. Erkeklerde pubis kıllanması (pubarş), skrotum gelişimi, penis gelişimi; kızlarda da pubis kıllanması ve meme gelişimi (telarş)

çeşitli evrelerden geçerek erişkin döneme ulaşır^{5,6,23,25}. Pubertenin ilk bulgusu kızlarda meme gelişimi, erkeklerde testis hacminin 4 ml'yi veya çapının 2.5 cm'yi geçmesi olarak kabul edilmektedir^{2,5,6,25}. Seksüel maturasyon çok kapsamlı olmasına rağmen, ilerleyiş silsilesi; genetik, fiziksel ve sosyal çevre, beslenme ve sağlık durumundan etkilenmektedir²³.

Her iki cinste de sekonder seksüel karakterlerin gelişimi ile boy ve ağırlık artışı meydana gelir^{3,25}. Puberte başlangıcına kadar erişkin boylarının %80'ine ulaşan adölesanlarda 11-16 yaşlar arasında fiziksel büyüme atağı görülmektedir^{2,3,6,23}. Kızlar yaklaşık 16, erkekler ise 18 yaşlarına geldiğinde büyümenin durduğu görülmektedir⁶.

2.2. Adölesan Dönemde Psikososyal Değişiklikler

Adölesanda, kimlik oluşturma, bilişsel gelişimde hızlanma, duygulardaki yoğunlaşma ve bireyselleşmeye başlama sebebiyle zorluklar yaşanmaktadır⁷⁻⁹. Bu dönemin başlaması ve bitişi, sosyokültürel etkilere ve kişisel olgunlaşma durumuna bağlı olarak bireylerde farklılık göstermektedir. Adölesanın çocukluk dönemindeki davranış şekillerinin de dönemin geçirilme sürecinde etkili olduğu belirtilmektedir. Çocukluk döneminde çözülmemiş sorunları olanların geçiş döneminde daha uzun süren çatışmalarının olduğu bildirilmektedir².

Ergenlik dönemi; erken, orta ve geç olmak üzere üç evreye ayrılmaktadır^{2,7-9,12,23,26}.

2.2.1. Erken Ergenlik (10-13 yaş)

- Adölesan, hızlı gelişen fiziksel değişimin şaşkınlığı ve endişesi içindedir.
- Bedensel imaj ile aşırı ilgilenme vardır ve "çocuk" kimliğinden çıkmaktadır.
- Aile ile ilişkilerinde bağımsız olmak ister. Ailenin otoritesine karşı gelme eğilimi vardır, aile ile minimal çatışma yaşamaktadır.
- Kurallara cezadan kaçınmak için uymaktadır.
- Cinsiyet özelliklerinin gelişmeye başlaması sebebiyle kız ya da erkek kimliğinin bilincine varmakta ve cinsel kimlik kazanmaya başlamaktadır.
- Yakın arkadaşlıklar önem kazanmakta, hemcinsleri ile arkadaş olmayı ve grup aktivitelerini tercih etmektedir.
- Kızlar erkeklere göre cinsel gelişimde önde yer almaktadır.

- Kişisel gizlilik ihtiyacı ve masturbasyon başlamaktadır.
- Soyut düşünce kavramı gelişmeye başlamaktadır. Zaman kavramının farkına varmaları nedeniyle gelecekle ilgili endişe duymaya başlamaktadır.
- Sigara, alkol ve diğer maddeleri deneyebilmektedir^{2,7-9,12,23,26}.

Erken ergenlik, “Ergenlik fırtınası” olarak bilinen dönemdir. Erken ergenlik döneminde görülen sorunlarının erişkin dönemdeki psikopatolojiler için risk oluşturabileceği bildirilmektedir⁷. Özellikle aile desteğini iyi alan adölesanlar bu dönemi daha az karışıklık yaşayarak tamamlamaktadır⁹.

2.2.2. Orta Ergenlik (14-16 yaş)

- Adölesan, anne-babadan ayrılma, farklı bir birey olma ve bunu kabul ettirme isteğini yoğun olarak yaşamaktadır. Bağımsızlık içgüdüleri zirvededir.
- Sebep ve uzun vadeli sonuç ilişkileri kurabilseler de fiziksel gelişiminden dolayı kendini güçlü hissetmesi nedeniyle riskli davranışlara eğilim olmaktadır.
- Rol modelleri seçme ve amaç belirleme yeteneğinde artış olmaktadır.
- Beden ve görünümle ilgili aşırı uğraşları olabilmektedir.
- Ebeveynlerden ruhsal olarak ayrılma sonucunda üzüntü dönemleri yaşayabilmektedir.
- Karşı cins ile arkadaşlık ilişkileri ve grup ilişkilerine yönelme olmaktadır. Grup kimliğinin öneminde artış vardır ve yaşıtalarının en etkili olduğu dönemdir.
- Diğerlerinin bakış açısını görebilme yeteneği oluşmaktadır.
- Aşk, tutku hisleri, sık değişen ilişkiler gözlenebilmektedir^{2,7-9,12,23,26}.

Bu dönemde adölesanın baskı altında kalmasıyla gelişiminin gerilediği, hem bireyselleşmenin hem de duygusal yakınlığının desteklenmesiyle ise sürecin en iyi şekilde geliştiği bildirilmektedir^{2,9}.

2.2.3. Geç Ergenlik (17-19 yaş)

- Adölesanda, daha sağlam kimlik yapısı gelişmektedir. Kimlik gelişimi ve bağımsızlık için gösterilen çabanın son dönemidir.
- Adölesan, kişisel saygınlık ve kendine güvene önem vermektedir.
- Cinsel kimliğini netleştirmektedir.

- Ahlaki, dini ve cinsellikle ilgili değer yargıları oluşmuştur. Sosyal kurum ve kültürel gelenekleri kabul etme eğilimindedir.
- Tutku ve aşk duyguları geliştirmektedir.
- Kapsamlı düşünebilme yeteneği gelişmekte ve kalıcı ilgiler başlamaktadır. Adölesan mesleğe yönelmekte, bağımsız olarak kararlarını alabilmektedir^{2,7-9,12,23,26}.

“Kimlik ve rol bütünleşmesi” evresi olarak bildirilmektedir⁷. Erken, orta ve geç ergenlik evreleri, ergenin bulunduğu yaşa göre karşılaştığı gelişimsel sorunlarla ilgili genel bilgiler vermektedir⁷. Her dönem bir önceki gelişim döneminde elde edilen kazanımlarla şekillenip bir sonraki gelişim dönemi için basamak oluřturmaktadır⁹. Nöro matürasyonun üçüncü dekada kadar devam ettiği bildirilmektedir²³. Beynin yapı ve işlevlerinde anatomik, fizyolojik ve biyokimyasal olarak belirgin değişiklikler meydana gelmektedir. Ancak bu değişikliklerin davranışlarla korelasyonları spekulatiftir²³. Değişimin frontal lobda belirgin olup; dürtü kontrolü, plan yapma ve karar verme gibi işlevleri olan prefrontal korteksin ergenlik döneminde gelişmeye devam ettiği bildirilmektedir^{7,9}. Bu sebeple karar verme gibi durumlarda adölesanların erişkinlerin rehberliğine gereksinim duydukları belirtilmektedir⁷.

Ergenlerin karar almaları ve sonraki davranışları; mortalite ve morbiditelerindeki en büyük belirleyicidir, bu yüzden bilişsel süreçlerinin anlaşılması kritik önem tařımaktadır²³. Fiziksel, sosyal, çevresel etkiler (savaş, kıtlık, ekonomik zorluk) gibi toplumsal cinsiyet ve kültür de gelişim seyrini derinden etkilemektedir^{3,23}.

3. Adölesanlarda Riskli Davranışlar

Ergenlik süreci; biyolojik, psikolojik ve sosyal sorunların birbirini etkilemesine bağlı olarak olumlu ya da olumsuz olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Adölesan, genel olarak bu süreçte aşağıdaki konular ile karřılařır³:

- Fiziksel değişikliklerini kabullenmek zorundadır.
- Yeni kimliğini ve toplumsal rolünü belirlemeye başlar. Oluşturduğu kimliği ailesine ve çevresine benimsetmeye çalışır.

- Toplum için doğru ve yanlışları bulmaya çalışır ve bu süreçte toplumsal değerlerin bazılarını kabul ederken bazılarını da reddeder.
- Sosyal statü ve rol arayışı içine girerek geleceğini biçimlendirmeye çalışır.

Adölesanlar hızlı gelişen fiziksel ve psikososyal değişimlerine uyum sağlamakta zorlanabilmekte ve bu dönemde yaşanan sorunlar davranışlarını etkileyebilmektedir. Adölesanların, kendilerini ispatlamak, ortama uyum sağlamak gibi nedenlerden dolayı riskli davranışları benimseyebildikleri bildirilmektedir²⁷. Sağlık açısından risk, bir etkene bağlı olarak meydana gelen olumsuz etki olasılığı olarak belirtilmektedir²⁸. Riskli davranışlar ise, direkt ya da indirekt olarak adölesanın sağlıklı olma halini etkileyebilecek ve yaşamlarında olumsuz sonuçlara neden olabilecek davranışlardır¹³. Adölesanların yaşam tarzları ve risk algıları; geçmişteki deneyimleri ve sosyal çevreleri tarafından etkilenmektedir²⁷. Riskli davranışlar genetik yapı, hormonlar, ailesel/toplumsal değerler ve medya gibi pek çok faktörden etkilenmektedir^{13,23,27}. Aynı risk etkenine maruziyet durumunda bireylerin tümünde riskli davranışlar görülmemektedir. Riskli davranışlar genellikle birlikte bulunma eğiliminde olan davranışlardır¹³.

Riskli davranışlar; yetersiz ve dengesiz beslenme, yetersiz fiziksel aktivite, istemsiz veya istemli yaralanmalara neden olabilecek davranışları (alkollü araç kullanma, silah taşıma vb.), tütün, alkol ve madde kullanımı, istenmeyen gebeliklere ve CYBH'ye neden olan güvensiz cinsel davranışları vb. davranışları içermektedir^{15,27}. Adölesanlarda cinsel ilişki, alkol ve sigara kullanımı, kavga, silah taşıma, araba kullanma, kilo vermeye çalışma gibi önlenbilir riskli davranışların fazla olduğu belirtilmektedir².

Gelişmekte olan ülkelerde atfedilen hastalık yükünün önde gelen ilk 20 nedeni arasında; normal kilonun altında olmak, güvenli olmayan cinsellik, tütün, alkol, fazla kilolu olmak, düşük meyve ve sebze tüketimi, fiziksel inaktivite, yaralanmalar için risk faktörleri, yasadışı uyuşturucular, doğum kontrol yöntemi eksikliği gibi adölesanların riskli davranışları yer almaktadır²⁹. Adölesanların riskli davranışlarının sağlık üzerine etkileri hemen, gecikmiş veya daha uzun dönemde ortaya çıkabilmektedir. Örneğin alkollü araç kullanma davranışını gösteren bir adölesanın, kaza sonucu sağlığı "hemen" olumsuz etkilerken,

sigara içme davranışı sonucu akciğer kanserine yakalanması ile sağlığı “uzun bir dönemden sonra” olumsuz etkilenebilmektedir²⁷.

Çoğu ergen sağlıklı olarak yetişkinliğe geçiş yapsa da bazıları yapamamaktadır. Pek çok ergen önlenemez ya da tedavi edilebilir kazalar, intihar, şiddet, hamilelik nedeniyle gelişen komplikasyonlar veya diğer hastalıklar nedeniyle erken ölmektedir. Pek çoğu da bulaşıcı veya kronik hastalık ile baş etmek zorunda kalmaktadır. Yetişkinlikteki birçok ciddi hastalık ergenlik döneminden köken almaktadır. Örneğin tütün kullanımı, CYBH, kötü beslenme ve egzersiz alışkanlıkları daha sonraki yaşamlarında hastalık ya da erken ölüme yol açabilmektedir¹.

2010 yılı itibarı ile dünya nüfusunun yaklaşık beşte birini (%18) adölesanlar oluşturmaktadır ve 1.2 milyar adölesanın olduğu bildirilmektedir³⁰. 2012 yılında dünyada yaklaşık 1.3 milyon ergenin (yüz binde 111) öldüğü ve ergen ölümlerin ilk üç nedeninin sırası ile trafik kazaları, HIV/AIDS ve intihar/kendine zarar verme olduğu bildirilmektedir^{31,32}. Amerika Bölgesi'nde erkek ergenlerde her üç ölümden birinin kişilerin arası şiddet, yüksek gelirli ülkelerdeki gençler arasında her beş ölümden birinin trafik kazası, Güney-Doğu Asya Bölgesi'nde ergen kadınlarda her altı ölümden birinin intihar, Afrika Bölgesi'nde ise her altı ergen ölümünden birinin ise HIV nedeniyle gerçekleşmekte olduğu bildirilmektedir³³. Türkiye'de 2015 yılı itibarıyla 10-19 yaş grubu tüm nüfusun %16.2'sini oluşturmaktadır³⁴. Ülkemizde 2014 yılında 10-19 yaş arasında 4589 adölesan ölümünün (yüz binde 35.9) gerçekleştiği bildirilmiştir^{35,36}.

Riskli davranışlar, bireysel, toplumsal ve gelişimsel olarak sonuçları hoş olmayan risk etkenleri olarak da kabul edilebilmektedir. Gençler, olayların sonuçlarını çok fazla irdelenmedikleri için risk alma davranışları sergilemektedir¹².

Gençlerin riskli davranışları beş başlıkta incelenmiştir:

3.1. Yetersiz ve Dengesiz Beslenme Davranışları

Beslenme, büyümeyi etkileyen en önemli faktördür. Adölesanın yetersiz beslenmesi büyüme sürecini ve seksüel olgunlaşmayı yavaşlatır; aşırı beslenmesi ise her iki süreci de hızlandırır. Ergenlikte erişkin dönemde erişilen boyun %20'si, kemik kütlelerinin de %45'i kazanılmaktadır³. Bu dönemde besin

ve enerji alımının, büyüme hızlanmasını ve aşırı hareketliliği karşılaması gerekmektedir³⁷. Günlük olarak belirlenen enerjinin %12-15'inin proteinlerden, %25-30'unun yağlardan, %55-60'ının karbonhidratlardan sağlanması önerilmektedir³⁸. Özellikle posalı gıdaların ve kompleks karbonhidratların tüketilmesi önerilmektedir³⁹. Her gün adölesanların;

- Süt ve süt ürünleri grubundan 4 porsiyon,
- Et-yumurta-kurubaklagil grubundan 2-3 porsiyon,
- Sebze ve meyve grubundan en az 5 porsiyon,
- Ekmek ve tahıl grubundan erkeklerin 9 porsiyon, kızların 7 porsiyon

tüketmesi önerilmektedir⁴⁰.

Ergenlik döneminde beslenme düzeninin inme, koroner arter hastalığı, diabetes mellitus, ateroskleroz ve bazı kanser türleri gibi erişkin yaşta sık görülen morbidite ve mortaliteye neden olan hastalıklar için hazırlayıcı veya önleyici rol alabileceği bilinmektedir. Uygun enerji alımı olmadığında obezite, malnutrisyon, gecikmiş puberte ve büyüme geriliği gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır³⁹.

Bağımsızlık isteği ve arkadaş etkisi; ev dışında ve ayaküstü yemek yeme alışkanlıklarının artmasına neden olabilmektedir. Adölesanlar, genellikle besin değeri düşük yiyecekleri tercih ederler ve sonucunda şişmanlık ve aşırı zayıflık durumlarıyla karşılaşabilirler^{2,37}. Bu yaş grubunda fiziksel görünümle çok ilgilenildiği için diyet yapma sık görülmektedir. Bu amaçla aç kalma, kusma ve ilaç kullanma gibi sağlıksız yöntemlere başvurulabilmektedir. Sağlıksız yöntemler sonucunda büyüme gelişme geriliği ve anoreksiya nervoza ya da bulimiya nervoza gibi psikopatolojiler ortaya çıkabilmektedir^{37,39}.

3.1.1. Anoreksiya Nervoz

Genellikle 16-18 yaş arası kızlarda, 1:100 gibi oranlarda görüldüğü belirtilen bir hastalıktır⁶. Aşırı kilo kaybı ile ortaya çıkan morbidite ve mortaliteye yol açan yeme bozukluğudur. Yeme isteklerinin olmasına rağmen; beden biçiminin bozulması endişesi ile besin alma ileri derecede azaltılmaktadır^{2,41}. Bilerek başlayan zayıflama isteğinin, zamanla patolojik bir duruma dönüştüğü bildirilmektedir⁴¹. Etiyolojisinde ailesel, sosyokültürel, psikolojik ve biyolojik etkenlerin rol oynayabileceği belirtilmektedir².

3.1.2. Bulimiya Nervosa

Genellikle kızlarda, adölesan dönemin ileri evresinde görülen, aşırı yeme nöbetleri ile karakterize bir yeme bozukluğudur^{2,3,41}. Kişinin kendisiyle ilgili tatminsizlik ve mutsuzluğun kiloyla ilgili endişeye yol açmasıyla yeme bozukluklarının başladığı bildirilmektedir². Yeme davranışı üzerindeki kontrolün kaybedildiği, tıknırcasına yemek yemekten fiziksel olarak rahatsızlık duyulmasına rağmen; yemenin durdurulamadığı nöbet ataklarının geçirildiği bildirilmektedir. Fiziksel rahatsızlığa pişmanlık duygusunun da eklenmesi ile kilo almayı önlemeye yönelik kusma, laksatif kullanma, aşırı egzersiz yapma gibi davranışlar görülmektedir^{2,3,41}.

Anoreksiya ve bulimiyalı hastalarda renal ve elektrolit bozuklukları, kardiyovasküler sistem, gastrointestinal sistem ve endokrin sistem bozuklukları, metabolik anormallikler, dermatolojik problemler, diş komplikasyonları, hematolojik ve immün sistem sorunları ve uzun dönemde osteoporoz görülebilmektedir⁴².

3.1.3. Obezite

Obezite (şişmanlık) ve fazla kilolu olmak, DSÖ tarafından “sağlığı bozacak şekilde vücutta anormal veya aşırı yağ birikmesi” olarak tanımlanmaktadır. Yağ oranı yüksek olan enerjiden yoğun gıdaların artan alımları ve giderek artan sedanter yaşam şartlarının doğal sonucu olan fiziksel inaktivitenin artışı sonucu oluşmaktadır⁴³.

Adölesan obeziteilerinin %5'inden daha azında spesifik bir neden gösterilebilirken %95'i aşırı beslenme, genetik, çevre, fiziksel aktivite, çocuğun besini tüketme şekli, enerjisini nasıl harcadığı gibi pek çok faktörün rol oynadığı eksojen obezitedir³⁸. Apartman yaşamı, okul ulaşımının motorlu araçlarla yapılması ve “fast-food” tarzı hızlı tüketilen yüksek kalorili gıdaların tüketiminde artış meydana gelmesi, yetersiz park ve spor alanları, fiziksel aktivite azlığı, hem hareketsiz bıraktığı hem de besin değeri düşük olan yüksek kalorili gıdaların tüketimini artırdığı için aşırı televizyon (TV) seyretme obezitenin etiyolojisinde yer almaktadır^{2,39,44}. Genetik faktörlerin ise; bazal metabolizma hızı, strese adrenerjik yanıt, leptin duyarlılığı, insülin direnci gibi konularda etkili olduğu için obezite etiyolojisinde etkili olduğu düşünülmektedir⁴⁴.

Dünya çapında obezite prevalansının 1980 yılından 2014 yılına kadar iki katına çıktığı bildirilmektedir⁴³. ABD'de 2011-2012 yıllarında 2-19 yaş arasında obezite oranı %16.9 ve fazla kilolu oranı %14.9 olarak bildirilmiştir^{45,46}. Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırması (TBSA) 2010'a göre 6-18 yaş arası çocuk ve adolesanların %14.3'ünün fazla kilolu, %8.2'sinin obez olduğu bildirilmiştir⁴⁷.

Obezite ile hipertansiyon, Tip 2 diyabet, tromboflebit, dejeneratif artrit gibi birçok hastalık arasında bir ilişki olduğu, yaşam süresinin kısaldığı bilinmektedir. Erişkin dönemdeki obezitenin başlangıç döneminin büyük çoğunluğunun çocukluk yaşlarına uzandığı bildirilmektedir⁴⁴. Ergenlik döneminde obez olanların obez erişkin olma olasılığının dört kat daha fazla olduğu belirtilmektedir³⁹. Bu nedenle çocukluk yaşlarındaki obezite günümüzde önemli bir sağlık sorunu olarak ele alınması önerilmektedir⁴⁴.

3.2. Yetersiz Fiziksel Aktivite

Fiziksel aktivite; günlük yaşam içerisinde enerji harcanmasını gerektiren hareketler olarak tanımlanmaktadır. Egzersiz, spor, oyun oynamak, yürümek, ev işi ve bahçe işleri v.b. etkinlikler fiziksel aktivitedir⁴⁸.

5-17 yaş çocuk ve ergenlerde günlük en az 60 dakikalık orta-ağır şiddette aerobik faaliyetleri içeren ve haftada en az üç gün kas ve kemiklerini güçlendirici yaşına uygun faaliyetleri içeren fiziksel aktivite önerilmektedir⁴⁹⁻⁵¹. Nefes almanın ve kalp atım sayısının normalden daha fazla olduğu, kasların zorlanmaya başladığı aktiviteler "orta şiddetli" aktiviteleri; belirtilen durumların çok daha fazla olması "yüksek şiddetli" aktiviteleri tanımlamak için kullanılmaktadır^{48,51}. Ülkemizde de 12-18 yaş arasındaki ergenler için de hedefin, günde 60 dakika, orta şiddetliden daha yüksek şiddetli aktivitelere doğru şiddeti değişen aktiviteler olduğu belirtilmektedir. Aktivite tercihlerinin içerisinde haftada en az üç defa yüksek şiddette aktiviteler ve en az üç defa kas ve kemikleri güçlendiren kuvvet aktiviteleri yer alması önerilmektedir⁴⁸. Ülkemizde 2010 yılında 12-14 yaş grubunda %56.2'sinin, 15-18 yaş grubunda ise %57.8'inin son bir haftada hiç egzersiz yapmadığı belirlenmiştir⁴⁷. Ülkemizde 2013 yılında yapılan başka bir araştırmada 13-18 yaş arası ergenlerin %26.1'inin hiç spor yapmadığı belirtilmiştir²².

Fiziksel aktivitenin bedensel, ruhsal ve sosyal açıdan gelecek yaşantı üzerine etkileri vardır. Kasların güçlenmesi ve dayanıklılığının artmasını, vücut koordinasyonunda gelişmeye, vücut esnekliğinin artması gibi kas-iskelet sistemi üzerine olumlu etkilerinin olması; kan basıncını düzenlemesi, damar hastalığı riskini azaltması, metabolizmayı hızlandırması, depresyon ve kaygı bozukluğunu azaltması fiziksel aktivitenin sağlık üzerine olumlu etkilerindendir^{3,38}.

Dünyada 2008 yılında 15 yaş ve üzerindeki insanların yaklaşık %31'inin (erkeklerin %28'i, kadınların %34'ü) yetersiz fiziksel aktif olduğu bildirilmiştir⁵². Yaklaşık 3.2 milyon ölüm yetersiz fiziksel aktiviteye bağlı sebeplerle gerçekleşmektedir⁵². Fiziksel inaktivite, global mortalitede dördüncü sırada yer almaktadır⁴⁹. Artan kentleşme fiziksel inaktivitenin çevresel nedenlerindendir (yüksek yoğunluklu trafik, düşük hava kalitesi, kirlilik, park, kaldırım ve spor tesislerinin olmaması)⁵². Meydana gelen teknolojik gelişmeler insan yaşamını kolaylaştırır da hareketsiz bireylerin sayısını artırmaktadır. Fiziksel inaktivite; çocuklarda uyku dışında aralıksız bir saatten daha fazla oturularak zaman geçirilmesi olarak tanımlanmıştır. Fiziksel inaktivitenin çocuklarda en önemli nedenlerinin ise TV ve bilgisayar gibi ekran etkinliklerinin karşısında geçirilen zamanın günde aralıksız bir saatten fazla olması ve düzenli fiziksel aktiviteye başlamak için istek eksikliği olduğu vurgulanmıştır. Fiziksel aktiviteyi artırmak için TV, sinema, eğlence amaçlı bilgisayar kullanımı gibi ekran etkinlikleri toplamının günde iki saati geçmemesi önerilmektedir⁴⁸. TV, bilgisayar, internet, ev ödevi gibi durumlar için hareketsiz geçirilen ortalama süre hafta sonunda 12-14 yaş grubunda günde 5.7 saat, 15-18 yaş grubunda 5.6 saat; hafta içinde her iki yaş grubunda da günde ortalama 5.3 saat olarak belirlenmiştir⁴⁷.

3.3. İstemli ve İstemsiz Yaralanmalara Neden Olan Davranışlar

Adölesanlarda toplumsal kurallar ve otorite ile mücadele etme, erişkin rollerini deneme, yaşlılarının aktivitelerine katılma gibi durumlar yaralanmaların görülmesine neden olmaktadır²⁷.

Dünyada ergen ölümlerinde, trafik kazaları (yüz binde 10.22) ve intihar/kendine zarar verme (yüz binde 6.99) ilk üç neden arasında yer almaktadır^{31,32}. ABD'de 2010 yılında 15-19 yaş ergenler arasında ilk üç ölüm nedeni kasıtsız yaralanmalar (kazalar), cinayetler ve intiharlar olarak

bildirilmektedir¹¹. Çin'de 2009 yılında 10-20 yaş arası ergenlerde trafik kazasından ölümün yüz binde 2.6 olduğu bildirilmektedir⁵³. Türkiye Hastalık Yüğü Çalışması 2004'e göre istemli ve istemsiz yaralanmalara bağılı ölüm hızı binde 0.4 olarak bildirilmiştir. İstemli ve istemsiz yaralanmaların yaş grubuna göre dağılımına bakıldığında en fazla 15-29 yaş grubunda (%40) ölüme sebep olduğu görülmektedir⁵⁴. Ülkemizde 2013 yılında ise trafik kazası sonrasında 10-20 yaş gençlerde 398 ölümün (yüz binde 3.1) ve 52544 yaralanmanın (yüz binde 408.9) meydana geldiği bildirilmiştir^{55,56}. Ülkemizde 2014 yılında gerçekleşen 15-24 yaş ölümlerin yarısından fazlasının dışsal yaralanma nedenleri ve zehirlenmeler sebebiyle olduğu bildirilmiştir⁵⁷.

Yaralanmalar adölesan ölümlerinde önde gelen sebeplerdendir. Trafik kazaları, düşme, yanık, zehirlenme, boğulma, şiddet ve silahla yaralanmalar ölüme sebebiyet veren yaralanmalara örnek olarak verilebilir³⁰. Yaralanmalar istemli veya istemsiz olarak ortaya çıkabilmektedir. Şiddet, intihar, tecavüz, istismar, savaş gibi durumlar istemli yaralanma nedenlerine örnek iken; trafik kazaları, ev kazaları, düşmeler gibi durumlar istemsiz yaralanma nedenlerine örnektir³.

3.3.1. Trafik ile İlgili Davranışlar

Bireylerin psikososyal yapısı ve yaralanma sırasındaki ruhsal durumları kazalara önemli derecede hazırlayıcı faktördür. Ülkemizde sürücü belgesi alma yaşı 18 olmasına karşın daha küçük yaştaki adölesanların kazalara sürücü olarak karıştıkları görülmektedir. Trafik kazalarının önlenmesi için trafik kurallarına uyulması ve ikincil koruma olarak emniyet kemeri kullanılması gerekmektedir. Emniyet kemeri kullanımının ölümcül yaralanmaları %75 oranında azalttığı bildirilmektedir².

Yaralanmalara yönelik birincil korumada ortamın güvenli hale getirilmesi (örneğin trafik kazaları için güvenli yol ortamının sağlanması), araçların ve eşyaların güvenli hale getirilmesi (örneğin trafik kazaları için arabanın trafiğe çıkma açısından uygun olması), araçların ve eşyaların güvenli kullanılması (örneğin trafik kazaları için hızlı, ehliyetsiz veya alkollü araç kullanmamak, emniyet kemeri veya kask takmak, kurallara uymak) gerekmektedir³.

3.3.2. Şiddete Yönelik Davranışlar

Dünyada gençlerin temel ölüm nedenlerinin başında şiddet olayları gelmektedir^{13,27}. Şiddet davranışlarının adölesan yaş grubunda artış göstermesinin nedeni dürtü kontrollerinin daha zor olması, arkadaş gruplarının etkisinin daha belirgin olmasından kaynaklandığı belirtilmektedir. Şiddet davranışına yönelmede biyolojik, gelişimsel, genetik, çevresel, psikososyal ve kültürel pek çok faktörün etkileşimi etkili olmaktadır⁵⁸. Cinsiyet, kişilik özellikleri, yaşanan travmalar, hiperaktivite bozukluğu, duyu durum bozukluğu, mental retardasyon, aile içi şiddet (özellikle evde erken yaşta şiddete maruz kalma), zayıf aile bağları, tek ebeveynle yaşama, ebeveyn tarafından uygun şekilde izlenmeme, uygun rol model veya yol gösterici yetişkinler ile irtibatın olmaması, düşük sosyoekonomik düzey, ebeveynlerde madde bağımlılığının olması, hükümlü-suçlu arkadaş çevresi, zayıf okul performansı, iletişim araçları gibi etkenler risk etkenleri arasında gösterilmektedir^{13,58,59}. Şiddete yönelik davranışların başlangıç yaşı 13'ün altında ise daha ciddi suçların işlendiği ve erişkin yaşamda da devam ettiği bildirilmektedir⁵⁸.

Ergenlik döneminde impulsif ve plansız davranışlar nedeniyle; adam öldürme veya ciddi yaralanmalarla sonuçlanabilecek ateşli silah yaralanmalarında risk artışının olduğu belirtilmektedir². ABD'de 10-24 yaş arasındaki ölümlerde cinayetler ikinci sırada yer almaktadır. ABD'de okul içi şiddetin belirgin bir sorun olduğu ve son bir yıl içinde öğrencilerin %32.8'inin fiziksel kavgaya karıştığı belirtilmektedir⁵⁹. İkili duygusal ilişkilerde de şiddet; fiziksel şiddet (yumruk atma, vurma), emosyonel şiddet (utandırma, zorbalık, takip etme veya kontrol etme) veya cinsel şiddet (cinsel ilişkiye zorlama) şeklinde ortaya çıkmaktadır. Partner şiddeti yaşayan adölesanlarda okul başarısında gerileme, alkol veya madde kullanımı, yeme bozukluğu ya da depresyon ortaya çıkmaktadır⁵⁹.

Şiddetten korunmanın en iyi yolu aile içi şiddeti önlemektir. Aile içi bağların ve iletişimin güçlendirilmesi, arkadaş seçimlerinde ailelerin iyi birer gözlemci olması gerekmektedir. Ayrıca şiddet davranışlarını içeren video veya bilgisayar oyunları yasaklanması önerilmektedir⁵⁸. Ayrıca tüm ateşli silahların ev dışında tutulması, silahlar ve tehlikeleri hakkında konuşma yapılması ve evlerinde silah bulunan arkadaşlarının evlerinde oyun oynamamaları konusunda uyarılarda bulunulması önerilmektedir².

3.3.3. İntihar

Kendine zarar verici davranışlar, heyecanını kontrol edemeyen ya da ciddi depresyonu olan bireylerde görülmektedir. Davranış bozuklukları, cinsel uyum zorluklarının olması, sosyal ilişkilerde sorunlu olmak, sorunları çözmede başarısız olmak, ailesel sorunlar, aileden uzakta yaşamak, erken yaşta ebeveyn kaybı yaşamak gibi durumlar intiharın risk etmenleri arasında yer almaktadır⁴¹. İntihar eyleminin genellikle ani gelişen bir olay olmadığı, öncesinde adölesanın mutlaka sinyallerini verdiği, umutların tükendiği dönem olmaktadır³.

İntihar girişiminin orta adölesan dönemden geç adölesan döneme yaklaşıldıkça, 15-19 yaş grubunda sıklığının arttığı bildirilmektedir^{3,41}. Türkiye’de 2014 yılında intihar hızı 15 yaşın altında yüz binde 1.17 olarak bildirilirken; 15-19 yaş grubu arasında yüz binde 5.57 olarak bildirilmiştir⁶⁰. İntihar teşebbüsü kızlarda daha sık görülmekteyken intihara bağlı ölümler erkeklerde daha fazla görülmektedir³.

3.4. Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanımı

3.4.1. Tütün Kullanımı

Farklı ulus ve kültürlerle göre değişen oranlarda adölesanlarda, sigara ve alkolden marihuana ya kadar değişen bir yelpazede, madde kötüye kullanımı izlenmektedir⁶¹. Türkiye’de ergenler arasında bağımlılık yapıcı maddelerden en sık kullanılan ve en çok ölüme yol açan maddenin sigara olduğu bildirilmektedir³. Adölesana en zarar verici riskli davranışlarından birisi tütün ve tütün ürünlerinin kullanımınıdır². Adölesan sigara içicilerinin %90’ı erişkin bağımlılar haline gelmektedir⁶¹.

Sigara ile tanışma genellikle erken ve orta ergenlik dönemlerinde meydana gelmektedir²⁷. ABD’de ortalama sigara kullanım yaşı 12 iken, ortalama sigara bağımlılığı yaşının 14 olduğu belirtilmektedir⁶¹. Tütün, kullanıcılarının neredeyse yarısını öldürmektedir. Tütün her yıl yaklaşık 6 milyon insanın ölümüne yol açmaktadır⁶². Sigaranın ilerleyen dönemlerde aterosklerotik kalp hastalığı, kronik obstruktif akciğer hastalığı ve kansere bağlı ölümlerin en önemli nedeni olduğu bilinmektedir³.

Sigara için risk faktörleri; depresyon veya diğer mental problemler, düşük benlik saygısı, okul ve aile ile iletişimsizlik, alkol kullanımı, etnik azınlıktan olma, düşük sosyoekonomik düzey, düşük okul başarısı, sigaraya kolay erişim, sigara içen arkadaş çevresinin olması olarak belirtilmektedir^{2,11,61}. Koruyucu faktörler ise anne-baba ile güçlü iletişim, okulda sigara kullanım oranının düşük olması olarak belirtilmektedir^{11,61}. Adölesanlar, sigara kullandıkları zaman kendilerini daha cazip, sportif ve maceracı olarak algılamaktadır³.

Dünya çapında 2012 yılında 15 yaş ve üzerinde tütün kullananların oranının %21 olduğu bildirilmektedir⁶³. Türkiye'nin de içinde bulunduğu 22 ülkede 15-17 yaşlar arasında tütün kullanımının %1-19 arasında değiştiği görülmektedir⁶⁴. 2015 yılında ABD'de yapılan bir araştırmada 12. sınıf lise öğrencilerinde son bir yıl içindeki nargile kullanımı %19.8, günlük sigara kullanımı ise %5.5 olarak saptanmıştır⁶⁵. Türkiye'de 2011 yılında ortaöğretim öğrencilerinin %26.7'sinin bir tütün ürününü denediği tespit edilmiştir⁶⁶. Küresel Gençlik Tütün Araştırması 2012'ye göre 13-15 yaş arası gençlerde tütün kullanımının %16.8, sigara kullanımının %10.4 olduğu bildirilmiştir⁶⁷. Küresel Yetişkin Tütün Araştırması 2012'ye göre ise 15-24 yaş arası gençlerde tütün kullanımı %20.0 iken, sigara kullanımının %19.7 olduğu tespit edilmiştir⁶⁸. Ayrıca 2013 yılında 13-18 yaş arası ergenlerde sigara denemenin %18 olduğu belirlenmiştir²². Türkiye Hastalık Yüku Çalışması 2004'e göre tütün kullanımının önlenmesi ile tüm ölümlerin %12.7'sinin önlenebileceği bildirilmektedir⁵⁴.

Genellikle bir maddeye karşı bağımlı olma diğer alışkanlık yapıcı maddelerin de kullanımını beraberinde getirmektedir. Tütün ve alkol kullanımı uyuşturucu madde kullanımı açısından geçiş noktası olarak kabul edilmektedir. Bu durumun temel nedeninin ise bu maddelerin bulunduğu ortamda diğer maddelerin de bulunabilmesinin olduğu belirtilmektedir³.

3.4.2. Alkol Kullanımı

Alkol, dünyada ve ülkemizde en çok kullanılan maddelerden birisidir. Adölesan dönemde alkollü içki kullanımına başlanması alkolizm olasılığını artırmakta ve istemli ya da istemsiz yaralanmalara neden olmaktadır²⁷. Alkol kullanımı sindirim sisteminde peptik ülser, gastroözefageal reflüden özefagus varislerine, hepatit, hepatosellüler karsinoma, siroza; sinir sisteminde periferik nöropatiden, serebellar dejenerasyon ve psikoza; kalp-damar sistemi, kas

iskelet sistemi, hematopoetik sistem ve endokrin sistemde zararlı etkilere neden olabilmektedir⁶⁹.

ABD'de de gençler arasında en sık kullanılan madde alkoldür. Genç ölümlerinde akol kullanımı kaynaklı ölümler diğer yasal madde kullanımlarından daha fazla olmaktadır. ABD'de onikinci sınıftaki adölesanların dörtte üçünün alkollü içecekleri denedikleri ve beşte birinin ilk içkisini 13 yaşından önce içtiği bildirilmektedir⁶¹. Türkiye'de 2011 yılında ortaöğretim öğrencilerinin %19.4'ünün alkollü içki denediği tespit edilmiştir⁶⁶. 2013 yılında ise 13-18 yaş arası ergenlerin %9'unun alkol denediği bildirilmiştir²². Deneme yaş ortalaması 13 yaşın ortalarında olduğu saptanmıştır^{22,66}. Ülkemizde alkole başlama yaşının 14-20 arası olduğu belirtilmektedir².

Alkol kullanımının risk faktörleri arasında; erkek cinsiyette olmak, depresyon veya diğer psikiyatrik problemler, düşük öz saygı, zayıf dürtü kontrolü, alkole kolay ulaşım (ebeveyn kullanımı), okul dışında çalışma, anne-baba ile iletişim zorluğu, ilgisiz ebeveyn tutumu, zayıf ebeveyn denetimi, sorunlu aile ortamı, fiziksel istismar, katı disiplin anlayışı olan ebeveyn, yüksek sosyoekonomik düzey ya da cep harçlığının fazla olması, arkadaş çevresi, sigara ve madde kullanımı yer almaktadır^{2,11}. Alkol bağımlılığının nedenleri arasında maddelerin çeşitli psikiyatrik sorunlarda belirtileri giderme amaçlı kullanılması ve alkölü bir sosyalleşme aracı olarak görmenin önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir². Koruyucu faktörler arasında ise okul ve aile ile iletişim halinde olma ve dinsel bağlılık yer almaktadır¹¹. Ebeveyn denetiminin küçük yaşta ergenlerde alkol ve madde kullanımını geciktirdiği ya da engellediği belirtilmektedir².

Alkolün 14 yaşından önce kullanılması alkol probleminin ortaya çıkmasında bir risk faktörü olarak belirtilmektedir. Ayrıca alkolün enerji içecekleri ile karıştırılarak alınması, alkol bağlantılı negatif davranışların daha kolay ortaya çıkmasına neden olduğu bildirilmektedir⁶¹. Türkiye Hastalık Yüğü Çalışması 2004'e göre alkol kullanımının önlenmesi ile tüm ölümlerin %3.1'inin önlenileceği bildirilmektedir⁵⁴.

3.4.3. Madde Kullanımı

Adölesanlar, erişkin yaşamı taklit etmek, arkadaşları tarafından kabul edilmek, yaşadıkları sorunlarla başa çıkabilmek ve bağımsızlıklarını ispatlamak için madde kullanabilmektedirler^{2,3,13}. Madde kullanımı meraklı, yeniliğe açık adölesanlarda daha sık görülmektedir ve genellikle sosyal ortamlarda başlamaktadır⁴¹. İlk kez madde kullanımı çoğunlukla 18 yaş altında olmaktadır⁶¹. Adölesan dönemde birçok yeni şeyin denendiği gibi madde deneme de bu dönemde olmaktadır. Ancak birçoğu için sadece deneme aşamasında kalmaktadır⁷⁰. Farklı madde kullanımları, kullanım şekilleri ve kullanım nedenlerinin olması maddeye karşı mücadeleyi güç hale getirmektedir²⁷.

Adölesan dönemde madde kullanımı ciddi hastalık ve ölüme kadar yol açabilen yaralanmalara ve CYBH'ye neden olabilmektedir⁷⁰. Uyuşturucu ve keyif verici maddeler gen yapısını, protein üretimini, nöronal iletimi, davranış ve sosyal gelişimi zedelemektedir³. Madde kullanımı; fiziksel kontrol ve olayları değerlendirip karar verme yetisinin azalması sonucunda konsantrasyon güçlüklerine, kazalara, depresyon, huzursuzluk, intihara, saldırgan davranışlara, şiddete ve güvenli olmayan cinsel ilişkiye eğilimin artmasına neden olmaktadır^{2,3,27,71}. Madde kullanımı nedeniyle gelişimsel görevlerini uygun şekilde yerine getiremediği için ergenlerde işlevsellikte bozulmaya (kişilerarası ilişkiler, iş başarısı, okul başarısı, para kazanma konuları) neden olmakta ve ergen pek çok alanda sorun yaşamaktadır^{71,72}. Bazı madde türlerinin kullanımı kardiyak aritmilerden, myokard infarktüsüne, ani ölümlere yol açabilmektedir. Damar içi kullanım nedeniyle de HIV, hepatit, tetanoz, vaskülit, septisemi, subakut bakteriyel endokardit ve embolik olaylara neden olabilmektedir⁷¹.

DSM-5'e (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders; Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı) göre madde ile ilişkili bozukluklar 10 ayrı madde kümesini kapsamaktadır⁷³:

1. Alkol
2. Kafein
3. Kenevir (kannabis) (örn. esrar)
4. Varsandıranlar (hallüsinojenler)

- 4.1. Fensiklidin (ya da benzer etkili arilsikloheksilaminler)

4.2. Diğer varsandıranlar

(örn. liserjik asid dietilamid [LSD], ekstazi, psilosibin)

5. Uçucular (inhalanlar) (örn. gaz yağı, yapıştırıcı, boya tinerleri, spreyci boyalar)

6. Opiyatlar (örn. afyon ve benzeri maddelerin tümü, morfin, eroin, kodein)

7. Dinginleştirici, uyutucu ve kaygı gidericiler (Sedatif, hipnotik, ve anksiyolitikler) (örn. benzodiazepinler, barbitüratlar)

8. Uyarıcılar (amfetamin türü maddeler, kokain ve diğer uyarıcılar)

9. Tütün

10. Diğer (ya da bilinmeyen) maddeler

olarak kümelendirilmişlerdir ve bu kümeler tam olarak birbirinden ayrı değildir⁷¹⁻⁷³.

2015 yılında ABD’de yapılan bir araştırmada 12. sınıf lise öğrencilerinde son bir yıl içindeki esrar kullanım prevalansı %34.9, sentetik esrar kullanımı %5.2, inhalan kullanımı %1.9 olarak saptanmıştır⁶⁵. Türkiye’de 2011 yılında ortaöğretim öğrencilerinin %1.5’inin madde denediği tespit edilmiştir⁶⁶. 2013 yılında 13-18 yaş arası adölesanların %2’sinin esrarı, %1’inin bali vb. uçucu maddeleri, %0.5’inin ise ekstaziye denediği bildirilmiştir²².

Madde kullanımı için; adölesanın hiperaktivitesinin olması, çabuk öfkelenmesi, antisosyal davranışlar göstermesi, depresyon veya diğer psikiyatrik problemler, düşük öz saygı, maddeye ulaşım kolaylığı (aile kullanımı), ebeveyn ile iletişim zorluğu, aile içi şiddetin olması, tek ebeveynle yaşamanın olması (özellikle annenin yokluğu), ebeveynlerin yetersiz disiplin anlayışının olması ya da aşırı katı olması ve uygun rehberlik etmemesi, okul başarısızlığı, okul dışında çalışma, arkadaş çevresi, sigara ve alkol kullanımı gibi özellikler risk faktörü olarak belirtilmektedir^{11,13,61,70}. Ayrıca madde kullanımını kolaylaştıran yasaların olması, yoksulluk, maddeye ulaşabilirliğin kolay olması gibi durumlar da toplumsal faktörler arasında belirtilmektedir⁷⁰. Madde kullanan arkadaşına sahip olma en önemli risk etkenidir^{2,70}. Özellikle arkadaşların yarattığı risklerin 14-16 yaşlar arasında daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Rol-model olan ebeveynlerin ise daha çok ergenlik öncesinde etkisinin çok fazla olduğu, ayrıca ilerleyen yaşlara kadar da devam ettiği belirtilmektedir⁷⁰. Madde kullanımının koruyucu faktörler arasında okul ve aile ile iletişim halinde olma ve dinsel bağlılık belirtilmektedir¹¹.

Ülkemizde ulaşım kolaylığı nedeniyle uçucu madde bağımlılığının en sık karşılaşılan bağımlılık tipi olduğu belirtilmektedir. Önce sigara, alkol gibi yasal maddeler denenmekte, daha sonra esrar ve diğer yasadışı maddelerin kullanımına geçiş olmasının muhtemel olduğu belirtilmektedir⁷⁰. Esrarın ise ergenler arasında en yaygın kullanılan ve diğer madde kullanım bozukluklarına geçiş maddesi olduğu belirtilmektedir^{2,3}. Madde kullanmaya başlama yaşı orta-geç ergenlik döneminde⁷⁰. Madde ile ilişkili bozuklukların tanısı erkeklerde daha sık konmakla birlikte madde türüne göre cinsiyetler arası değişkenlik gösterebilmektedir. 18-25 yaş arasındakilerde her türlü madde kullanımı erken adölesan döneme göre göreceli olarak daha yüksektir^{61,71}. Son bir yıl içinde madde kullanma durumunun genelde 18-25 yaş grubunda daha fazla olduğu bildirilmiştir (amfetamin, kannabis, kokain, halusinojen, sedatif, hipnotik ve anksiyolitikler). İnhalan ve fensiklidin kullanımının ise en yüksek 12-17 yaş grubunda kullanıldığı bildirilmiştir⁷¹.

3.5. Güvensiz Cinsel Davranışlar

Göçler, ekonomik zorluklar, aile bağlarının zayıflaması, medya gibi faktörlerin etkisiyle gençlerin, cinselliği erken yaşlarda yaşadığı bilinmektedir²⁷. Gelişmiş ülkelerde ilk ilişkilerin çoğu adölesan dönemde yaşanmaktadır². Gelişmekte olan ülkelerde gençler genellikle vücut fonksiyonları ve üreme özellikleri konusunda yeterli bilgiye sahip değildir²⁷. Adölesanın bilgi eksikliği, korunma ve tedavi yöntemlerine ulaşmada çekinme yaşaması, CYBH'nin sıklığı ve gidişatı açısından önemlidir³. Adölesanlar arasındaki cinsel temasların çoğunluğunun korunmasız cinsel ilişki şeklinde meydana geldiği bildirilmektedir².

Ergenlikte cinsel olgunlaşma döneminde yaşanan değişimlerin merak edilmesi normal bir durumdur. Adölesanların çoğu ailelerinden cinsellik ile ilgili bilgi alamamakta ve bu alanda arkadaş gruplarını ve medyayı bilgi kaynağı olarak benimsemektedir. Bir toplumda cinsellik konusunda farklı kültürel kuralların bulunması ergenleri risk altına sokabilmektedir¹³. Riskli cinsel davranışlar da istenmeyen gebelikler ve CYBH'ye yol açabilmektedir^{13,74}.

3.5.1. Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar

CYBH arasında klamidya, gonore, sifiliz, human papilloma virüs, herpes, hepatit B ve HIV başta gelmektedir^{3,74}. 2013 yılında tüm dünyada 15-49 yaş arasında HIV prevalansı %0.8 olarak bildirilmiştir⁷⁵. Tüm dünyada 2012 yılında HIV ile enfekte yaklaşık 2.1 milyon ergen olduğu bildirilmektedir. Tüm yeni HIV enfeksiyonlarının yaklaşık yedide birinin ergenlik döneminde ortaya çıktığı belirtilmektedir⁷⁶.

Adölesan ilerleyen yaşamında CYBH sonucunda kronik ağrılardan, infertilite, kanser ve hatta ölüme kadar çeşitli sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kalabilmektedir^{3,74}.

Mental sağlık problemlerinin olması, madde kullanımı, cinsel istismar öyküsü, aile denetiminin az olması, düşük sosyoekonomik durum, tek ebeveyn ile yaşama, akranlar, cinsel etkin arkadaşlar, okul yaşantısının fazla olumlu olmaması gibi durumlar cinsel etkinlikler açısından risk faktörü olarak kabul edilmektedir^{11,74}. Koruyucu faktör olarak ise okul ve aile ile iletişim halinde olma ve dinsel bağlılık olarak belirtilmektedir¹¹.

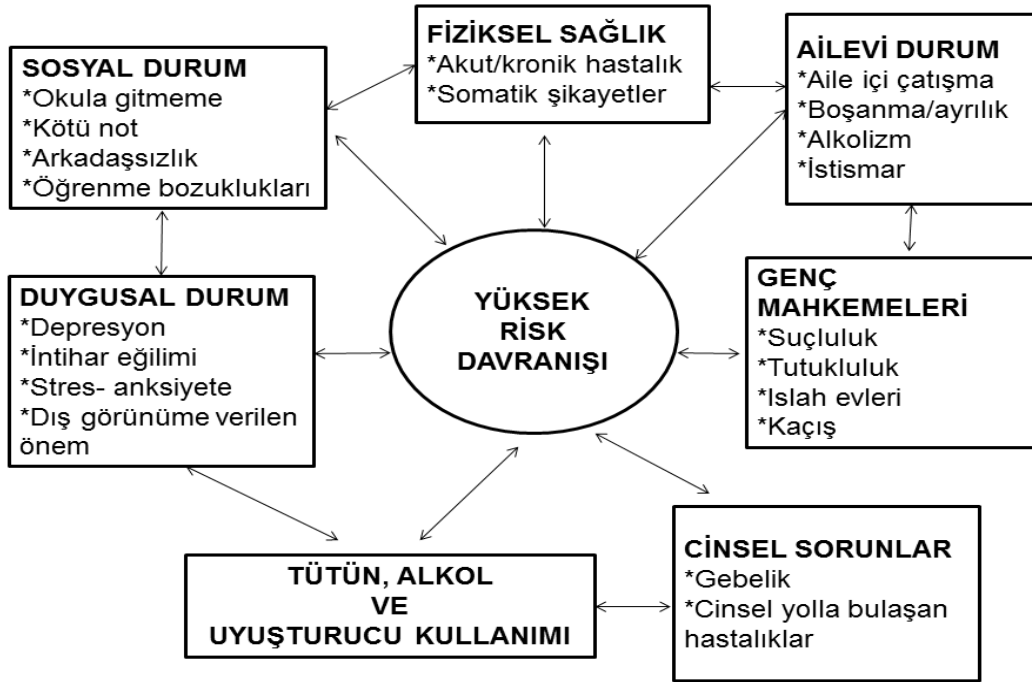
3.5.2. Adölesan Gebelikler

2014 yılında dünyada 15-19 yaş arasında ortalama doğum hızı binde 49 olarak bildirilmiştir. Her yıl 15-19 yaşında yaklaşık 16 milyon kadın doğum yapmaktadır ve dünyadaki tüm doğumların yaklaşık % 11'idir. Bu doğumların %95'i düşük ve orta gelirli ülkelerde meydana gelmektedir. Ergenlik döneminde gerçekleşen doğumların oranı Çin'de yaklaşık %2, Latin Amerika ve Karayipler'de %18, Sahra-altı Afrika'da ise %50'den fazla olduğu bildirilmektedir. Tüm ergen doğumların yarısı sadece Bangladeş, Brezilya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Etiyopya, Hindistan, Nijerya ve ABD'nin de içinde olduğu yedi ülkede meydana gelmektedir⁷⁷. Ülkemizde ise Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2013'e göre adölesan dönemde olanların neredeyse %5'i doğum yapmaya başlamıştır⁷⁸. Adölesan gebeliklerin biyolojik immatürite nedeniyle daha fazla komplikasyona maruz kaldığı bildirilmektedir. Erken yaştaki gebelik hem bebek hem de anne için tehlikelidir. 18 yaş altındaki gebelerin 20-25 yaşındaki gebelere kıyasla bebeklerinin ölme riski 2 kat, kendilerinin ölme riski ise 2-5 kat fazla olduğu bildirilmektedir^{2,3}. Anne ölümlerinin %14'ünü adölesan ölümlerinin oluşturduğu bildirilmektedir³⁰. Her yıl yaklaşık 2.5 milyon adölesan,

ileri yaşlara göre daha fazla ciddi komplikasyonun meydana geldiği düşük gerçekleştirilmektedir. 15-19 yaş arasındaki kızlarda hamilelik ve doğum sırasındaki komplikasyonlar ikinci ölüm nedenidir⁷⁷. Mortalite ve morbiditelerin yanı sıra erken yaşta çocuk sahibi olan adölesanlar eğitimlerini sürdürememekte ve iş imkânlarına erişememektedirler^{13,78}.

Adölesan gebelik için risk faktörleri mahrumiyet, kentsel yaşam, düşük eğitim beklentileri, cinsel sağlık hizmetleri erişim eksikliği, madde ve alkol kullanımı olarak belirtilirken; koruyucu faktörler olarak okul ve aile ile iletişim halinde olma, dinsel bağlılık olarak belirtilmektedir¹¹.

Adölesanlar toplumun önemli bir kesimini oluşturmakta; ancak sağlık sorunları sıklıkla gözden kaçmaktadır². Adölesanların gelişim süreçlerinde risklere maruziyeti aynı değildir. Adölesanların gereksinimleri ve riskli davranışları farklı olabilmektedirler²⁷. Adölesanlar çevresel etkenlere erişkin yaşa göre daha duyarlıdır. Adölesanın çevresindeki herhangi bir sorun alanı, yüksek risk davranışına neden olabilmektedir² (Şekil 1).

Şekil 1. Adölesan dönemde yüksek risk davranışına neden olan durumlar²

ABD'de "Healty People 2020" toplantısında, adölesanların sağlıklı gelişmesini sağlamak ve refahı geliştirmek amacı ile 2010 yılında adölesanların riskli davranışlarının azaltılmasını da içeren hedefler belirlenmiştir⁷⁹. Çünkü adölesan sağlığı, sağlıklı bir toplum oluşturabilmenin temel basamaklarından biridir². Adölesanlar büyümüş görünseler de yönlendirilmeye gereksinimleri vardır. Adölesan dönemdeki kişisel farklılıklar gözetilerek gerekli durumlarda özel destek sağlanmalı, eğitim programları düzenlenmelidir². Ergenlerin daha bağımsız oldukları üniversite ya da iş yaşamına başlamadan sağlıklı yaşam tarzı oluşturmak için davranış geliştirmeleri açısından yol gösterici hizmetler belirlenmelidir. Adölesanların sağlığının geliştirilmesi ve korunmasına yönelik yaşam tarzını benimsemesi için fizik egzersiz, sağlıklı beslenme vb. olanakları içeren olumlu çevre ortamları oluşturulmalı, büyüme-gelişmeleri sağlık personeli tarafından izlenirken riskli davranışı olan adölesanların belirlenip değerlendirilmesi gerekmektedir. Riskli davranışların erken yaşlarda tespit edilmesi sayesinde gereken müdahalenin yapılması, davranışların sağlık üzerine olumsuz etkilerinin azaltılmasını sağlayacağı bildirilmektedir²⁷.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

1. Araştırmanın Tipi

Bu araştırma okul tabanlı olarak yürütülen kesitsel tipte bir çalışmadır.

2. Araştırma Bölgesi ve Özellikleri

Mersin, Türkiye'nin güneyinde Akdeniz Bölgesi'nde bulunan bir liman kentidir. Mersin'in merkez ilçeleri de dahil 13 ilçesi vardır⁸⁰. Nüfusu 2015 yılı itibarı ile 1.745.221 olmuştur ve nüfus yoğunluğu açısından Türkiye'nin 11. büyük ilidir³⁴.

3. Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evrenini, 2014 yılında Mersin il merkezinde bulunan 128 liseye kayıtlı olan 53628 lise öğrencisi oluşturdu. Çalışmada (işitme, görme) engelli öğrencilere ait okullar, iş okulları kapsam dışı bırakıldı.

4. Araştırmanın Örnekleme

4.1. Minimum Örnek Büyüklüğü

Araştırmaya alınacak minimum örneklem sayısı; Epi-Info programı kullanılarak⁸¹;

- Evren 53628,
- Prevalans %50 (maksimum değer alınmıştır),
- $\pm$ %3 hata,
- %95 güvenilirlik aralığında

1047 kişi olarak hesaplandı. Çalışmaya 1080 öğrencinin alınması hedeflendi.

4.2. Örneklem Yöntemi

Bu çalışmada çok aşamalı örneklem yöntemi kullanıldı.

- Birinci aşamada tabakalı küme örnekleme yöntemi ile okul seçimi yapıldı. Mersin'in Akdeniz, Toroslar, Yenişehir ve Mezitli merkez ilçelerindeki okullar türlerine göre; genel lise, meslek lisesi ve özel lise olmak üzere tabakalandırıldı.

- Dokuz okul tabakaların ağırlığına orantılı olarak dağıtıldı ve genel liselerden dört, meslek liselerinden dört, özel liselerden de bir okul tesadüfi olarak çalışmaya dahil edildi.
- İkinci aşamada tabakalı sistematik örnekleme yöntemi ile her sınıftan ağırlığına göre öğrenci alındı.
- Sınıf mevcudu yetersiz olanlarda eksikler, yedek şubelerden ve daha önceden yedek olarak belirlenmiş olan bir özel okuldan tamamlandı.
- Araştırma sürecinde 112 kişiye aileleri onay vermediği ya da çalışmaya katılmayı istemediği için anket dağıtılmadı. Toplam on okuldan 1079 öğrenciye ulaşıldı. Anket dağıtılan 7 öğrenci anketi uygun doldurmadığı ya da büyük çoğunluğunu eksik doldurduğu için çalışma dışı bırakıldı. Çalışmanın sonunda 1072 öğrenci (genel liselerden 452, meslek liselerinden 457, özel okuldan 163 öğrenci) çalışmaya dahil edildi (Tablo 1). Dokuzuncu sınıflardan ağırlığına göre 283, onuncu sınıflardan 296, onbirinci sınıflardan 257, onikinci sınıflardan 236 öğrenci çalışmaya dahil edildi.

Tablo 1. Çalışmanın örnekleme

Okul türü	Okul sayısı	Örnek okul sayısı	Okul toplam nüfusu	Örnek toplam nüfusu
Genel Lise	41	4	23835	452
Meslek Lisesi	67	4	26450	457
Özel Lise	20	2	3343	163
Toplam	128	10	53628	1072

4.3. Çalışma Grubu

Bu araştırmaya Mersin İl merkezinde bulunan liselerde, 2015-2016 yılında öğrenim gören 14-19 yaş arası öğrenciler dahil edildi. 14 yaş altında ya da 19 yaş üzerinde olanlar araştırma dışı bırakıldı.

5. Araştırmanın Yeri ve Zamanı

Araştırmanın verisi, Mersin'in merkez ilçeleri olan Akdeniz, Toroslar, Yenişehir ve Mezitli ilçelerinde belirlenen okullarda 01.12.2015-31.12.2015 tarihleri arasında araştırmacı tarafından toplandı.

6. Veri Toplama Araçları ve Ölçüm Yöntemleri

6.1. Anket Formu

Literatür taranarak oluşturulan anket formunda; öğrencilerin sosyodemografik özellikleri, ebeveynleri ile ilgili sosyodemografik ve diğer özellikleri (21 soru), öğrencilerin riskli davranışları ve bu davranışlarla ilgili özellikleri (30 soru) içeren, cevaplama süresi için 10-15 dakika verilen 51 adet soru yer almaktaydı (Bkz. EK-1).

6.2. Boy Ölçümü

Boy ölçümü BOSCH marka PLR 15 model , ± 3 mm ölçme hassaslığı olan dijital lazerli uzaklıkölçer kullanılarak yapıldı. Öğrencilerin boy ölçümü; ayakkabıların çıkarılması sağlanarak, ayaklar bitişik, düz bir duvara baş arkası, sırt, kalça ve topuk arkaları değecek şekilde hazır ol konumunda, başın üzerinden tabana kadar olan uzunluk ölçülerek alındı.

6.3. Kilo Ölçümü

Öğrencilerin kiloları; üzerlerinde ağırlık yapabilecek eşyalarının, mont/ceket gibi kıyafetlerinin ve ayakkabılarının çıkartılması sağlanarak 100 grama hassas taşınabilir yer baskülü ile ölçüldü.

7. Araştırmanın Değişkenleri

7.1. Bağımlı Değişkenler

Araştırmanın bağımlı değişkenleri; ergenlerin riskli davranışlarıdır. Bu riskli davranışlar çalışmamızda dört ana başlığın altında alt başlıklar halinde ele alınmıştır:

- Beslenme ve sağlıksız kilo kontrolü ile ilgili davranışlar (Beden kitle indeksi (BKİ), sağlıksız kilo kontrolü, sağlıksız beslenme)
- Fiziksel aktivite ile ilgili davranışlar (Fiziksel aktivite yapmama ve ekran etkinlik süresinin uzun olması)
- İstemli ve istemsiz yaralanmalara neden olan davranışlar (Trafikle ilgili riskli davranışın olması, şiddete yönelik davranışın olması ve intihar girişimi)
- Bağımlılık yapıcı madde kullanımı ile ilgili davranışlar (Tütün, alkol ve madde deneme)

7.2. Bağımsız Değişkenler

Araştırmanın bağımsız değişkenleri aşağıda belirtilmiştir:

- Okul türü,
- okul bölgesi,
- sınıf,
- yaş,
- cinsiyet,
- kiminle/nerede yaşadığı,
- evde yaşayan toplam kişi sayısı,
- kardeş varlığı,
- kaçınıcı çocuk olduğu,
- ilköğretimi nerede okuduğu,
- anasınıfına gitme durumu,
- aylık toplam harçlığı,
- sokakta çalışmış olma öyküsü,
- ders saatleri dışında bir işte çalışma durumu,
- sosyal güvence durumu,
- aylık okul dışı sosyal aktiviteye katılım durumu,
- okula ulaşım şekli,
- anne ve babanın birliktelik durumu,
- annenin eğitim durumu,
- babanın eğitim durumu,
- annenin çalışma durumu,
- babanın mesleği,
- aile içi huzur durumu,
- ailenin öğrenciyle okul hakkında konuşma sıklığı.

Ayrıca her riskli davranışın diğer riskli davranışları etkileme durumu da değerlendirildi.

8. Pilot Çalışma

Çalışmanın pilot çalışması İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden izin alındıktan sonra yapılması planlandı. Ancak anket sorularının mühürlü halinin uygulanması şeklinde izin yazısı çıkarıldığı için (Bkz. EK-2), pilot çalışma sonrası bir düzenleme yapılamayacağından dolayı pilot çalışma yapılamadı.

9. Araştırma ile İlgili İzinler

Çalışmanın Etik Kurul izni, Mersin Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan alındı (12/02/2015 tarihli ve 2015/45 sayılı Kurul Kararı) (Bkz. EK-3). Ayrıca İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden resmi izin alındı (Bkz. EK-2). Çalışma için gidilen okullarda da okul müdürlerine ve çalışmanın yapılacağı sınıfın öğretmenine çalışma hakkında bilgi verildi.

Anketlerin uygulanması planlanan tarihten bir gün önce, belirlenen okulların çalışmaya dahil edilecek sınıflarına gidilerek çalışma hakkında kısa bir bilgilendirme yapıldıktan sonra, dahil edilme kriterini sağlayan öğrencilere, ailelerine ulaştırmaları için çalışma hakkında bilgi içeren ve izin verirse çocuklarının çalışmaya dahil edileceğine dair aile onam formu (Bkz. EK-4) dağıtıldı ve öğrencilerden bir sonraki gün onam formlarını getirmeleri istendi. Anketin uygulanması için gidildiğinde sınıflardan onam formları toplandı ve ailesi onam vermemiş olanlar çalışmaya dahil edilmedi. Anketler dağıtılmadan önce öğrenciler çalışma hakkında yeniden bilgilendirildi ve sözlü onamları alındıktan sonra gönüllü olanlar çalışmaya dahil edildi.

10. Verilerin Toplanması

Aileleri tarafından çalışmaya katılması uygun görülen öğrencilere çalışma ile ilgili bilgi verilip olurları alındıktan sonra anketler dağıtıldı. Öğrencilerin anketlere kimlik bilgilerini yazmamaları istendi. Öğrencilerin mahremiyetinin sağlanması açısından anketler; kapaklı dosyalarla ve A4 kâğıdına uygun kapalı zarflarla birlikte dağıtıldı. Araştırmacı tarafından ölçülen boy ve kilo değerlerinin anketlerde ilgili yerlere yazmaları istendi. Anketi, kapaklı dosyalar yardımıyla gizli bir şekilde kendilerinin doldurması ve anketini tamamlayan öğrencilerin anketlerini, zarfların içinde ağız kapalı şekilde teslim etmeleri sağlandı.

11. Araştırmanın Bütçesi

Araştırmanın bütçesi araştırmacı tarafından karşılandı. Araştırma için yapılan harcamalar; kırtasiye masrafı (kâğıt, toner, fotokopi, dosya, zarf), boy/kilo ölçümü için araç-gereç alımı (laserli uzaklıkölçer ve baskül) ve ulaşım giderlerini içermektedir ve yaklaşık 600 TL'dir.

12. Verilerin Analizi

12.1. İstatistiksel Analiz

Bilgisayara girişi yapıp veri kalite kontrolü sağlanan veriler daha sonra analiz edildi. Verilerin özetlenmesinde frekans, ortalama, ortanca gibi tanımlayıcı istatistikler kullanıldı. Sürekli değişkenlerin Kolmogorov-Simirnov testi ile normal dağılıma uygun olup olmadığı değerlendirildi. Sürekli değişkenlerin hiçbirinin normal dağılıma uymadığı tespit edildi.

Kategorik değerlerin kategorik değişkenlerle karşılaştırılmasında Pearson Kikare Testi, Fisher's Exact Test; sürekli değişkenlerle karşılaştırılmasında ise Mann Whitney U Testi ve Kruskal Wallis Testi kullanıldı. Riskli davranışlar ile ilişkili faktörler ise Binary Lojistik Regresyon analizi (Forward Likelihood Ratio) ile araştırıldı. Çalışmada istatistiksel önemlilik düzeyi $p \leq 0.05$ olarak kabul edildi.

12.2. Araştırmada Kullanılan Terimlerin ve Kriterlerin Tanımlamaları

Analiz aşamasında bazı değişkenlerde gruplamaya gidildi. Oluşturulan gruplamalar ve tanımlamalar aşağıda yer almaktadır:

- Öğrencilerin yaş hesaplamaları anketlerin toplandığı günün tarihi temel alınarak hesaplandı. Daha sonra ergenlik dönemlerine göre sınıflama yapılarak 14-16 ve 17-19 yaş grupları oluşturuldu.
- “Şu anda nerede yaşadığı” ile ilgili soru “ailesi ile yaşayanlar” ve “diğer” olarak gruplandırıldı. Ailesi ile yaşadığını belirtenler, ebeveynlerden birisi ile yaşadığını belirtenler, abla ya da abisi ile yaşadığını belirtenler “ailesi ile yaşıyor” olarak gruplandırıldı. Akraba yanında (anneanne, dede, teyze, amca, hala vb.) yaşayan 12 öğrenci, yurttta ya da pansiyonda yaşayan 21 öğrenci, iş yerinde kalan bir öğrenci, yalnız yaşayan bir öğrenci ve aile yanında yaşamadığını belirten bir öğrenci “diğer” grubu altında sınıflandırıldı.

- Öğrencilerin “Sokakta mendil satma, ayakkabı boyama vb. işler yaparak aileye katkıda bulunma” durumu sorgulandı ve analiz aşamasında “sokakta çalışmış olma öyküsü” olarak isimlendirildi.
  - Öğrencilere sorulan “Şuanda ders saatleri dışında gelir getiren bir işte çalışıyor musunuz” sorusu analiz aşamasında öğrencilerin çalışmanın yapıldığı dönemdeki “çalışma durumu” olarak isimlendirildi.
  - Analiz aşamasında anne ve babanın birlikte yaşayıp yaşamama durumu “ebeveyn durumu” olarak isimlendirildi ve “anne-baba birlikte” ve “diğer” olarak gruplandırıldı. Anne-babası ayrı yaşayan, ebeveynlerinden birini ya da her ikisini kaybetmiş olanlar “diğer” grubuna dahil edildi.
  - Veri toplama formunda öğrencilerden ebeveynlerinin eğitim durumunu en son tamamladığı okul durumuna göre işaretlemeleri istendi. Analiz aşamasında okur yazar olmayanlar (OYD) ve okur yazarlar (OY) birleştirilerek bir grup, lise mezunları ve yüksekokul/üniversite mezunları birleştirilerek “lise ve üzeri” olarak bir grup oluşturuldu.
  - Çalışma grubuna anne ve babalarının şu anda ne iş yaptığı açık uçlu olarak soruldu ve veri girişi sırasında meslek grupları oluşturuldu. Meslek gruplamasında “Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması (International Standard Classification of Occupations – ISCO 08)” kullanıldı⁸². Bu sınıflamaya göre;
    - Birinci grupta “Silahlı kuvvetler ile ilgili meslekler”,
    - İkinci grupta “Yöneticiler”,
    - Üçüncü grupta “Profesyonel meslek mensupları”,
    - Dördüncü grupta “Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları”,
    - Beşinci grupta “Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar”,
    - Altıncı grupta “Hizmet ve satış elemanları”,
    - Yedinci grupta “Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları”,
    - Sekizinci grupta “Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar”,
    - Dokuzuncu grupta “Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar”,
    - Onuncu grupta “Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar”
- yer almaktadır. Sınıflamaya ek olarak “çalışmayanlar” onbirinci grup olarak meslek gruplamasına dahil edildi. Analiz aşamasında bu meslek

sınıflamasının içinde benzer meslek grupları arasında birleştirme yapıldı. Meslek grupları aşağıdaki şekilde düzenlendi:

- Silahlı kuvvetler ile ilgili meslekler; yöneticiler ve profesyonel meslek mensupları “profesyonel meslek grupları”
- Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları; sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar; tesis ve makine operatörleri ve montajcılar grupları “teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları”
- Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar ve hizmet ve satış elemanları grupları “hizmet ve satış elemanları”
- Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar grupları “nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar”
- Çalışmayanlar grubu aynı şekilde “çalışmayanlar” olarak gruplandırıldı.
- Anne meslek grubu “çalışan” ve “çalışmayan” şeklinde yeniden gruplandırılarak “anne çalışma durumu” olarak isimlendirildi.
- Boy ve kilosu ölçülen öğrencilerin beden kitle indeksi (BKİ) hesaplanarak [BKİ= kilo(kg)/boy(m)²], DSÖ-2007 5-19 yaş grubu için olan z-skoru referans değerleri kullanılarak değerlendirildi. DSÖ’ne göre z skoru referans değerlere göre Çok zayıf: <-3 standart deviasyon (SD), zayıf: <-2SD, fazla kilolu: >+1SD, obez: >+2SD olarak değerlendirildi⁸³.
- Öğrencilerden son bir ay içinde kilo almamak ya da vermek için bir şey yaptığını belirtenler “sağlıksız kilo kontrolü” yapan olarak isimlendirildi.
- Öğrencilere anket öncesinde “hamburger, patates cipsi, pizza vb. hazır gıdaların” “fastfood” olduğu sözel olarak belirtildi.
- Öğrencilere son yedi günde tüketilen meyve (meyve suyu hariç), sebze yemeği, fastfood porsiyonları ve kaç gün kahvaltı yaptıkları soruldu. Günde en az bir kez meyve ve sebze yemeği tüketen, hergün kahvaltısını yapan ve hiç fastfood tüketmeyenler gruplanarak “sağlıklı beslenen”, en az birini gerçekleştirmediği belirlenenler ise “sağlıksız beslenen” olarak gruplandırıldı.
- Öğrencilere son yedi gün içinde, kalp atışlarını hızlandıracak şiddette en az 60 dk fiziksel aktivite yapma durumu soruldu. “Hiç yapmayan” ve “en az bir gün yapan” olarak gruplandırıldı.

- Günlük TV izleme ve okul dışı bir iş için bilgisayar kullanım süreleri analiz aşamasında ayrıca toplanarak “toplam ekran etkinliği süresi” adı altında; hiç, 2 saat ve altında, 2 saatten fazla olarak gruplandırıldı.
- ÖĞrencilerden motorsiklet ya da bisiklet kullanırken (son bir yılda) sürekli kask kullanmama, başka birisinin kullandığı araçta sürekli emniyet kemeri takmama, ehliyetsiz araç kullanma, alkollü araç kullanma davranışlarından herhangi birisini yapanlar “trafikle ilgili en az bir riskli davranışı olan” olarak, bu davranışların hiçbirini yapmayanlar “trafikle ilgili riskli davranışı olmayan” olarak gruplandırıldı.
- ÖĞrencilerden sözel tartışma yaşama, fiziksel kavgaya karışma ve okula alet getirme durumlarından en az birini gösteren “Şiddete yönelik en az bir riskli davranışı olan”; bu davranışların hiçbirini yapmayanlar “Şiddete yönelik riskli davranışı olmayan” olarak gruplandırıldı.
- Çalışmada son 12 ay içinde yaşamını tehlikeye atacak girişimde bulunma durumu soruldu ve bulunanların ne Şekilde bulunduğunu belirtmesi istendi. Analiz aşamasında “kesici-delici aletle kendini kesme, yüksekte atlama ve düşüncesi, ölmek için arabanın önüne atlama, ilaç içme gibi ölüm hedefli davranışlar ayrıca intihar girişimi olduğunu beyan edenler” intihar girişimi olarak değerlendirilmeye alındı.
- ÖĞrencilerden hergün en az bir sigara içen ve ara sıra içenler “ara sıra/hergün içen”, daha önce içtiğini ancak bıraktığını belirtenler “bırakan”, sadece denediğini belirtenler “sadece deneyen” olarak oluşturulan gruplar, daha sonra “en az bir kez deneyen” kabul edilerek yeni bir gruplama oluşturuldu.
- ÖĞrencilerin sigara ve nargile deneme durumu birleştirilerek “tütün deneme” olarak yeniden gruplandırıldı. Hayatı boyunca en az bir kez, bir tütün ürünü deneyen (sigara ya da nargile) “tütün deneyen”, ikisini de hiç denemeyenler ise “tütün denemeyen” olarak gruplandırıldı.
- ÖĞrencilerden hayatı boyunca bir yudum bile olsa alkollü içki içtiğini belirtenler “alkol deneyen”, hiç içmediğini belirtenler ise “alkol denemeyen” olarak gruplandırıldı.
- Madde kullanma durumu ve kullananların hangi maddeyi kullandıkları açık uçlu olarak soruldu. En az bir kez madde kullandığını belirtenler “madde

deneyen” olarak gruplandırıldı. Öğrencilerin denediklerini/kullandıklarını beyan ettikleri madde isimleri sınıflandırıldı. Bağımlılık yapıcı maddeler; kenevir (kannabis) ve türevleri, halusinojenler, uçucular, opiyatlar, uyarıcılar olarak beş sınıfta gruplandırıldı. Kullanıldığı belirtilen maddeler:

- Bonzai (Jamaikan), sigara, esrar (marihuana), fişek, ot, uyuşturucu
“Kenevir (kannabis) ve türevleri”
- LSD, Ekstazi, şeker, hap, Shroom/Magic Mashroom (Psilosibin)
“Halusinojenler”
- Bali “Uçucular”
- Morfin ve eroin “Opiyatlar”
- Kristal meth/metamfetamin, kokain “Uyarıcılar”

sınıfında değerlendirilmeye alındı.

13. Araştırma Takvimi

Araştırma Eylül 2014 tarihinde literatür taraması ile başlamıştır. Çalışmanın işleyişi aşağıda yer almaktadır:

<u>Yapılan iş</u>	<u>Zaman Aralığı</u>
1. Literatür tarama	01.09.2014-30.04.2016
2. Anket hazırlama	01.11.2014-02.12.2014
3. Tez önerisi sunumu ve kabulü	03.12.2014-23.12.2014
4. Etik Kurul başvurusu	24.12.2014-18.02.2015
5. İl Milli Eğitim Müdürlüğü izninin alınması	25.02.2015-18.11.2015
6. Veri toplanması için hazırlıkların tamamlanması	19.11.2015-30.11.2015
7. Veri toplanması	01.12.2015-31.12.2015
8. Veri girişi	10.12.2015-10.01.2016
9. Veri kalite kontrolü	11.01.2016-31.01.2016
10. Verilerin analizi	01.02.2016-30.03.2016
11. Araştırmanın yazımı	01.12.2015-30.04.2016

14. Araştırmanın Sınırlılıkları

- Çalışmada riskli davranışlara yönelik sorular sorulduğu için; izin alınmadan pilot çalışma yapmanın uygun olmayacağı düşünüldü. Etik Kurul izni alındıktan sonra, İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden de izin alınmasından sonra

pilot çalışmanın yapılması kararlaştırıldı. Ancak; çalışmanın anket soruları İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden mühürlü şekilde onaylandığı ve mühürlü soruların çoğaltılıp uygulanabilmesine dair izin yazısı çıkarıldığı için pilot çalışma yapılsa dahi sorularda revizyon olamayacağı için pilot çalışma yapılmadı.

- Güvensiz cinsel davranışlara yönelik anket soruları Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından uygun görülmediği için bu davranışlar değerlendirilemedi.
- Veriler değerlendirilirken sorulara cevap veren öğrenciler üzerinden analiz gerçekleştirildi. Bu nedenle bazı tablolarda cevaplayanların sayısı örnek grubumuzla aynı sayıda değildir.
- Çalışmanın yapıldığı dönemde okul saatleri haricinde bir işte çalışma durumunun sorgulandığı sorumuzu, meslek liselerinde okuyan ve staj yapan öğrenciler yaptıkları stajları yanlışlıkla bu kategoride olduğunu düşünerek işaretleme yapmış olabilir ve analize dahil edilmiş olabilirler.
- Sağlıksız kilo kontrolünü sorguladığımız sorularda “diyet yapma” sağlıksız bir davranış olarak kabul edildi. Hekim ya da diyetisyen kontrolünde diyet uygulayanlar gözardı edilmiş oldu.
- Çalışmada ekran etkinliğinin sorgulanması için sorulan TV izleme, okul harici bir iş için bilgisayar kullanma ve internet kullanım süreleri birbirini içerebilen durumlardır. Ekran etkinliği için günlük TV izleme saati ve bilgisayar kullanmanın toplam saati alındı. Çocuklarda fiziksel inaktiviteyi önlemek ve fiziksel aktiviteyi artırmak için, TV ve bilgisayar gibi ekran etkinliklerinin günlük 2 saatten fazla kullanılmaması önerilmektedir⁴⁸. Buna göre değerler analize alınmıştır. TV izleme, bilgisayar ve internet kullanımı toplam fiziksel inaktif olma durumu olarak sorulabilirdi. Ayrıca internet kullanımı cep telefonunda da olduğu için fiziksel inaktivitenin net göstergesi olarak değerlendirilememiştir.
- İntihar girişimine yönelik olan soru “yaşamı tehlikeye atacak bir girişimde bulunma” durumu olarak sorulabildi. Öğrencilerin bu soruya yanıtları arasından analiz aşamasında “intihar girişimi”nde bulunduğunu belirtenler değerlendirmeye alındı. Yaşamını tehlikeye atacak girişim olduğunu belirtip açıklamasını yazmayan öğrencilerin intihar girişiminde bulunup bulunmadığı değerlendirilemedi.

BULGULAR

1. Öğrencilerin Sosyodemografik Özellikleri

Çalışmaya alınan 1072 öğrencinin yaş ortalaması 15.6 ± 1.2 yıl (ortanca 16.0, min=14.0, max=19.0) olup 585'i (%54.6) kız, 487'si (%45.4) erkekti. Öğrencilerin 457'si (%42.6) meslek lisesinde, 452'si (%42.2) genel lisede öğrenim görmekteydi. Dokuzuncu sınıfa giden öğrenci sayısı 283 (%26.3) iken onikinci sınıfa gidenlerin sayısı 236 (%22.0) idi (Tablo 2).

Tablo 2. Öğrencilerin okul türü, sınıf ve okul bölgesinin cinsiyete göre dağılımı

Değişkenler	Erkek		Kız		Toplam	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**
Okul Türü						
Genel Lise	192	42.5	260	57.5	452	42.2
Meslek Lisesi	215	47.0	242	53.0	457	42.6
Özel Lise	80	49.1	83	50.9	163	15.2
Sınıflar						
Dokuzuncu sınıf	138	48.8	145	51.2	283	26.4
Onuncu sınıf	131	44.3	165	55.7	296	27.6
Onbirinci sınıf	109	42.4	148	57.6	257	24.0
Onikinci sınıf	109	46.2	127	53.8	236	22.0
Okul Bölgesi						
Akdeniz	143	66.8	71	33.2	214	20.0
Toroslar	44	19.0	187	81.0	231	21.5
Yenişehir	271	53.2	238	46.8	509	47.5
Mezitli	29	24.6	89	75.4	118	11.0
Toplam	487	45.4	585	54.6	1072	100.0

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin 1021'inin (%96.6) ailesi ile birlikte yaşadığı, 75'inin (%7.5) kardeşinin olmadığı, 403'ünün (%38.3) birinci çocuk olduğu, 184'ünün (%18.4) evinde üç ve daha az kişi yaşadığı belirlendi. Ayrıca öğrencilerin 730'unun (%69.8) ilköğretimi il merkezinde okuduğu, 549'unun (%54.0) anaokuluna gitmediği, 521'inin (%48.6) sosyal güvencesinin SSK olduğu saptandı (Tablo 3).

Evde yaşayan kişi sayısı ortalama 4.7 ± 1.6 kişi (ortanca 4.0, min=2.0, max=14.0) (n=1000) olarak belirlendi.

Tablo 3. Öğrencilerin sosyodemografik özelliklerinin cinsiyete göre dağılımı

Değişkenler	Erkek		Kız		Toplam	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**
Yaş grubu (n=1072)						
14-16 yaş	348	44.4	435	55.6	783	73.0
17-19 yaş	139	48.1	150	51.9	289	27.0
Toplam	487	45.4	585	54.6	1072	100.0
Kiminle/nerede yaşadığı (n=1057)						
Ailesi ile	465	45.5	556	54.5	1021	96.6
Akraba yanında	4	33.3	8	66.7	12	1.1
Yurtta/pansiyonda	10	47.6	11	52.4	21	2.0
Diğer	2	66.7	1	33.3	3	0.3
Toplam	481	45.5	576	54.5	1057	100.0
Evde yaşayan kişi sayısı (n=1000)						
Üç ve daha az	87	47.3	97	52.7	184	18.4
Dört-beş	286	47.2	320	52.8	606	60.6
Altı ve üzeri	80	38.1	130	61.9	210	21.0
Toplam	453	45.3	547	54.7	1000	100.0
Kardeş varlığı (n=1067)						
Var	450	45.4	542	54.6	992	93.0
Yok	37	49.3	38	50.7	75	7.0
Toplam	487	45.6	580	54.4	1067	100.0
Kaçıncı çocuk olduğu (n=1053)						
Birinci çocuk	171	42.4	232	57.6	403	38.3
İkinci çocuk	159	48.2	171	51.8	330	31.3
Üçüncü ve üzeri çocuk	147	45.9	173	54.1	320	30.4
Toplam	477	45.3	576	54.7	1053	100.0
İlköğretimi okuduğu yer (n=1046)						
Köy	36	45.6	43	54.4	79	7.5
İlçe merkezi	99	41.8	138	58.2	237	22.7
İl merkezi	336	46.0	394	54.0	730	69.8
Toplam	471	45.0	575	55.0	1046	100.0

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Tablo 3. Öğrencilerin sosyodemografik özelliklerinin cinsiyete göre dağılımı
(Tablo 3'ün devamı)

Değişkenler	Erkek		Kız		Toplam	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**
Anaokuluna gitme durumu (n=1017)						
Evet	222	47.4	246	52.6	468	46.0
Hayır	236	43.0	313	57.0	549	54.0
Toplam	458	45.0	559	55.0	1017	100.0
Sosyal güvence (n=1072)						
Emekli sandığı	78	49.1	81	50.9	159	14.8
Bağ-kur	118	46.3	137	53.7	255	23.8
SSK	228	43.8	293	56.2	521	48.6
Yeşil kart	43	47.3	48	52.7	91	8.5
Sosyal güvence yok	20	43.5	26	56.5	46	4.3
Toplam	487	45.4	585	54.6	1072	100.0

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin 910'unun (%85.4) anne ve babasının hayatta ve birlikte yaşadığı belirlendi. Ebeveynlerinin çalışma durumları değerlendirildiğinde; 834 (%78.7) annenin, 31 (%3.0) babanın çalışmadığı belirlendi (Tablo 4).

Tablo 4. Öğrencilerin ebeveynleri ile ilgili özelliklerinin cinsiyete göre dağılımı

Değişkenler	Erkek		Kız		Toplam	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**
Ebeveyn durumu (n=1065)						
Anne-baba birlikte	411	45.2	499	54.8	910	85.4
Anne-baba ayrı	54	45.0	66	55.0	120	11.3
Anne ve/veya baba yaşamıyor	19	54.3	16	45.7	35	3.3
Toplam	484	45.4	581	54.6	1065	100.0
Anne eğitim durumu (n=1060)						
OYD/OY	83	44.9	102	55.1	185	17.5
İlkokul	152	41.8	212	58.2	364	34.3
Ortaokul	81	41.1	116	58.9	197	18.6
Lise ve üzeri	163	51.9	151	48.1	314	29.6
Toplam	479	45.2	581	54.8	1060	100.0
Baba eğitim durumu (n=1055)						
OYD/OY	33	53.2	29	46.8	62	5.9
İlkokul	143	42.3	195	57.7	338	32.0
Ortaokul	100	46.9	113	53.1	213	20.2
Lise ve üzeri	199	45.0	243	55.0	442	41.9
Toplam	475	45.0	580	55.0	1055	100.0
Anne meslek (n=1060)						
Profesyonel meslekler	25	58.1	18	41.9	43	4.1
Teknisyenler, yardımcı profesyonel meslekler	9	36.0	16	64.0	25	2.3
Hizmet ve satış elemanları	48	47.5	53	52.5	101	9.5
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	29	50.9	28	49.1	57	5.4
Çalışmayanlar	367	44.0	467	56.0	834	78.7
Toplam	478	45.1	582	54.9	1060	100.0
Baba meslek (n=1017)						
Profesyonel meslekler	59	46.5	68	53.5	127	12.5
Teknisyenler, yardımcı profesyonel meslekler	143	44.3	180	55.7	323	31.7
Hizmet ve satış elemanları	157	47.9	171	52.1	328	32.3
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	88	42.3	120	57.7	208	20.5
Çalışmayanlar	10	32.3	21	67.7	31	3.0
Toplam	457	44.9	560	55.1	1017	100.0

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin 53'ünün (%5.0) sokakta çalışma öyküsü olduğu, 76'sının (%7.1) ise çalışmanın yapıldığı dönemde bir işte çalıştığı, 525'inin (%49.1) okula otobüs/minibüs ile geldiği saptandı (Tablo 5). Öğrencilerin aylık ortalama 186.1±139.0 TL harçlık aldığı belirlendi (Ortanca 150.0, min=0.0, max=1050.0) (n=971).

Tablo 5. Öğrencilerin harçlık, çalışma durumları ve okul ulaşım özelliklerinin cinsiyete göre dağılımı

Değişkenler	Erkek		Kız		Toplam	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**
Aylık harçlık (n=971)						
100 TL ve altı	128	36.0	228	64.0	356	36.7
101-200 TL	155	45.9	183	54.1	338	34.8
201 TL ve üzeri	155	56.0	122	44.0	277	28.5
Toplam	438	45.1	533	54.9	971	100.0
Sokakta çalışmış olma öyküsü*** (n=1069)						
Var	46	86.8	7	13.2	53	5.0
Yok	441	43.4	575	56.6	1016	95.0
Toplam	487	45.6	582	54.4	1069	100.0
Çalışma durumu**** (n=1063)						
Evet	61	80.3	15	19.7	76	7.1
Hayır	423	42.9	564	57.1	987	92.9
Toplam	484	45.5	579	54.5	1063	100.0
Okul ulaşımı (n=1069)						
Okul servisi ile	86	35.8	154	64.2	240	22.5
Özel araç ile	46	58.2	33	41.8	79	7.4
Belediye otobüsü/minibüs ile	251	47.8	274	52.2	525	49.1
Yürüyerek	104	46.2	121	53.8	225	21.0
Toplam	487	45.6	582	54.4	1069	100.0

* Satır yüzdesi   ** Sütun yüzdesi

*** Sokakta mendil satma, ayakkabı boyama vb. işlerde çalışma öyküsü

**** Çalışmanın yapıldığı dönemde herhangi bir işte çalışma durumu

Öğrencilerin 336'sı (%31.7) aile içi huzurunu çok iyi, 424'ü (%40.0) iyi olarak değerlendirdi. Öğrencilerin 576'sının (%54.2) ailesi hemen hemen hergün okul hakkında konuşurken, 64'ünün (%6.0) ailesinin hiç konuşmadığı belirlendi. Öğrencilerin 237'sinin (%23.2) okul harici bir sosyal aktiviteye hiç katılmadığı, 311'inin (%30.5) ise ayda beş kez ve üzeri katıldığı saptandı (Tablo 6). Öğrenciler ayda ortalama 5.2 ± 7.4 kez okul dışı herhangi bir aktiviteye katılıyordu (ortanca 2.0, min=0.0, max=30.0) (n=1021).

Tablo 6. Öğrencilerin aileleri ile ilişkileri ve diğer sosyal özelliklerinin cinsiyete göre dağılımı

Değişkenler	Erkek		Kız		Toplam	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**
Aile içi huzur (n=1059)						
Çok iyi	165	49.1	171	50.9	336	31.7
İyi	206	48.6	218	51.4	424	40.0
Orta	84	37.5	140	62.5	224	21.2
Kötü	13	24.5	40	75.5	53	5.0
Çok kötü	9	40.9	13	59.1	22	2.1
Toplam	477	45.0	582	55.0	1059	100.0
Ailenin okul hakkında konuşması (n=1063)						
Hemen hemen her gün	225	39.1	351	60.9	576	54.2
Haftada 1-2 kez	127	52.5	115	47.5	242	22.8
Ayda 1-2 kez	69	59.0	48	41.0	117	11.0
Ayda birden az	38	59.4	26	40.6	64	6.0
Hiç	22	34.4	42	65.6	64	6.0
Toplam	481	45.2	582	54.8	1063	100.0
Aylık sosyal aktivite (n=1021)						
Hiç	95	40.1	142	59.9	237	23.2
Bir-dört kez	168	35.5	305	64.5	473	46.3
Beş kez ve üzeri	198	63.7	113	36.3	311	30.5
Toplam	461	45.2	560	54.8	1021	100.0

* Satır yüzdesi

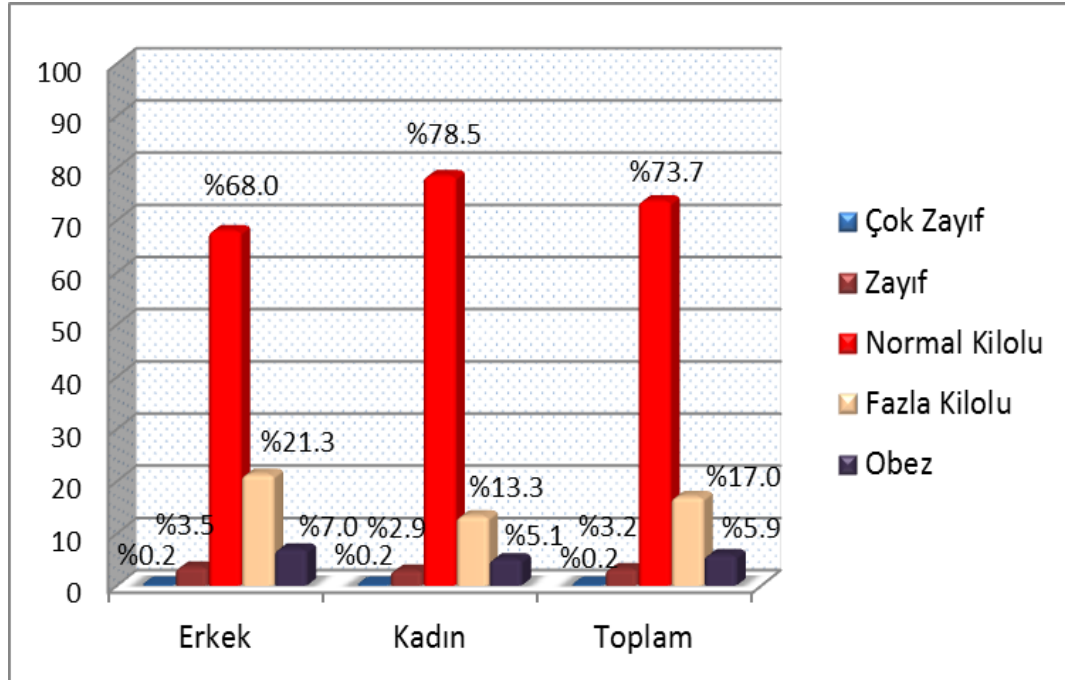
** Sütun yüzdesi

2. Öğrencilerin Riskli Davranışlarının Değerlendirilmesi

2.1. Beslenme ve Sağlıksız Kilo Kontrolü ile İlgili Davranışlar

Erkek öğrencilerin kilo ortalaması 65.9 ± 13.7 kg (ortanca 64.0, min=39.0, max=120.0), boy ortalaması 173.4 ± 7.7 cm (ortanca 173.5, min=150.0, max=197.0), BKİ ortalaması ise 21.8 ± 3.8 kg/m² (ortanca 21.3, min=14.7, max=38.8) olarak tespit edildi. Kız öğrencilerin kilo ortalaması 56.4 ± 10.6 kg (ortanca 55.0, min=33.4, max=99.5), boy ortalaması 162.3 ± 6.1 cm (ortanca 162.0, min=144.5, max=187.0), BKİ ortalaması ise 21.4 ± 3.8 kg/m² (ortanca 20.7, min=14.6, max=37.4) olarak saptandı.

Çalışmaya alınan öğrencilerin BKİ değerleri DSÖ z-skoruna göre hesaplandığında çok zayıf olan 1 (%0.2) erkek, 1 (%0.2) kız öğrencinin olduğu [toplam 2 (%0.2) öğrenci]; zayıf olan 17 (%3.5) erkek, 17 (%2.9) kız öğrencinin olduğu [toplam 34 (%3.2)]; normal kilolu olan 331 (%68.0) erkek, 459 (%78.5) kız öğrencinin olduğu [toplam 790 (%73.7)]; fazla kilolu olan 104 (%21.3) erkek, 78 (%13.3) kız öğrencinin olduğu [toplam 182 (%17.0)] ve obez olan 34 (%7.0) erkek, 30 (%5.1) kız öğrenci olduğu [toplam 64 (%5.9)] saptandı (n=1072). Öğrencilerin BKİ değerlerine göre dağılımı Şekil 2'de yer almaktadır.

Şekil 2. Öğrencilerin BKİ değerlerinin cinsiyete göre dağılımı

Erkek öğrencilerin %28.3'ü kızların ise %18.4'ü fazla kilolu veya obez; erkeklerin %3.7'si kızların ise %3.1'i çok zayıf veya zayıf; erkeklerin %68.0'i kızların ise %78.5'i normal olarak saptandı. Erkek ve kız öğrencilerin BKİ değerleri arasındaki farkın istatistiksel olarak önemli olduğu tespit edildi. BKİ değerleri ile öğrencinin kaçınıcı çocuk olduğuyula, ebeveyn durumu ve tütün deneme durumu ile arasındaki farkın istatistiksel olarak önemli olduğu tespit edildi (Tablo 7).

Tablo 7. Öğrencilerin BKİ ile sosyodemografik ve diğer özelliklerinin karşılaştırılması

Sosyodemografik Özellikler	BKİ						Toplam		x ² değeri p değeri
	Çok zayıf/zayıf		Normal		Fazla kilolu/obez				
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**	
Cinsiyet (n=1072)									
Erkek	18	3.7	331	68.0	138	28.3	487	45.4	x ² =15.569 p<0.001
Kız	18	3.1	459	78.5	108	18.4	585	54.6	
Toplam	36	3.4	790	73.7	246	22.9	1072	100.0	
Kaçınıcı çocuk olduğu (n=1053)									
Birinci	11	2.7	277	68.7	115	28.6	403	38.3	x ² =12.363 p=0.015
İkinci	13	3.9	251	76.1	66	20.0	330	31.3	
Üç ve üzeri	12	3.7	248	77.5	60	18.8	320	30.4	
Toplam	36	3.4	776	73.7	241	22.9	1053	100.0	
Ebeveyn durumu (n=1065)									
Anne-baba birlikte	25	2.7	664	73.0	221	24.3	910	85.4	x ² =13.038 p=0.001
Diğer	11	7.1	121	78.1	23	14.8	155	14.6	
Toplam	36	3.4	785	73.7	244	22.9	1065	100.0	
Tütün deneme (n=1055)									
Deneyen	8	1.4	427	74.8	136	23.8	571	54.1	x ² =13.331 p=0.001
Denemeyen	26	5.4	351	72.5	107	22.1	484	45.9	
Toplam	34	3.2	778	73.8	243	23.0	1055	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Fazla kilolu veya obez olma ile ilişkili faktörler, Ki-kare analizinde istatistiksel olarak önemli olan değişkenler Binary Lojistik Regresyon modeline alınarak değerlendirildi. Analiz sonrasında; erkek olmanın kız olmaya göre 1.82 kat, birinci çocuk olmanın üçüncü ve üzeri çocuk olmaya göre 1.78 kat, anne ve babanın birlikte yaşamasının diğerlerine göre fazla kilolu/obez olma durumunu 1.79 kat artırdığı tespit edildi (Tablo 8).

Tablo 8. Fazla kilolu veya obez olma ile ilişkili faktörlerin araştırılması

Değişkenler	Exp(B)	%95 CI	p
Cinsiyet			
Erkek	1.82	1.36-2.45	<0.001
Kadın	1.00		
Kaçıncı çocuk olduğu			
Birinci	1.78	1.24-2.54	0.002
İkinci	1.04	0.70-1.55	0.833
Üç ve üzeri	1.00		
Ebeveyn durumu			
Anne-baba birlikte	1.79	1.12-2.88	0.016
Diğer	1.00		

Constant: -2.275

Öğrencilerden 284'ünün (%26.6) son bir ay içinde kilo vermek ya da almamak için herhangi bir şey yaptığı tespit edildi (Tablo 9). Öğrencilerden 165'inin (%15.5) diyet yaptığı, 113'ünün (%10.6) öğün atladığı, 12'sinin (%1.1) yemekten sonra kustuğu; ancak hiçbirinin zayıflama ilacı kullanmadığı saptandı (Tablo 9).

Tablo 9. Öğrencilerin sağlıklı kilo kontrolü yapma durumu ve yöntemlerinin cinsiyete göre dağılımı

Kilo kontrolü	Erkek		Kız		Toplam	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**
Sağlıklı kilo kontrolü (n=1067)						
Evet	88	31.0	196	69.0	284	26.6
Hayır	396	50.6	387	49.4	783	73.4
Toplam	484	45.4	583	54.6	1067	100.0
Diyet yapma (n=284)						
Evet	53	32.1	112	67.9	165	58.1
Hayır	35	29.4	84	70.6	119	41.9
Toplam	88	31.0	196	69.0	284	100.0
Öğün atlama (n=284)						
Evet	33	29.2	80	70.8	113	39.8
Hayır	55	32.2	116	67.8	171	60.2
Toplam	88	31.0	196	69.0	284	100.0
Yemekten sonra kusma (n=284)						
Evet	4	33.3	8	66.7	12	4.2
Hayır	84	30.9	188	69.1	272	95.8
Toplam	88	31.0	196	69.0	284	100.0

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Erkek öğrencilerin %18.2'si, kızların ise %33.6'sı sağlıksız kilo kontrolü yapmaktaydı. Kız öğrencilerin sağlıksız kilo kontrolü yapma durumu erkek öğrencilere göre daha yüksek tespit edildi ($p<0.001$). Annesi çalışanlarda (%32.9) çalışmayanlara (%24.8) göre; sokakta çalışmış öyküsü olmayanlarda (%27.4) çalışmış olanlara (%13.5) göre daha fazla sağlıksız kilo kontrolü yapma durumunun olduğu tespit edildi (sırasıyla $p=0.015$, $p=0.040$). Aile içi huzur durumunun iyiden kötüye gittikçe sağlıksız kilo kontrolü yapanların oranının da arttığı saptandı ($p=0.025$) (Tablo 10).

Tablo 10. Öğrencilerin sağlıksız kilo kontrolü yapma durumları ile sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması

Sosyodemografik Özellikler	Sağlıksız Kilo Kontrolü				Toplam		χ^2 değeri p değeri
	Yapan		Yapmayan		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*			
Cinsiyet (n=1067)							
Erkek	88	18.2	396	81.8	484	45.4	$\chi^2=32.266$ $p<0.001$
Kız	196	33.6	387	66.4	583	54.6	
Toplam	284	26.6	783	73.4	1067	100.0	
Anne çalışma durumu (n=1055)							
Çalışan	74	32.9	151	67.1	225	21.3	$\chi^2=5.912$ $p=0.015$
Çalışmayan	206	24.8	624	75.2	830	78.7	
Toplam	280	26.5	775	73.5	1055	100.0	
Sokakta çalışmış olma öyküsü (n=1064)							
Var	7	13.5	45	86.5	52	4.9	$\chi^2=4.206^{***}$ $p=0.040$
Yok	277	27.4	735	72.6	1012	95.1	
Toplam	284	26.7	780	73.3	1064	100.0	
Aile içi huzur (n=1054)							
İyi	185	24.5	571	75.5	756	71.7	$\chi^2=7.349$ $p=0.025$
Orta	71	31.8	152	68.2	223	21.2	
Kötü	26	34.7	49	65.3	75	7.1	
Toplam	282	26.8	772	73.2	1054	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

*** Yates düzeltmesi yapıldı

Zayıf ya da normal olanların %20.6'sının, fazla kilolu ya da obez olanların %46.7'sinin sağlıksız kilo kontrolü yaptığı belirlendi. Aradaki fark istatistiksel

olarak önemli tespit edildi ($p<0.001$). Son yedi gün içinde en az bir gün fiziksel aktivite yapanlarda %30.1 oranında sağlıksız kilo kontrolü yapılırken, hiç fiziksel aktivite yapmayanlarda bu oran %20.6 olarak daha düşük tespit edildi. Şiddete yönelik en az bir riskli davranışı olanlarda, tütün deneyenlerde ve alkol deneyenlerde sağlıksız kilo kontrolü yapma durumu daha yüksek oranda tespit edildi ($p<0.05$) (Tablo 11). Sağlıksız kilo kontrolü yapanlarda günlük ortalama internet süre ortalamasının; sağlıksız kilo kontrolü yapmayanlara göre daha yüksek olması istatistiksel olarak önemli bulundu ($p<0.001$). Sağlıksız kilo kontrolü yapanlarda evde yaşayan kişi sayısı ortalaması, yapmayanlara göre daha düşük bulundu ($p=0.049$).

Tablo 11. Öğrencilerin sağlıksız kilo kontrolü yapma durumları ile diğer özelliklerinin karşılaştırılması

Özellikler	Sağlıksız Kilo Kontrolü				Toplam		χ^2 değeri p değeri
	Yapan		Yapmayan		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**	
BKİ dağılımı (n=1067)							
Zayıf/normal	169	20.6	652	79.4	821	76.9	$\chi^2=66.336$
Fazla kilolu/obez	115	46.7	131	53.3	246	23.1	$p<0.001$
Toplam	284	26.6	783	73.4	1067	100.0	
Fiziksel aktivite yapma durumu (n=1036)							
Yapmayan	74	20.6	285	79.4	359	34.7	$\chi^2=10.830$
En az bir gün yapan	204	30.1	473	69.9	677	65.3	$p=0.001$
Toplam	278	26.8	758	73.2	1036	100.0	
Şiddete yönelik davranış (n=1056)							
En az bir davranışı olan	216	29.5	516	70.5	732	69.3	$\chi^2=10.262$
Olmayan	65	20.1	259	79.9	324	30.7	$p=0.001$
Toplam	281	26.6	775	73.4	1056	100.0	
Tütün deneme (n=1051)							
Deneyen	180	31.6	389	68.4	569	54.1	$\chi^2=15.827$
Denemeyen	100	20.7	382	79.3	482	45.9	$p<0.001$
Toplam	280	26.6	771	73.4	1051	100.0	
Alkol deneme (n=1047)							
Deneyen	153	31.0	340	69.0	493	47.1	$\chi^2=9.173$
Denemeyen	126	22.7	428	77.3	554	52.9	$p=0.002$
Toplam	279	26.6	768	73.4	1047	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Sağlıksız kilo kontrolü yapma ile ilişkili faktörler, Ki-kare analizinde istatistiksel olarak önemli olan değişkenler Binary Lojistik Regresyon modeline alınarak değerlendirildi. Bu modele alınan değişkenlerden, kız olmanın erkek olmaya göre 4.22 kat, annenin çalışmasının çalışmamaya göre 1.49 kat, fazla kilolu/obez olmanın zayıf/normal olmaya göre 5.01 kat, en az bir gün fiziksel aktivite yapmanın hiç yapmamaya göre 2.50 kat, tütün denemenin denememeye göre sağlıksız kilo kontrolü yapmayı 2.00 kat artırdığı tespit edildi (Tablo 12).

Tablo 12. Sağlıksız kilo kontrolü yapma ile ilişkili faktörlerin araştırılması

Değişkenler	Exp(B)	%95 CI	p
Cinsiyet			
Kadın	4.22	2.94-6.06	<0.001
Erkek	1.00		
Anne çalışma durumu			
Çalışan	1.49	1.02-2.18	0.039
Çalışmayan	1.00		
BKİ dağılımı			
Fazla kilolu/obez	5.01	3.47-7.23	<0.001
Zayıf/normal	1.00		
Fiziksel aktivite yapma durumu			
En az bir gün yapan	2.50	1.73-3.61	<0.001
Yapmayan	1.00		
Tütün deneme			
Deneyen	2.00	1.44-2.79	<0.001
Denemeyen	1.00		

Constant: -3.481

Öğrencilerin son bir haftada kahvaltı yaptığı gün ortalaması 4.4 ± 2.7 gündü (ortanca 5, min=0.0, max=7.0) (n=1052). Öğrencilerin son bir hafta içindeki beslenme özellikleri değerlendirildiğinde; 613'ünün (%59.2) günde en az bir kez meyve yediği, 327'sinin (%31.9) günde en az bir kez sebze yemeği yediği, 466'sinin (%44.3) hergün düzenli olarak kahvaltısını yaptığı ve 249'unun (%24.5) hiç fast food tüketmediği belirlendi. Öğrencilerin 57'sinin (%5.4) vücut geliştirme amacıyla protein tozu ya da hapi gibi ek madde kullandığı saptandı (Tablo 13).

Tablo 13. Öğrencilerin beslenme alışkanlıklarının cinsiyete göre dağılımı

Değişken	Erkek		Kız		Toplam	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**
Son 7 gündeki meyve tüketimi (n=1036)						
Son 7 gün içinde hiç	24	43.6	31	56.4	55	5.3
Son 7 gün içinde 1-3 kez	72	38.5	115	61.5	187	18.0
Son 7 gün içinde 4-6 kez	92	50.8	89	49.2	181	17.5
Günde 1 kez	108	48.4	115	51.6	223	21.5
Günde 2 kez	77	46.4	89	53.6	166	16.0
Günde 3 kez	33	33.7	65	66.3	98	9.5
Günde 4 kez ve daha fazla	67	53.2	59	46.8	126	12.2
Toplam	473	45.7	563	54.3	1036	100.0
Son 7 gündeki sebze yemeği tüketimi (n=1024)						
Son 7 gün içinde hiç	59	51.3	56	48.7	115	11.2
Son 7 gün içinde 1-3 kez	175	47.3	195	52.7	370	36.1
Son 7 gün içinde 4-6 kez	88	41.5	124	58.5	212	20.8
Günde 1 kez	75	43.4	98	56.6	173	16.9
Günde 2 kez	38	52.8	34	47.2	72	7.0
Günde 3 kez	10	25.0	30	75.0	40	3.9
Günde 4 kez ve daha fazla	20	47.6	22	52.4	42	4.1
Toplam	465	45.4	559	54.6	1024	100.0
Son 7 gündeki kahvaltı yapma durumu (n=1052)						
Hiç yapmayan	44	46.8	50	53.2	94	8.9
Ara sıra yapan	189	38.4	303	61.6	492	46.8
Hergün düzenli yapan	246	52.8	220	47.2	466	44.3
Toplam	479	45.5	573	54.5	1052	100.0
Son 7 gündeki fast-food tüketimi (n=1017)						
Son 7 gün içinde hiç	123	49.4	126	50.6	249	24.5
Son 7 gün içinde 1-3 kez	148	45.7	176	54.3	324	31.9
Son 7 gün içinde 4-6 kez	58	48.7	61	51.3	119	11.7
Günde 1 kez	72	44.7	89	55.3	161	15.8
Günde 2 kez	31	38.8	49	61.2	80	7.9
Günde 3 kez	11	35.5	20	64.5	31	3.0
Günde 4 kez ve daha fazla	18	34.0	35	66.0	53	5.2
Toplam	461	45.3	556	54.7	1017	100.0
Protein tozu/hapı kullanma (n=1057)						
Evet	48	84.2	9	15.8	57	5.4
Hayır	431	43.1	569	56.9	1000	94.6
Toplam	479	45.3	578	54.7	1057	100.0

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Günde en az bir kez meyve ve sebze yemeği tüketen, hergün kahvaltısını yapan ve hiç fast food tüketmeyenler “sağlıklı beslenen”, en az birini gerçekleştirmediği belirlenenler ise “sağlıksız beslenen” olarak değerlendirildi. Öğrencilerin sadece 33’ünün (%3.2) sağlıklı beslendiği, 1014’ünün (%96.8) sağlıksız beslendiği saptandı (n=1047). Sağlıksız beslenme ile ilişkili faktörler Binary Lojistik Regresyon modelinde değerlendirildiğinde; günde 2 saat üzerinde ekran etkinliğinde bulunmanın, 2 saat ve altına göre sağlıksız beslenmeyi 2.07 kat artırdığı saptandı (CI 1.002-4.29, p<0.49, Constant:3.061).

2.2. Fiziksel Aktivite ile ilgili Davranışlar

Öğrencilerin son 7 gündeki kalp atışlarını hızlandıracak en az 60 dk fiziksel aktivite yapma durumları değerlendirildiğinde; 362’sinin (%34.8) hiç aktivite yapmadığı, 90’ının (%8.6) ise hergün aktivite yaptığı belirlendi (Tablo 14). Öğrencilerin ortalama 2.1±2.2 gün (ortanca 1.0, min=0.0, max=7.0) fiziksel aktivite yaptığı belirlendi (n=1041).

Günlük internet kullanım süreleri ise ortalama 3.8±4.0 saat olarak belirlendi (ortanca 2.5, min=0.0, max=16.0) (n=1066). Günlük TV izleme süresi ortalama 1.9±1.6 saat (ortanca 2.0, min=0.0, max=8.0) (n=1069), günlük bilgisayar kullanma süre ortalaması ise 1.3±1.7 saat (ortanca 1.0, min=0.0, max=8.0) (n=1069) olarak tespit edildi. Günlük toplam ekran etkinliği süre ortalaması ise 3.2±2.5 saat olarak saptandı (ortanca 3.0, min=0.0, max=16.0) (n=1069). Günlük TV izleme ve okul harici bir iş için bilgisayar kullanma süreleri 2 saatten fazla olanlar sırası ile 299 kişi (%28.0) ve 162 kişi (%15.1) olarak saptandı. Öğrencilerin günlük toplam ekran etkinliği süresi değerlendirildiğinde; 589’unun (%55.1) 2 saatten daha fazla süre ekran etkinliğinde bulunduğu saptandı (Tablo 14).

Tablo 14. Öğrencilerin son 7 gün içindeki fiziksel aktivite durumları ve günlük ekran etkinliklerinin cinsiyete göre dağılımı

Değişken	Erkek		Kız		Toplam	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**
Fiziksel aktivite durumu (n=1041)						
Hiç	123	34.0	239	66.0	362	34.8
1-3 gün	196	44.9	241	55.1	437	42.0
4-6 gün	92	60.5	60	39.5	152	14.6
Hergün	63	70.0	27	30.0	90	8.6
Toplam	474	45.5	567	54.5	1041	100.0
Günlük internet kullanma süresi (n=1066)						
Hiç	40	37.4	67	62.6	107	10.0
2 saat ve altı	197	48.3	211	51.7	408	38.3
2 saatten fazla	247	44.8	304	55.2	551	51.7
Toplam	484	45.4	582	54.6	1066	100.0
Günlük TV izleme süresi (n=1069)						
Hiç	71	53.0	63	47.0	134	12.5
2 saat ve altı	256	40.3	380	59.7	636	59.5
2 saatten fazla	158	52.8	141	47.2	299	28.0
Toplam	485	45.4	584	54.6	1069	100.0
Günlük bilgisayar kullanma süresi (n=1069)						
Hiç	144	36.6	249	63.4	393	36.8
2 saat ve altı	237	46.1	277	53.9	514	48.1
2 saatten fazla	104	64.2	58	35.8	162	15.1
Toplam	485	45.4	584	54.6	1069	100.0
Günlük toplam ekran etkinliği süresi (n=1069)						
Hiç	19	32.2	40	67.8	59	5.5
2 saat ve altı	172	40.9	249	59.1	421	39.4
2 saatten fazla	294	49.9	295	50.1	589	55.1
Toplam	485	45.4	584	54.6	1069	100.0

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin son 7 gün içindeki en az bir gün fiziksel aktivite yapma durumları değerlendirildiğinde; 17-19 yaş grubunda %40.6 oranında fiziksel aktivite yapmayan varken 14-16 yaş grubunda daha düşük bir oranda (%32.6) olduğu belirlendi (p=0.017) (Tablo 15). Sınıflar büyüdükçe, evde yaşayan kişi sayısı arttıkça, anne öğrenim düzeyi azaldıkça fiziksel aktivite yapmama oranlarının arttığı tespit edildi (p<0.05) (Tablo 15). Ayrıca günlük internet süre ortalaması ve aylık harçlık ortalaması; hiç fiziksel aktivite yapmayanlarda haftada en az bir gün fiziksel aktivite yapanlara göre daha düşük bulundu (sırasıyla p=0.001, p=0.049).

Tablo 15. Öğrencilerin son 7 gün içindeki fiziksel aktivite durumları ile sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması

Sosyodemografik Özellikler	Fiziksel aktivite				Toplam		x ² değeri p değeri
	Yapmayan		Yapan		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*			
Okul bölgesi (n=1041)							
Akdeniz	86	41.7	120	58.3	206	19.8	x ² =9.574 p=0.023
Toroslar	87	38.5	139	61.5	226	21.7	
Yenişehir	152	30.9	340	69.1	492	47.3	
Mezitli	37	31.6	80	68.4	117	11.2	
Toplam	362	34.8	679	65.2	1041	100.0	
Sınıflar (n=1041)							
Dokuzuncu sınıf	69	25.0	207	75.0	276	26.5	x ² =18.432 p<0.001
Onuncu sınıf	103	36.1	182	63.9	285	27.4	
Onbirinci sınıf	93	36.9	159	63.1	252	24.2	
Onikinci sınıf	97	42.5	131	57.5	228	21.9	
Toplam	362	34.8	679	65.2	1041	100.0	
Yaş grubu (n=1041)							
14-16 yaş	248	32.6	512	67.4	760	73.0	x ² =5.699 p=0.017
17-19 yaş	114	40.6	167	59.4	281	27.0	
Toplam	362	34.8	679	65.2	1041	100.0	
Cinsiyet (n=1041)							
Erkek	123	25.9	351	74.1	474	45.5	x ² =29.880 p<0.001
Kız	239	42.2	328	57.8	567	54.5	
Toplam	362	34.8	679	65.2	1041	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Tablo 15. Öğrencilerin son 7 gün içindeki fiziksel aktivite durumları ile sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması (Tablo 15'in devamı)

Sosyodemografik Özellikler	Fiziksel aktivite				Toplam		x ² değeri p değeri
	Yapmayan		Yapan		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*			
Evde yaşayan kişi sayısı (n=972)							
Üç ve daha az	51	28.5	128	71.5	179	18.4	x ² =10.375 p=0.006
Dört-beş	193	32.8	396	67.2	589	60.6	
Altı ve üzeri	88	43.1	116	56.9	204	21.0	
Toplam	332	34.2	640	65.8	972	100.0	
Ebeveyn durumu (n=1035)							
Anne-baba birlikte	320	36.1	566	63.9	886	85.6	x ² =4.834 p=0.028
Diğer	40	26.8	109	73.2	149	14.4	
Toplam	360	34.8	675	65.2	1035	100.0	
Anne eğitim durumu (n=1031)							
OYD/OY	77	42.3	105	57.7	182	17.7	x ² =16.361 p=0.001
İlkokul	139	39.3	215	60.7	354	34.3	
Ortaokul	55	28.6	137	71.4	192	18.6	
Lise ve üzeri	86	28.4	217	71.6	303	29.4	
Toplam	357	34.6	674	65.4	1031	100.0	
Anne çalışma durumu (n=1030)							
Çalışan	61	27.7	159	72.3	220	21.4	x ² =5.780 p=0.016
Çalışmayan	295	36.4	515	63.6	810	78.6	
Toplam	356	34.6	674	65.4	1030	100.0	
Baba meslek (n=988)							
Profesyonel meslekler	30	23.8	96	76.2	126	12.8	x ² =12.924 p=0.012
Teknisyenler, yardımcı profesyonel meslekler	110	34.8	206	65.2	316	32.0	
Hizmet ve satış elemanları	106	33.7	209	66.3	315	31.9	
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	84	42.0	116	58.0	200	20.2	
Çalışmayanlar	14	45.2	17	54.8	31	3.1	
Toplam	344	34.8	644	65.2	988	100.0	
Aylık sosyal aktivite (n=996)							
Hiç	131	57.0	99	43.0	230	23.1	x ² =98.168 p<0.001
Bir-dört kez	167	36.1	296	63.9	463	46.5	
Beş kez ve üzeri	48	15.8	255	84.2	303	30.4	
Toplam	346	34.7	650	65.3	996	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Fiziksel aktivite yapmama ile ilişkili faktörler, Ki-kare analizinde istatistiksel olarak önemli olan değişkenler Binary Lojistik Regreson modeline alınarak değerlendirildi. Fiziksel aktivite yapmama durumunu; yaş artışı 1.20 kat, günlük internet kullanım süresi artışı 0.95 kat, kadın olmak erkek olmaya göre 2.2 kat, annenin OYD/OY olması lise ve üzeri olmasına göre 1.60 kat, artırmaktaydı (Tablo 16).

Tablo 16. Fiziksel aktivite yapmama ile ilişkili faktörlerin araştırılması

Değişkenler	Exp(B)	%95 CI	p
Yaş	1.20	1.08-1.35	0.001
Cinsiyet			
Kadın	2.20	1.67-2.89	<0.001
Erkek	1.00		
Anne eğitim durumu			
OYD/OY	1.60	1.07-2.39	0.023
İlkokul	1.37	0.97-1.93	0.077
Ortaokul	0.88	0.58-1.33	0.539
Lise ve üzeri	1.00		
Günlük internet kullanım süresi	0.95	0.91-0.98	0.004

Constant: -3.961

Öğrencilerin ekran etkinliği için günde 2 saat ve üzerinde zaman geçirenlerin oranı sınıf düzeyleri azaldıkça artmaktaydı ($p<0.001$). İki saatten fazla ekran etkinliğine zaman ayırma 14-16 yaş grubunda %58.9 ile, 17-19 yaş grubunda %44.8 oranına göre daha yüksekti ($p<0.001$). Erkek olanlarda ve ailesi ile yaşayanlarda bu oran kızlara ve ailesi ile yaşamayanlara göre daha yüksek saptandı ($p<0.05$). Günlük internet süre ortalaması günde 2 saat ve üzeri ekran etkinliğinde bulunanlarda, 2 saat ve altında bulunanlara göre daha yüksek bulundu ($p<0.001$). Ekran etkinliği süresi ile diğer özelliklerin karşılaştırılması Tablo 17’de yer almaktadır.

Tablo 17. Öğrencilerin günlük toplam ekran etkinliği süreleri ile sosyodemografik ve diğer özelliklerinin karşılaştırılması

Sosyodemografik Özellikler	Ekran etkinliği süresi				Toplam		χ^2 değeri p değeri
	2 saat ve altı		2 saat üzeri		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**	
Okul bölgesi (n=1069)							
Akdeniz	90	42.5	122	57.5	212	19.8	$\chi^2=10.539$ p=0.014
Toroslar	109	47.2	122	52.8	231	21.6	
Yenişehir	213	41.9	295	58.1	508	47.5	
Mezitli	68	57.6	50	42.4	118	11.1	
Toplam	480	44.9	589	55.1	1069	100.0	
Sınıflar (n=1069)							
Dokuzuncu sınıf	106	37.5	177	62.5	283	26.5	$\chi^2=41.197$ p<0.001
Onuncu sınıf	114	38.8	180	61.2	294	27.5	
Onbirinci sınıf	112	43.7	144	56.3	256	23.9	
Onikinci sınıf	148	62.7	88	37.3	236	22.1	
Toplam	480	44.9	589	55.1	1069	100.0	
Yaş grubu (n=1069)							
14-16 yaş	321	41.1	460	58.9	781	73.1	$\chi^2=16.926$ p<0.001
17-19 yaş	159	55.2	129	44.8	288	26.9	
Toplam	480	44.9	589	55.1	1069	100.0	
Cinsiyet (n=1069)							
Erkek	191	39.4	294	60.6	485	45.4	$\chi^2=10.935$ p=0.001
Kız	289	49.5	295	50.5	584	54.6	
Toplam	480	44.9	589	55.1	1069	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

*** Yates düzeltmesi yapıldı

Tablo 17. Öğrencilerin günlük toplam ekran etkinliği süreleri ile sosyodemografik ve diğer özelliklerinin karşılaştırılması (Tablo 17'nin devamı)

Sosyodemografik Özellikler	Ekran etkinliği süresi				Toplam		x ² değeri p değeri
	2 saat ve altı		2 saat üzeri		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**	
Kiminle/nerede yaşadığı (n=1054)							
Ailesi ile	450	44.2	568	55.8	1018	96.6	x ² =17.095*** p<0.001
Diğer	29	80.6	7	19.4	36	3.4	
Toplam	479	45.4	575	54.6	1054	100.0	
İlköğretimi okuduğu yer (n=1043)							
Köy	45	57.7	33	42.3	78	7.5	x ² =6.932 p=0.031
İlçe merkezi	113	47.7	124	52.3	237	22.7	
İl merkezi	313	43.0	415	57.0	728	69.8	
Toplam	471	45.2	572	54.8	1043	100.0	
Okul ulaşımı (n=1066)							
Okul servisi	88	36.8	151	63.2	239	22.4	x ² =13.947 p=0.003
Özel araç	29	36.7	50	63.3	79	7.4	
Otobüs/minibüs	262	50.0	262	50.0	524	49.2	
Yürüyerek	101	45.1	123	54.9	224	21.0	
Toplam	480	45.0	586	55.0	1066	100.0	
Ailenin okul hakkında konuşması (n=1060)							
Haftada en az bir kez	372	45.6	444	54.4	816	77.0	x ² =11.576 p=0.003
Ayda 1-2 kez	37	31.9	79	68.1	116	10.9	
Ayda birden az	68	53.1	60	46.9	128	12.1	
Toplam	477	45.0	583	55.0	1060	100.0	
Fiziksel aktivite durumu (n=1039)							
Yapmayan	180	50.0	180	50.0	360	34.6	x ² =5.255 p=0.022
En az bir gün yapan	289	42.6	390	57.4	679	65.4	
Toplam	469	45.1	570	54.9	1039	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

*** Yates düzeltmesi yapıldı

Ekran etkinliği süresinin günde 2 saatten fazla olması ile ilişkili faktörler, Ki-kare analizinde istatistiksel olarak önemli olan değişkenler Binary Lojistik Regreson modeline alınarak değerlendirildi. Ekran etkinliği süresinin günde 2 saatten fazla olmasını; yaş artışıının 0.84 kat, erkek olmanın 1.60 kat, ailesi ile birlikte yaşamanın diğerlerine göre 5.59 kat, okula otobüs/minibüs ile gitmenin yürüyerek gidenlere göre 0.69 kat, ailelerin ayda 1-2 kez okul hakkında konuşmasının haftada en az 1 kez konuşanlara göre 1.89 kat artırdığı tespit edildi (Tablo 18).

Tablo 18. Ekran etkinliği süresinin günde 2 saatten fazla olması ile ilişkili faktörlerin araştırılması

Değişkenler	Exp(B)	%95 CI	p
Yaş	0.84	0.75-0.94	0.003
Cinsiyet			
Erkek	1.60	1.23-2.08	<0.001
Kadın	1.00		
Kiminle/nerede yaşadığı			
Ailesi ile	5.59	2.36-13.29	<0.001
Diğer	1.00		
Okul ulaşımı			
Okul servisi	1.16	0.78-1.74	0.470
Özel araç	1.06	0.61-1.84	0.846
Otobüs/minibüs	0.69	0.49-0.98	0.035
Yürüyerek	1.00		
Ailenin okul hakkında konuşması			
Ayda birden az	0.83	0.56-1.24	0.362
Ayda 1-2 kez	1.89	1.21-2.94	0.005
Haftada en az bir kez	1.00		

Constant: 1.065

2.3. İstemli ve İstemli Yaralanmalara Neden Olan Davranışlar

2.3.1. Trafik ile İlgili Davranışlar

Katılımcıların, son 12 ayda motosiklet ya da bisiklet kullanırken kask kullanma durumunu sorduğumuzda; 492 (%46.3) kişi son 12 ayda hiç motosiklet ya da bisiklet kullanmadığını belirtti (n=1062). Herhangi birini kullanan 570 öğrencinin ise 395'inin (%69.3) hiçbir zaman kask kullanmadığı belirlendi (Tablo 19). Öğrencilerin 155'inin (%14.6) hiçbir zaman emniyet kemeri kullanmadığı, sadece 325'inin (%30.5) her zaman emniyet kemeri kullandığı saptandı. Öğrencilerin 341'inin (%32.4) ehliyetsiz araç kullandığı, 51'inin (%4.8) ise alkollü araç kullandığı tespit edildi.

Tablo 19. Öğrencilerin trafikle ilgili riskli davranışlarının cinsiyete göre dağılımı

Değişken	Erkek		Kız		Toplam	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**
Kask kullanma durumu (n=570)						
Hiçbir zaman kullanmayan	228	57.7	167	42.3	395	69.3
Bazen/sıklıkla kullanan	87	63.5	50	36.5	137	24.0
Her zaman kullanan	19	50.0	19	50.0	38	6.7
Toplam	334	58.6	236	41.4	570	100.0
Emniyet kemeri kullanma durumu (n=1064)						
Hiçbir zaman kullanmayan	70	45.2	85	54.8	155	14.6
Bazen/sıklıkla kullanan	276	47.3	308	52.7	584	54.9
Her zaman kullanan	140	43.1	185	56.9	325	30.5
Toplam	486	45.7	578	54.3	1064	100.0
Ehliyetsiz araç kullanma durumu (n=1051)						
Kullanan	259	76.0	82	24.0	341	32.4
Kullanmayan	218	30.7	492	69.3	710	67.6
Toplam	477	45.4	574	54.6	1051	100.0
Alkollü araç kullanma durumu (n=1056)						
Kullanan	43	84.3	8	15.7	51	4.8
Kullanmayan	436	43.4	569	56.6	1005	95.2
Toplam	479	45.4	577	54.6	1056	100.0

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Trafikle ilgili en az bir riskli davranışı olan 906 (%85.1) kişinin ve hiç olmayan 159 (%14.9) kişinin olduğu saptandı. Erkeklerde trafikle ilgili riskli davranışı olanlar %90.3 iken; kızlarda bu oran %80.7 olarak saptandı. Erkeklerin kızlara göre daha fazla trafikle ilgili riskli davranışı vardı ($p<0.001$). Sokakta çalışmış öyküsü olanlarda olmayanlara göre, çalışmanın yapıldığı dönemde çalışanlarda çalışmayanlara göre daha yüksek oranda trafikle ilgili riskli davranışın olduğu saptandı ($p<0.05$). Öğrencilerin trafik ile ilgili riskli davranışı ile ilişkili diğer sosyodemografik özellikleri Tablo 20’de yer almaktadır.

Tablo 20. Öğrencilerin trafik ile ilgili riskli davranışlarının sosyodemografik özellikleriyle karşılaştırılması

Sosyodemografik Özellikler	Trafik ile ilgili riskli davranışı				Toplam		χ^2 değeri p değeri
	Olan		Olmayan		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**	
Okul türü (n=1065)							
Genel Lise	369	82.2	80	17.8	449	42.2	$\chi^2=8.676$ $p=0.013$
Meslek Lisesi	404	88.8	51	11.2	455	42.7	
Özel Lise	133	82.6	28	17.4	161	15.1	
Toplam	906	85.1	159	14.9	1065	100.0	
Cinsiyet (n=1065)							
Erkek	439	90.3	47	9.7	486	45.6	$\chi^2=19.465$ $p<0.001$
Kız	467	80.7	112	19.3	579	54.4	
Toplam	906	85.1	159	14.9	1065	100.0	
Evde yaşayan kişi sayısı (n=994)							
Üç ve daha az	145	79.7	37	20.3	182	18.3	$\chi^2=6.627$ $p=0.036$
Dört-beş	515	85.3	89	14.7	604	60.8	
Altı ve üzeri	185	88.9	23	11.1	208	20.9	
Toplam	845	85.0	149	15.0	994	100.0	
Kardeş varlığı (n=1060)							
Var	846	85.8	140	14.2	986	93.0	$\chi^2=4.794^{***}$ $p=0.029$
Yok	56	75.7	18	24.3	74	7.0	
Toplam	902	85.1	158	14.9	1060	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

*** Yates düzeltmesi yapıldı

Tablo 20. Öğrencilerin trafik ile ilgili riskli davranışlarının sosyodemografik özellikleriyle karşılaştırılması (Tablo 20'nin devamı)

Sosyodemografik Özellikler	Trafik ile ilgili riskli davranışı				Toplam		x ² değeri p değeri
	Olan		Olmayan		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**	
İlköğretimi okuduğu yer (n=1039)							
Köy	70	89.7	8	10.3	78	7.5	x ² =6.634 p=0.036
İlçe merkezi	211	89.4	25	10.6	236	22.7	
İl merkezi	604	83.3	121	16.7	725	69.8	
Toplam	885	85.2	154	14.8	1039	100.0	
Sokakta çalışmış olma öyküsü (n=1062)							
Var	51	96.2	2	3.8	53	5.0	x ² =4.547*** p=0.033
Yok	853	84.5	156	15.5	1009	95.0	
Toplam	904	85.1	158	14.9	1062	100.0	
Çalışma durumu (n=1056)							
Evet	72	94.7	4	5.3	76	7.2	x ² =5.096*** p=0.024
Hayır	828	84.5	152	15.5	980	92.8	
Toplam	900	85.2	156	14.8	1056	100.0	
Ebeveyn durumu (n=1058)							
Anne-baba birlikte	783	86.5	122	13.5	905	85.5	x ² =11.739 p=0.001
Diğer	116	75.8	37	24.2	153	14.5	
Toplam	899	85.0	159	15.0	1058	100.0	
Baba eğitim durumu (n=1049)							
OYD/OY	58	93.5	4	6.5	62	5.9	x ² =7.893 p=0.048
İlkokul	281	83.6	55	16.4	336	32.0	
Ortaokul	189	88.7	24	11.3	213	20.3	
Lise ve üzeri	363	82.9	75	17.1	438	41.8	
Toplam	891	84.9	158	15.1	1049	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

*** Yates düzeltmesi yapıldı

Öğrencilerden şiddete yönelik davranışı olanlarda, intihar girişimi olanlarda ve tütün ürünü deneyenlerde trafik ile ilgili riskli davranış oranları daha yüksek saptandı (Tablo 21).

Tablo 21. Öğrencilerin trafik ile ilgili riskli davranışlarının diğer özellikleriyle karşılaştırılması

Özellikler	Trafik ile ilgili riskli davranışı				Toplam		x ² değeri p değeri
	Olan		Olmayan		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*			
Şiddete yönelik davranış (n=1054)							
En az bir davranışı olan	641	87.6	91	12.4	732	69.4	x ² =12.311 p<0.001
Olmayan	255	79.2	67	20.8	322	30.6	
Toplam	896	85.0	158	15.0	1054	100.0	
İntihar girişimi (n=1034)							
Var	45	100.0	0	0.0	45	4.4	x ² =7.358*** p=0.007
Yok	830	83.9	159	16.1	989	95.6	
Toplam	875	84.6	159	15.4	1034	100.0	
Tütün deneme (n=1048)							
Deneyen	511	90.0	57	10.0	568	54.2	x ² =20.719 p<0.001
Denemeyen	384	80.0	96	20.0	480	45.8	
Toplam	895	85.4	153	14.6	1048	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

*** Yates düzeltmesi yapıldı

Trafik ile ilgili en az bir riskli davranışın olması ile ilişkili faktörler, Ki-kare analizinde istatistiksel olarak önemli olan değişkenler Binary Lojistik Regreson modeline alınarak değerlendirildi. İntihar girişimi olanların hepsinin trafikle ilgili en az bir riskli davranışının olması sebebiyle “intihar girişimi” model dışı bırakıldı. Trafikle ilgili en az bir riskli davranışın olmasını; erkek olmanın kız olmaya göre 2.13 kat, anne babanın birlikte yaşamasının diğerlerine göre 2.44 kat, kardeşin olmasının olmamaya göre 1.95 kat, tütün denemenin denememeye göre 2.32 kat artırdığı tespit edildi (Tablo 22).

Tablo 22. Trafikle ilgili en az bir riskli davranışın olması ile ilişkili faktörlerin araştırılması

Değişkenler	Exp(B)	%95 CI	p
Cinsiyet			
Erkek	2.13	1.45-3.13	<0.001
Kadın	1.00		
Kardeş varlığı			
Var	1.95	1.07-3.56	0.029
Yok	1.00		
Ebeveyn durumu			
Anne-baba birlikte	2.44	1.55-3.85	<0.001
Diğer	1.00		
Tütün deneme			
Deneyen	2.32	1.60-3.38	<0.001
Denemeyen	1.00		

Constant: -0.375

2.3.2. Şiddete Yönelik Davranışlar ve İntihar Girişimi

Öğrencilerden 389'u (%36.8) arkadaşları ile sözel tartışma yaşamazken, 337'si (%31.8) ayda en az bir kez yaşadığını belirtmiştir. Son bir yıl içinde en az ayda bir kez fiziksel kavgaya karıştığını belirtenler ise 113 (%10.6) kişidir (Tablo 23).

Öğrencilerden 46'sı (%4.3) son bir yılda okula zarar verici bir alet getirdiğini belirtmiştir (Tablo 23). Bu aletlerin bıçak, çakı, muşta, kelebek, jilet, sallama, mınçika, şiş, tabanca, silah, tüfek, elektroşok, anahtar, biber gazı, kelepçe, tirbuşon, zincir, döner bıçağı, satır, kesici alet, oyuncak bıçak vb. aletler olduğu bildirilmiştir. Son bir yılda öğrencilerin okula zarar verici alet getirme ortancası 5.0 (min=1.0, max=180.0) olarak saptandı (normal dağılıma uymamaktadır).

Öğrencilere yaşamını tehdit eden bir girişimde bulunup bulunmadığı sorulduğunda; toplam 73'ü (%6.8) evet, 996'sı (%93.2) hayır cevabını vermiştir (n=1069). Erkeklerden 456'sı (%45.8) hayır cevabını verirken, 29'u (%39.7) herhangi bir girişimde bulunduğunu belirtmiş; kızlardan ise 540'ı (%54.2) hayır cevabını verirken 44'ü (%60.3) herhangi bir girişimde bulunduğunu belirtmiştir. Girişimde bulunduğunu belirten öğrencilerden açıklama yapanların 45'inin (%4.3) intihar girişiminde bulunduğu tespit edildi (n=1041) (Tablo 23). İntihar girişiminde bulunan öğrencilerin ortalama 2.4 ± 1.5 kez (ortanca değer 2.0, min=1.0, max=6.0) girişimde bulunduğu saptandı (n=41).

Tablo 23. Öğrencilerin şiddetle ilgili riskli davranışları ve intihar girişimi varlığının cinsiyete göre dağılımı

Değişken	Erkek		Kız		Toplam	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**
Sözel tartışma yaşama*** (n=1058)						
En az ayda bir kez	154	45.7	183	54.3	337	31.8
Ayda birden daha seyrek	143	43.1	189	56.9	332	31.4
Hiç	180	46.3	209	53.7	389	36.8
Toplam	477	45.1	581	54.9	1058	100.0
Fiziksel kavgaya karışma durumu**** (n=1065)						
En az ayda bir kez	75	66.4	38	33.6	113	10.6
Ayda birden daha seyrek	127	62.9	75	37.1	202	19.0
Hiç	283	37.7	467	62.3	750	70.4
Toplam	485	45.5	580	54.5	1065	100.0
Okula zarar verici alet getirme durumu**** (n=1072)						
Getiren	33	71.7	13	28.3	46	4.3
Getirmeyen	454	44.2	572	55.8	1026	95.7
Toplam	487	45.4	585	54.6	1072	100.0
İntihar girişimi****(n=1041)						
Var	16	35.6	29	64.4	45	4.3
Yok	456	45.8	540	54.2	996	95.7
Toplam	472	45.3	569	54.7	1041	100.0
İntihar girişim sayısı**** (n=41)						
Bir kez	7	46.7	8	53.3	15	35.6
İki kez ve üzeri	8	30.8	18	69.2	26	63.4
Toplam	15	45.4	26	54.6	41	100.0

* Satır yüzdesi   ** Sütun yüzdesi

*** Öğrenci ya da grupların diğer öğrencilere karşı hoş olmayan davranış/söz, alay etme, korkutma, küfür, dışlama gibi durumları yaşama durumu

**** Son bir yıl içindeki durumu

Öğrencilerin 734'ü (%69.2) şiddete yönelik en az bir davranış gösterirken, 327'sinin (%30.8) hiç şiddete yönelik davranışı yoktu. Öğrencilerde şiddete yönelik en az bir davranışı olanların yaş ortalaması, olmayanlara göre daha yüksek bulundu ($p=0.011$). Erkeklerde %73.0 oranında şiddete yönelik davranış varken; kızlarda bu oran %66.0 olarak saptandı. Cinsiyetler arasındaki bu fark istatistiksel olarak önemli tespit edildi ($p=0.015$). Öğrencilerin şiddete yönelik davranışının olması ile ilişkili diğer sosyodemografik özellikleri Tablo 24'te yer almaktadır.

Tablo 24. Öğrencilerin şiddete yönelik davranışları ile sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması

Sosyodemografik Özellikler	Şiddete yönelik davranışı				Toplam		χ^2 değeri p değeri
	Olan		Olmayan		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**	
Okul bölgesi (n=1061)							
Akdeniz	129	60.8	83	39.2	212	20.0	$\chi^2=17.820$ $p<0.001$
Toroslar	146	64.3	81	35.7	227	21.4	
Yenişehir	366	72.5	139	27.5	505	47.6	
Mezitli	93	79.5	24	20.5	117	11.0	
Toplam	734	69.2	327	30.8	1061	100.0	
Cinsiyet (n=1061)							
Erkek	351	73.0	130	27.0	481	45.3	$\chi^2=5.937$ $p=0.015$
Kız	383	66.0	197	34.0	580	54.7	
Toplam	734	69.2	327	30.8	1061	100.0	
Evde yaşayan kişi sayısı (n=990)							
Üç ve daha az	133	73.1	49	26.9	182	18.4	$\chi^2=20.612$ $p<0.001$
Dört-beş	429	71.7	169	28.3	598	60.4	
Altı ve üzeri	117	55.7	93	44.3	210	21.2	
Toplam	679	68.6	311	31.4	990	100.0	
Kaçınıcı çocuk olduğu (n=1042)							
Birinci	273	68.4	126	31.6	399	38.3	$\chi^2=7.249$ $p=0.027$
İkinci	242	74.5	83	25.5	325	31.2	
Üç ve üzeri	206	64.8	112	35.2	318	30.5	
Toplam	721	69.2	321	30.8	1042	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Tablo 24. Öğrencilerin şiddete yönelik davranışları ile sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması (Tablo 24'ün devamı)

Sosyodemografik Özellikler	Şiddete yönelik davranışı				Toplam		x ² değeri p değeri
	Olan		Olmayan		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*			
Aylık harçlık (n=956)							
100 TL ve altı	220	62.3	133	37.7	353	36.6	x ² =26.959 p<0.001
101-200 TL	242	72.0	94	28.0	336	34.8	
201 TL ve üzeri	224	81.2	52	18.8	276	28.6	
Toplam	686	71.1	279	28.9	965	100.0	
Anne eğitim durumu (n=1050)							
OYD/OY	116	63.4	67	36.6	183	17.4	x ² =8.561 p=0.036
İlkokul	238	65.9	123	34.1	361	34.4	
Ortaokul	140	71.8	55	28.2	195	18.6	
Lise ve üzeri	230	74.0	81	26.0	311	29.6	
Toplam	724	69.0	326	31.0	1050	100.0	
Baba eğitim durumu (n=1045)							
OYD/OY	36	59.0	25	41.0	61	5.8	x ² =11.113 p=0.011
İlkokul	220	65.7	115	34.3	335	32.1	
Ortaokul	141	67.1	69	32.9	210	20.1	
Lise ve üzeri	327	74.5	112	25.5	439	42.0	
Toplam	724	69.3	321	30.7	1045	100.0	
Baba meslek (n=1007)							
Profesyonel meslekler	92	72.4	35	27.6	127	12.6	x ² =11.081 p=0.026
Teknisyenler, yardımcı profesyonel meslekler	229	71.8	90	28.2	319	31.7	
Hizmet ve satış elemanları	234	72.2	90	27.8	324	32.2	
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	126	61.2	80	38.8	206	20.5	
Çalışmayanlar	18	58.1	13	41.9	31	3.1	
Toplam	699	69.4	308	30.6	1007	100.0	
Sosyal güvence (n=1061)							
Emekli sandığı	128	81.0	30	19.0	158	14.9	x ² =15.662 p=0.004
Bağ-kur	180	70.9	74	29.1	254	23.9	
SSK	339	66.1	174	33.9	513	48.4	
Yeşil kart	60	66.7	30	33.3	90	8.5	
Sosyal güvence yok	27	58.7	19	41.3	46	4.3	
Toplam	734	69.2	327	30.8	1061	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Tablo 24. Öğrencilerin şiddete yönelik davranışları ile sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması (Tablo 24'ün devamı)

Sosyodemografik Özellikler	Şiddete yönelik davranışı				Toplam		x ² değeri p değeri
	Olan		Olmayan		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**	
Aylık sosyal aktivite (n=1012)							
Hiç	139	59.1	96	40.9	235	23.2	x ² =20.799 p<0.001
Bir-dört kez	320	68.4	148	31.6	468	46.3	
Beş kez ve üzeri	239	77.3	70	22.7	309	30.5	
Toplam	698	69.0	314	31.0	1012	100.0	
Okul ulaşımı (n=1058)							
Okul servisi	157	66.2	80	33.8	237	22.4	x ² =8.369 p=0.039
Özel araç	62	78.5	17	21.5	79	7.5	
Otobüs/minibüs	372	71.4	149	28.6	521	49.2	
Yürüyerek	141	63.8	80	36.2	221	20.9	
Toplam	732	69.2	326	30.8	1058	100.0	
Ailenin okul hakkında konuşması (n=1052)							
Haftada en az bir kez	543	67.2	265	32.8	808	76.8	x ² =7.180 p=0.028
Ayda 1-2 kez	89	76.1	28	23.9	117	11.1	
Ayda birden az	97	76.4	30	23.6	127	12.1	
Toplam	729	69.3	323	30.7	1052	100.0	
Aile içi huzur (n=1048)							
İyi	481	64.0	270	36.0	751	71.7	x ² =36.704 p<0.001
Orta	184	82.9	38	17.1	222	21.2	
Kötü	63	84.0	12	16.0	75	7.1	
Toplam	728	69.5	320	30.5	1048	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerden trafikle ilgili en az bir riskli davranışı olanların (%71.5'i), olmayanlara göre; tütün deneyenlerin (%85.2), denemeyenlere göre (%50.5), alkol deneyenlerin (%85.1) denemeyenlere göre (%55.5), madde deneyenlerin (%100.0) denemeyenlere göre daha fazla şiddete yönelik davranışlarının olduğu tespit edildi (p<0.05). Öğrencilerde şiddete yönelik en az bir davranışı olanların internet süre ortalaması, olmayanlara göre daha yüksek bulundu (p<0.001). Öğrencilerin şiddete yönelik davranışları ile ilişkili diğer davranış özellikleri Tablo 25'de görülmektedir.

Tablo 25. Öğrencilerin şiddete yönelik davranışları ile diğer özelliklerinin karşılaştırılması

Özellikler	Şiddete yönelik davranışı				Toplam		x ² değeri p değeri
	Olan		Olmayan		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**	
Sağlıksız kilo kontrolü (n=1056)							
Evet	216	76.9	65	23.1	281	26.6	x ² =10.262
Hayır	516	66.6	259	33.4	775	73.4	p=0.001
Toplam	732	69.3	324	30.7	1056	100.0	
Protein tozu/hapı kullanma (n=1047)							
Kullanan	51	91.1	5	8.9	56	5.3	x ² =12.174***
Kullanmayan	674	68.0	317	32.0	991	94.7	p<0.001
Toplam	725	69.2	322	30.8	1047	100.0	
Fiziksel aktivite durumu (n=1032)							
Yapmayan	229	64.0	129	36.0	358	34.7	x ² =7.561
En az bir gün yapan	487	72.3	187	27.7	674	65.3	p=0.006
Toplam	716	69.4	316	30.6	1032	100.0	
Trafikle ilgili riskli davranışlar (n=1054)							
En az bir riskli davranışı var	641	71.5	255	28.5	896	85.0	x ² =12.311
Riskli davranış yok	91	57.6	67	42.4	158	15.0	p<0.001
Toplam	732	69.4	322	30.6	1054	100.0	
İntihar girişimi (n=1030)							
Var	43	95.6	2	4.4	45	4.4	x ² =14.726***
Yok	662	67.2	323	32.8	985	95.6	p<0.001
Toplam	705	68.4	325	31.6	1030	100.0	
Tütün deneme (n=1045)							
Deneyen	484	85.2	84	14.8	568	54.4	x ² =146.836
Denemeyen	241	50.5	236	49.5	477	45.6	p<0.001
Toplam	725	69.4	320	30.6	1045	100.0	
Alkol deneme (n=1041)							
Deneyen	418	85.1	73	14.9	491	47.2	x ² =107.695
Denemeyen	305	55.5	245	44.5	550	52.8	p<0.001
Toplam	723	69.5	318	30.5	1041	100.0	
Madde deneme (n=1058)							
Deneyen	47	100.0	0	0.0	47	4.4	x ² =20.418***
Denemeyen	685	67.8	326	32.2	1011	95.6	p<0.001
Toplam	732	69.2	326	30.8	1058	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

*** Yates düzeltmesi yapıldı

Şiddete yönelik en az bir riskli davranışın olması ile ilişkili faktörler Binary Lojistik Regresyon modeline alınarak değerlendirildi. Madde deneyenlerin hepsinin en az bir riskli davranışının olması sebebiyle “madde deneme” model dışı bırakıldı. Modele alınan değişkenlerden; şiddete yönelik en az bir riskli davranışın olmasını; sosyal güvencesi olmayanlara göre sosyal güvencenin emekli sandığı olması 3.37 kat; aile içi huzurun iyi olmasına göre orta olması 2.65 kat, kötü olması 2.06 kat; trafikle ilgili en az bir riskli davranışın olması 1.71 kat, tütün deneme 2.96 kat, alkol deneme 2.61 kat artırmaktaydı (Tablo 26).

Tablo 26. Şiddete yönelik en az bir riskli davranışın olması ile ilişkili faktörlerin araştırılması

Değişkenler	Exp(B)	%95 CI	p
Sosyal güvence			
Emekli sandığı	3.37	1.46-7.79	0.004
Bağ-kur	1.80	0.85-3.84	0.126
SSK	1.28	0.63-2.61	0.502
Yeşil kart	1.11	0.47-2.62	0.815
Sosyal güvence yok	1.00		
Aile içi huzur			
Kötü	2.06	1.01-4.19	0.046
Orta	2.65	1.69-4.17	<0.001
İyi	1.00		
Trafikle ilgili riskli davranışlar			
En az bir riskli davranışı var	1.71	1.11-2.65	0.016
Riskli davranış yok	1.00		
Tütün deneme			
Deneyen	2.96	2.06-4.25	<0.001
Denemeyen	1.00		
Alkol deneme			
Deneyen	2.61	1.78-3.84	<0.001
Denemeyen	1.00		

Constant: -0.909

İntihar girişimi; öğrencilerden ailesi ile yaşamayanlarda %8.1 oranında görülürken, ailesi ile yaşayanlarda %3.6 oranında daha düşük bir oranda olduğu görüldü (p=0.024). Aile içi huzurun kötü olduğunu belirtenlerde intihar girişimi %20.6 ile orta ve iyi olan durumlara göre daha yüksek oranda görülmektedir (p<0.001) (Tablo 27).

Tablo 27. Öğrencilerin son bir yıl içindeki intihar girişimi ile sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması

Sosyodemografik Özellikler	İntihar girişimi				Toplam		x ² değeri p değeri
	Olan		Olmayan		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**	
Sosyal güvence (n=1041)							
Emekli sandığı	14	9.2	139	90.8	153	14.7	x ² =13.586 p=0.009
Bağ-kur	7	2.8	243	97.2	250	24.0	
SSK	17	3.4	488	96.6	505	48.5	
Yeşil kart	3	3.4	85	96.6	88	8.5	
Sosyal güvence yok	4	8.9	41	91.1	45	4.3	
Toplam	45	4.3	996	95.7	1041	100.0	
Ebeveyn durumu (n=1034)							
Anne-baba birlikte	32	3.6	853	96.4	885	85.6	x ² =5.124*** p=0.024
Diğer	12	8.1	137	91.9	149	14.4	
Toplam	44	4.3	990	95.7	1034	100.0	
Aile içi huzur (n=1028)							
İyi	19	2.6	724	97.4	743	72.3	x ² =49.261 p<0.001
Orta	12	5.5	205	94.5	217	21.1	
Kötü	14	20.6	54	79.4	68	6.6	
Toplam	45	4.4	983	95.6	1028	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

*** Yates düzeltmesi yapıldı

İntihar girişimini; trafikle ilgili riskli davranışı olanların (%5.1), olmayanlara göre (%0.0); şiddete yönelik davranışı olanların (%6.1), olmayanlara göre (%0.6); tütün deneyenlerin (%7.7), denemeyenlere göre (%0.6); alkol deneyenlerin (%8.5), denemeyenlere göre (%0.9); madde deneyenlerin (%27.3), denemeyenlere göre (%3.3) daha yüksek oranda bulunduğu tespit edildi (p<0.05) (Tablo 28).

Tablo 28. Öğrencilerin son bir yıl içindeki intihar girişimi ile diğer özelliklerinin karşılaştırılması

Özellikler	İntihar girişimi				Toplam		x ² değeri p değeri
	Olan		Olmayan		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*			
Protein tozu/hapı kullanma (n=1029)							
Kullanan	6	11.3	47	88.7	53	5.2	x ² =6.450***
Kullanmayan	39	4.0	937	96.0	976	94.8	p=0.024
Toplam	45	4.4	984	95.6	1029	100.0	
Trafikle ilgili riskli davranışlar (n=1034)							
En az bir riskli davranışı var	45	5.1	830	94.9	875	84.6	x ² =7.358****
Riskli davranış yok	0	0.0	159	100.0	159	15.4	p=0.007
Toplam	45	4.4	989	95.6	1034	100.0	
Şiddete yönelik davranış (n=1030)							
En az bir davranışı olan	43	6.1	662	93.9	705	68.4	x ² =14.726****
Olmayan	2	0.6	323	99.4	325	31.6	p<0.001
Toplam	45	4.4	985	95.6	1030	100.0	
Tütün deneme (n=1025)							
Deneyen	42	7.7	501	92.3	543	53.0	x ² =29.102****
Denemeyen	3	0.6	479	99.4	482	47.0	p<0.001
Toplam	45	4.4	980	95.6	1025	100.0	
Alkol deneme (n=1021)							
Deneyen	40	8.5	432	91.5	472	46.2	x ² =32.692****
Denemeyen	5	0.9	544	99.1	549	53.8	p<0.001
Toplam	45	4.4	976	95.6	1021	100.0	
Alkol deneme yaşı (n=454)							
13 yaş ve altında	25	13.7	157	86.3	182	40.1	x ² =9.180****
14-19 yaş arası	14	5.1	258	94.9	272	59.9	p=0.002
Toplam	39	8.6	415	91.4	454	100.0	
Madde deneme (n=1039)							
Deneyen	12	27.3	32	72.7	44	4.2	x ² =58.361***
Denemeyen	33	3.3	962	96.7	995	95.8	p<0.001
Toplam	45	4.3	994	95.7	1039	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

*** Fisher's Exact Test yapıldı

**** Yates düzeltmesi yapıldı

İntihar girişimi ile ilişkili faktörler, Ki-kare analizinde istatistiksel olarak önemli olan değişkenler Binary Lojistik Regresyon modelinde değerlendirildi. Bu modelde; kız olmanın 2.33 kat, aile içi huzurun kötü olması 6 kat, tütün denemenin 4.97 kat, alkol denemenin 4.34 kat ve madde denemenin intihar girişimini 5.20 kat artırdığı tespit edildi (Tablo 29).

Tablo 29. İntihar girişimi ile ilişkili faktörlerin araştırılması

Değişkenler	Exp(B)	%95 CI	p
Cinsiyet			
Kadın	2.33	1.10-4.95	0.028
Erkek	1.00		
Aile içi huzur			
Kötü	6.00	2.58-13.92	<0.001
Orta	1.37	0.61-3.10	0.445
İyi	1.00		
Tütün deneme			
Deneyen	4.97	1.40-17.55	0.013
Denemeyen	1.00		
Alkol deneme			
Deneyen	4.34	1.54-12.26	0.006
Denemeyen	1.00		
Madde deneme			
Deneyen	5.20	2.12-12.74	<0.001
Denemeyen	1.00		

Constant: -5.491

2.4. Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanımı

2.4.1. Tütün Kullanımı

Öğrencilerden sadece 608'i (%56.9) hiç sigara içmediğini belirtirken, 460'ı (%43.1) en az bir kez denediğini belirtmiştir. Dokuz yaş ve altındayken 32 (%7.4) öğrencinin sigara denediği, 246'sının (%57.0) ise 14-16 yaş grubunda denediği saptandı (Tablo 30). Sigara deneyen öğrencilerin deneme yaş ortalaması ise 13.8 ± 2.5 yıl olarak saptandı (ortanca 14.0, min=5.0, max=17.0 yıl) (n=432). Bir diğer tütün ürünü olan nargileyi ise 646 (%61.5) öğrenci hiç denemediğini belirtirken, 405 (%38.5) öğrenci ise en az bir kez denediğini belirtmiştir. Nargile denemenin çoğunlukla 251 (%67.8) kişi ile 14-16 yaş grubunda olduğu ve halen nargile içtiğini belirtenlerden 93'ünün (%47.9) ayda birden fazla sayıda nargile içtiği belirlendi (Tablo 30). Öğrencilerin ayda ortalama 2.8 ± 4.3 kez (ortanca 1, min=0.08, max=30.0) nargile içtiği belirlendi (n=194). Nargile deneme yaş ortalaması ise 14.3 ± 1.7 yıl olarak saptandı (ortanca 14.0, min=6.0, max=19.0) (n=370).

Tablo 30. Öğrencilerin sigara ve nargile kullanma alışkanlıklarının cinsiyete göre dağılımı

Değişken	Erkek		Kız		Toplam	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**
Sigara kullanma durumu (n=1068)						
Hiç içmeyen	273	44.9	335	55.1	608	56.9
Sadece deneyen	80	38.8	126	61.2	206	19.3
Ara sıra/ Her gün içen	114	51.1	109	48.9	223	20.9
Bırakan	19	61.3	12	38.7	31	2.9
Toplam	486	45.5	582	54.5	1068	100.0
Sigara deneme yaşı (n=432)						
9 yaş ve altı	25	78.1	7	21.9	32	7.4
10-13 yaş arası	75	62.0	46	38.0	121	28.0
14-16 yaş arası	89	36.2	157	63.8	246	57.0
17-19 yaş arası	10	30.3	23	69.7	33	7.6
Toplam	199	46.1	233	53.9	432	100.0
Nargile içme durumu (n=1051)						
Hiç içmeyen	236	36.5	410	63.5	646	61.5
Sadece deneyen	35	46.1	41	53.9	76	7.2
Halen içen	132	64.7	72	35.3	204	19.4
Bırakan	72	57.6	53	42.4	125	11.9
Toplam	475	45.2	576	54.8	1051	100.0
Nargile deneme yaşı (n=370)						
9 yaş ve altı	3	75.0	1	25.0	4	1.1
10-13 yaş arası	68	70.8	28	29.2	96	26.0
14-16 yaş arası	135	53.8	116	46.2	251	67.8
17-19 yaş arası	13	68.4	6	31.6	19	5.1
Toplam	219	59.2	151	40.8	370	100.0
Nargile içme sayısı (n=194)						
Ayda birden az	14	56.0	11	44.0	25	12.9
Ayda bir kez	54	71.1	22	28.9	76	39.2
Ayda birden fazla	59	63.4	34	36.6	93	47.9
Toplam	127	65.5	67	34.5	194	100.0

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin 571'inin (%54.1) en az bir tütün ürününü denediği, 484'ünün (%45.9) hiç tütün ürünü denemediği saptandı. Tütün deneme yaşı, 200'ünde (%37.1) 13 yaş ve altında iken; 339'unda (%62.9) ise 14-19 yaş arasında olduğu belirlendi. Erkeklerin (%60.2) kızlara (%49.1) göre daha fazla tütün denediği belirlendi ($p<0.001$). Aylık harçlığı 201 TL ve üzeri olanlarda daha az harçlık alanlara göre; çalışanlarda (%76.3) çalışmayanlara göre (%52.6) tütün deneme daha fazla saptandı ($p<0.05$). Öğrencilerin tütün denemeleri ile ilişkili diğer sosyodemografik özellikleri Tablo 31'de görülmektedir.

Tablo 31. Öğrencilerin tütün denemeleri ile sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması

Sosyodemografik Özellikler	Tütün				Toplam		χ^2 değeri p değeri
	Deneyen		Denemeyen		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**	
Okul Türü (n=1055)							
Genel Lise	206	46.5	237	53.5	443	42.0	$\chi^2=18.100$ $p<0.001$
Meslek Lisesi	271	60.2	179	39.8	450	42.6	
Özel Lise	94	58.0	68	42.0	162	15.4	
Toplam	571	54.1	484	45.9	1055	100.0	
Sınıflar (n=1055)							
Dokuzuncu sınıf	105	37.6	174	62.4	279	26.4	$\chi^2=54.922$ $p<0.001$
Onuncu sınıf	150	52.1	138	47.9	288	27.3	
Onbirinci sınıf	158	62.0	97	38.0	255	24.2	
Onikinci sınıf	158	67.8	75	32.2	233	22.1	
Toplam	571	54.1	484	45.9	1055	100.0	
Yaş grubu (n=1055)							
14-16 yaş	373	48.4	397	51.6	770	73.0	$\chi^2=37.057$ $p<0.001$
17-19 yaş	198	69.5	87	30.5	285	27.0	
Toplam	571	54.1	484	45.9	1055	100.0	
Cinsiyet (n=1055)							
Erkek	287	60.2	190	39.8	477	45.2	$\chi^2=12.811$ $p<0.001$
Kız	284	49.1	294	50.9	578	54.8	
Toplam	571	54.1	484	45.9	1055	100.0	
Evde yaşayan kişi sayısı (n=984)							
Üç ve daha az	118	65.2	63	34.8	181	18.4	$\chi^2=21.494$ $p<0.001$
Dört-beş	330	55.4	266	44.6	596	60.6	
Altı ve üzeri	87	42.0	120	58.0	207	21.0	
Toplam	535	54.4	449	45.6	984	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

*** Yates düzeltmesi yapıldı

Tablo 31. Öğrencilerin tütün denemeleri ile sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması (Tablo 31'in devamı)

Sosyodemografik Özellikler	Tütün				Toplam		x ² değeri p değeri
	Deneyen		Denemeyen		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**	
İlköğretimi okuduğu yer (n=1030)							
Köy	32	40.5	47	59.5	79	7.7	x ² =7.210 p=0.027
İlçe merkezi	123	52.3	112	47.7	235	22.8	
İl merkezi	401	56.0	315	44.0	716	69.5	
Toplam	556	54.0	474	46.0	1030	100.0	
Anaokuluna gitme durumu (n=1000)							
Evet	267	58.0	193	42.0	460	46.0	x ² =5.069 p=0.024
Hayır	275	50.9	265	49.1	540	54.0	
Toplam	542	54.2	458	45.8	1000	100.0	
Aylık harçlık (n=956)							
100 TL ve altı	163	47.2	182	52.8	345	36.1	x ² =41.028 p<0.001
101-200 TL	170	50.9	164	49.1	334	34.9	
201 TL ve üzeri	198	71.5	79	28.5	277	29.0	
Toplam	531	55.5	425	44.5	956	100.0	
Çalışma durumu (n=1046)							
Evet	58	76.3	18	23.7	76	7.3	x ² =15.062*** p<0.001
Hayır	510	52.6	460	47.4	970	92.7	
Toplam	568	54.3	478	45.7	1046	100.0	
Aylık sosyal aktivite (n=1004)							
Hiç	110	47.4	122	52.6	232	23.1	x ² =22.229 p<0.001
Bir-dört kez	234	50.0	234	50.0	468	46.6	
Beş kez ve üzeri	198	65.1	106	34.9	304	30.3	
Toplam	542	54.0	462	46.0	1004	100.0	
Ebeveyn durumu (n=1048)							
Anne-baba birlikte	468	52.1	431	47.9	899	85.8	x ² =8.751 p=0.003
Diğer	97	65.1	52	34.9	149	14.2	
Toplam	565	53.9	483	46.1	1048	100.0	
Anne eğitim durumu (n=1043)							
OYD/OY	84	46.2	98	53.8	182	17.5	x ² =17.870 p<0.001
İlkokul	189	52.8	169	47.2	358	34.3	
Ortaokul	95	49.2	98	50.8	193	18.5	
Lise ve üzeri	197	63.5	113	36.5	310	29.7	
Toplam	565	54.2	478	45.8	1043	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

*** Yates düzeltmesi yapıldı

Tablo 31. Öğrencilerin tütün denemeleri ile sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması (Tablo 31'in devamı)

Sosyodemografik Özellikler	Tütün				Toplam		x ² değeri p değeri
	Deneyen		Denemeyen		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**	
Anne çalışma durumu (n=1043)							
Çalışan	138	63.0	81	37.0	219	21.0	x ² =8.919 p=0.003
Çalışmayan	426	51.7	398	48.3	824	79.0	
Toplam	564	54.1	479	45.9	1043	100.0	
Baba meslek (n=1002)							
Profesyonel meslekler	73	57.9	53	42.1	126	12.6	x ² =13.475 p=0.009
Teknisyenler, yardımcı profesyonel meslekler	175	55.2	142	44.8	317	31.6	
Hizmet ve satış elemanları	188	58.2	135	41.8	323	32.2	
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	90	43.9	115	56.1	205	20.5	
Çalışmayanlar	13	41.9	18	58.1	31	3.1	
Toplam	539	53.8	463	46.2	1002	100.0	
Okul ulaşımı (n=1052)							
Okul servisi	119	50.9	115	49.1	234	22.2	x ² =10.667 p=0.014
Özel araç	56	70.9	23	29.1	79	7.5	
Otobüs/minibüs	282	54.5	235	45.5	517	49.2	
Yürüyerek	114	51.4	108	48.6	222	21.1	
Toplam	571	54.3	481	45.7	1052	100.0	
Ailenin okul hakkında konuşması (n=1046)							
Haftada en az bir kez	414	51.4	392	48.6	806	77.1	x ² =12.235 p=0.002
Ayda 1-2 kez	75	64.7	41	35.3	116	11.1	
Ayda birden az	79	63.7	45	36.3	124	11.8	
Toplam	568	54.3	478	45.7	1046	100.0	
Aile içi huzur (n=1042)							
İyi	375	50.1	374	49.9	749	71.9	x ² =19.708 p<0.001
Orta	138	63.0	81	37.0	219	21.0	
Kötü	52	70.3	22	29.7	74	7.1	
Toplam	565	54.2	477	45.8	1042	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

*** Yates düzeltmesi yapıldı

Öğrencilerden trafikle ilgili riskli davranışı olanların (%57.1), olmayanlara göre (%37.3); şiddete yönelik davranışı olanların (%66.8), olmayanlara göre (%26.2); alkol deneyenlerin (%80.0), denemeyenlere göre (%31.8); madde deneyenlerin (%100.0), denemeyenlere göre (%51.9) daha yüksek oranda tütün denediği tespit edildi ($p<0.05$) (Tablo 32). Ayrıca öğrencilerde tütün deneyenlerin internet süre ortalaması, tütün denemeyenlere göre daha yüksek bulundu ($p<0.001$). Öğrencilerin tütün deneme ile ilişkili diğer özellikleri Tablo 32'de yer almaktadır.

Tablo 32. Öğrencilerin tütün denemeleri ile diğer özelliklerinin karşılaştırılması

Özellikler	Tütün				Toplam		χ^2 değeri p değeri
	Deneyen		Denemeyen		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**	
BKİ dağılımı (n=1055)							
Zayıf/çok zayıf	8	23.5	26	76.5	34	3.2	$\chi^2=13.331$ p=0.001
Normal	427	54.9	351	45.1	778	73.8	
Fazla kilolu/obez	136	56.0	107	44.0	243	23.0	
Toplam	571	54.1	484	45.9	1055	100.0	
Sağlıksız kilo kontrolü (n=1051)							
Evet	180	64.3	100	35.7	280	26.6	$\chi^2=15.827$ p<0.001
Hayır	389	50.5	382	49.5	771	73.4	
Toplam	569	54.1	482	45.9	1051	100.0	
Protein tozu/hapı kullanma (n=1040)							
Kullanan	49	87.5	7	12.5	56	5.4	$\chi^2=25.136^{***}$ p<0.001
Kullanmayan	514	52.2	470	47.8	984	94.6	
Toplam	563	54.1	477	45.9	1040	100.0	
Fiziksel aktivite durumu (n=1024)							
Yapmayan	173	48.3	185	51.7	358	35.0	$\chi^2=6.662$ p=0.010
En az bir gün yapan	378	56.8	288	43.2	666	65.0	
Toplam	551	53.8	473	46.2	1024	100.0	
Trafikle ilgili riskli davranışlar (n=1048)							
En az bir riskli davranışı var	511	57.1	384	42.9	895	85.4	$\chi^2=20.719$ p<0.001
Riskli davranış yok	57	37.3	96	62.7	153	14.6	
Toplam	568	54.2	480	45.8	1048	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

*** Yates düzeltmesi yapıldı

Tablo 32. Öğrencilerin tütün denemeleri ile diğer özelliklerinin karşılaştırılması
(Tablo 32'nin devamı)

Özellikler	Tütün				Toplam		x ² değeri p değeri
	Deneyen		Denemeyen		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*			
Şiddete yönelik davranış (n=1045)							
En az bir davranışı olan	484	66.8	241	33.2	725	69.4	x ² =146.836
Olmayan	84	26.2	236	73.8	320	30.6	p<0.001
Toplam	568	54.4	477	45.6	1045	100.0	
İntihar girişimi (n=1025)							
Var	42	93.3	3	6.7	45	4.4	x ² =29.102***
Yok	501	51.1	479	48.9	980	95.6	p<0.001
Toplam	543	53.0	482	47.0	1025	100.0	
Alkol deneme (n=1036)							
Deneyen	391	80.0	98	20.0	489	47.2	x ² =241.416
Denemeyen	174	31.8	373	68.2	547	52.8	p<0.001
Toplam	565	54.5	471	45.5	1036	100.0	
Madde deneme (n=1052)							
Deneyen	47	100.0	0	0.0	47	4.5	x ² =39.849***
Denemeyen	522	51.9	483	48.1	1005	95.5	p<0.001
Toplam	569	54.1	483	45.9	1052	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

*** Yates düzeltmesi yapıldı

Tütün deneme ile ilişkili faktörler, Ki-kare analizinde istatistiksel olarak önemli olan değişkenler Binary Lojistik Regresyon modeline alınarak değerlendirildi. Madde deneyenlerin hepsinin tütün denemiş olması sebebiyle "madde deneme" değişkeni model dışı bırakıldı. Bu modelde; yaş artışının 1.52 kat, erkek olmanın 1.45 kat, meslek lisesinde okumanın genel lisede okumaya göre 1.84 kat, ilköğretimi köyde okumaya göre ilçe merkezinde okuma 2.46 kat, il merkezinde okuma 2.58 kat, anne ve babanın birlikte yaşamaması birlikte yaşamaya göre 1.87 kat, zayıf olmanın fazla kilolu veya obez olmaya göre 0.16 kat, sağlıksız kilo kontrolü yapmanın 1.70 kat, trafik ile ilgili riskli davranışın olmasının 2.51 kat, şiddete yönelik riskli davranışın olmasının 3.91 kat, alkol denemenin 5.16 kat, günlük internet kullanım süre artışının tütün denemeyi 1.07 kat artırdığı saptandı (Tablo 33).

Tablo 33. Tütün deneme ile ilişkili faktörlerin araştırılması

Değişkenler	Exp(B)	%95 CI	p
Yaş	1.52	1.31-1.75	<0.001
Cinsiyet			
Erkek	1.45	1.03-2.03	0.031
Kadın	1.00		
Okul Türü			
Özel Lise	1.21	0.75-1.96	0.440
Meslek Lisesi	1.84	1.29-2.62	0.001
Genel Lise	1.00		
İlköğretimi okuduğu yer			
İlçe merkezi	2.46	1.24-4.89	0.010
İl merkezi	2.58	1.37-4.87	0.003
Köy	1.00		
Ebeveyn durumu			
Anne-baba birlikte	1.00		
Diğer	1.87	1.13-3.09	0.016
Günlük internet süresi	1.07	1.02-1.12	0.004
BKİ dağılımı			
Zayıf/çok zayıf	0.16	0.05-0.52	0.002
Normal	1.21	0.81-1.79	0.354
Fazla kilolu/obez	1.00		
Sağlıksız kilo kontrolü			
Evet	1.70	1.15-2.49	0.007
Hayır	1.00		
Trafikle ilgili riskli davranışlar			
En az bir riskli davranışı var	2.51	1.56-4.06	<0.001
Riskli davranış yok	1.00		
Şiddete yönelik davranış			
En az bir davranışı olan	3.91	2.74-5.58	<0.001
Olmayan	1.00		
Alkol deneme			
Deneyen	5.16	3.69-7.23	<0.001
Denemeyen	1.00		

Constant: -10.642

2.4.2. Alkol Kullanımı

Öğrencilerin 494'ü (%47.0) bir yudum bile olsa alkol kullandığını belirtti. Alkol deneyen öğrencilerin alkol deneme yaş ortalaması 13.3 ± 2.9 yıl olarak belirlendi (ortanca 14.0, min=2.0, max=18.0) (n=475). Alkol kullandığını belirten öğrencilerin son bir ayda en az bir kadeh alkol tükettikleri gün ortalaması 2.7 ± 5.6 gündü (ortanca 0.0, min=0.0, max=30.0) (n=476). Alkol deneyenlerin 259'unun (%54.4) son 30 günde hiç alkol kullanmadığı belirlendi (Tablo 34).

Tablo 34. Öğrencilerin alkol kullanma durumlarının cinsiyete göre dağılımı

Değişken	Erkek		Kız		Toplam	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**
Alkol deneme (n=1051)						
Evet	258	52.2	236	47.8	494	47.0
Hayır	219	39.3	338	60.7	557	53.0
Toplam	477	45.4	574	54.6	1051	100.0
Alkol deneme yaşı (n=475)						
9 yaş ve altı	37	69.8	16	30.2	53	11.2
10-13 yaş arası	77	56.6	59	43.4	136	28.6
14-16 yaş arası	117	46.1	137	53.9	254	53.5
17-19 yaş arası	16	50.0	16	50.0	32	6.7
Toplam	247	52.0	228	48.0	475	100.0
Son 30 gündeki alkol kullanma durumu (n=476)						
Hiç kullanmayan	119	45.9	140	54.1	259	54.4
Bir-üç gün kullanan	64	52.5	58	47.5	122	25.6
Dört ve üzeri gün kullanan	69	72.6	26	27.4	95	20.0
Toplam	252	52.9	224	47.1	476	100.0

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin okul türleri ve bölgesi ile alkol deneme arasında istatistiksel olarak önemli bir fark saptandı ($p<0.001$). Alkol deneyenlerin oranları sınıf düzeyleri arttıkça artmaktaydı ($p<0.001$). 17-19 yaş grubunda alkol deneyenlerin oranı %61.1 ile 14-16 yaş grubundaki %41.9 oranına göre daha yüksekti ($p<0.001$). Alkol deneme; erkek olanlarda, kardeşi olmayanlarda ve anne-babası birlikte yaşamayanlarda; kızlara, kardeşi olanlara ve anne-babası birlikte yaşayanlara göre daha yüksek oranda görülmekteydi ($p<0.05$) (Tablo 35). Öğrencilerin alkol denemeleri ile ilişkili diğer özellikler Tablo 35'de yer almaktadır.

Tablo 35. Öğrencilerin alkol denemeleri ile sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması

Sosyodemografik Özellikler	Alkol				Toplam		χ^2 değeri p değeri
	Deneyen		Denemeyen		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**	
Okul Türü (n=1051)							
Genel Lise	186	41.8	259	58.2	445	42.4	$\chi^2=17.364$ p<0.001
Meslek Lisesi	211	47.2	236	52.8	447	42.5	
Özel Lise	97	61.0	62	39.0	159	15.1	
Toplam	494	47.0	557	53.0	1051	100.0	
Okul bölgesi (n=1051)							
Akdeniz	79	37.4	132	62.6	211	20.1	$\chi^2=39.512$ p<0.001
Toroslar	82	36.1	145	63.9	227	21.6	
Yenişehir	283	57.1	213	42.9	496	47.2	
Mezitli	50	42.7	67	57.3	117	11.1	
Toplam	494	47.0	557	53.0	1051	100.0	
Sınıflar (n=1051)							
Dokuzuncu sınıf	90	32.6	186	67.4	276	26.2	$\chi^2=47.478$ p<0.001
Onuncu sınıf	125	43.0	166	57.0	291	27.7	
Onbirinci sınıf	141	56.0	111	44.0	252	24.0	
Onikinci sınıf	138	59.5	94	40.5	232	22.1	
Toplam	494	47.0	557	53.0	1051	100.0	
Yaş grubu (n=1051)							
14-16 yaş	321	41.8	447	58.2	768	73.1	$\chi^2=31.032$ p<0.001
17-19 yaş	173	61.1	110	38.9	283	26.9	
Toplam	494	47.0	557	53.0	1051	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Tablo 35. Öğrencilerin alkol denemeleri ile sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması (Tablo 35'in devamı)

Sosyodemografik Özellikler	Alkol				Toplam		x ² değeri p değeri
	Deneyen		Denemeyen		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**	
Cinsiyet (n=1051)							
Erkek	258	54.1	219	45.9	477	45.4	x ² =17.601 p<0.001
Kız	236	41.1	338	58.9	574	54.6	
Toplam	494	47.0	557	53.0	1051	100.0	
Evde yaşayan kişi sayısı (n=981)							
Üç ve daha az	114	62.6	68	37.4	182	18.6	x ² =79.255 p<0.001
Dört-beş	302	50.8	292	49.2	594	60.5	
Altı ve üzeri	42	20.5	163	79.5	205	20.9	
Toplam	458	46.7	523	53.3	981	100.0	
Kardeş varlığı (n=1046)							
Var	442	45.5	530	54.5	972	92.9	x ² =11.879 p=0.001
Yok	49	66.2	25	33.8	74	7.1	
Toplam	491	46.9	555	53.1	1046	100.0	
Kaçınıcı çocuk olduğu (n=1032)							
Birinci	197	49.6	200	50.4	397	38.5	x ² =23.076 p<0.001
İkinci	174	54.2	147	45.8	321	31.1	
Üç ve üzeri	113	36.0	201	64.0	314	30.4	
Toplam	484	46.9	548	53.1	1032	100.0	
İlköğretimi okuduğu yer (n=1026)							
Köy	31	39.2	48	60.8	79	7.7	x ² =10.150 p=0.006
İlçe merkezi	92	39.7	140	60.3	232	22.6	
İl merkezi	360	50.3	355	49.7	715	69.7	
Toplam	483	47.1	543	52.9	1026	100.0	
Anaokuluna gitme durumu (n=998)							
Evet	265	57.6	195	42.4	460	46.1	x ² =37.863 p<0.001
Hayır	205	38.1	333	61.9	538	53.9	
Toplam	470	47.1	528	52.9	998	100.0	
Sosyal güvence (n=1051)							
Emekli sandığı	84	53.8	72	46.2	156	14.8	x ² =11.755 p=0.019
Bağ-kur	112	44.6	139	55.4	251	23.9	
SSK	251	49.0	261	51.0	512	48.7	
Yeşil kart	29	33.3	58	66.7	87	8.3	
Sosyal güvence yok	18	40.0	27	60.0	45	4.3	
Toplam	494	47.0	557	53.0	1051	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Tablo 35. Öğrencilerin alkol denemeleri ile sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması (Tablo 35'in devamı)

Sosyodemografik Özellikler	Alkol				Toplam		x ² değeri p değeri
	Deneyen		Denemeyen		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*			
Ebeveyn durumu (n=1044)							
Anne-baba birlikte	399	44.7	493	55.3	892	85.4	x ² =14.109
Diğer	93	61.2	59	38.8	152	14.6	p<0.001
Toplam	492	47.1	552	52.9	1044	100.0	
Anne eğitim durumu (n=1039)							
OYD/OY	51	28.5	128	71.5	179	17.2	x ² =73.006 p<0.001
İlkokul	151	42.4	205	57.6	356	34.3	
Ortaokul	83	42.8	111	57.2	194	18.7	
Lise ve üzeri	204	65.8	106	34.2	310	29.8	
Toplam	489	47.1	550	52.9	1039	100.0	
Baba eğitim durumu (n=1034)							
OYD/OY	16	27.1	43	72.9	59	5.7	x ² =28.828 p<0.001
İlkokul	138	41.9	191	58.1	329	31.8	
Ortaokul	88	41.7	123	58.3	211	20.4	
Lise ve üzeri	243	55.9	192	44.1	435	42.1	
Toplam	485	46.9	549	53.1	1034	100.0	
Anne çalışma durumu (n=1039)							
Çalışan	141	63.2	82	36.8	223	21.5	x ² =29.778 p<0.001
Çalışmayan	348	42.6	468	57.4	816	78.5	
Toplam	489	47.1	550	52.9	1039	100.0	
Baba meslek (n=997)							
Profesyonel meslekler	75	60.5	49	39.5	124	12.4	x ² =24.854 p<0.001
Teknisyenler, yardımcı profesyonel meslekler	146	46.3	169	53.7	315	31.6	
Hizmet ve satış elemanları	166	51.1	159	48.9	325	32.6	
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	73	36.1	129	63.9	202	20.3	
Çalışmayanlar	9	29.0	22	71.0	31	3.1	
Toplam	469	47.0	528	53.0	997	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Tablo 35. Öğrencilerin alkol denemeleri ile sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması (Tablo 35'in devamı)

Sosyodemografik Özellikler	Alkol				Toplam		x ² değeri p değeri
	Deneyen		Denemeyen		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*			
Aylık harçlık (n=956)							
100 TL ve altı	126	36.4	220	63.6	346	36.2	x ² =62.684 p<0.001
101-200 TL	143	42.9	190	57.1	333	34.8	
201 TL ve üzeri	186	67.1	91	32.9	277	29.0	
Toplam	455	47.6	501	52.4	956	100.0	
Çalışma durumu (n=1042)							
Evet	47	65.3	25	34.7	72	6.9	x ² =10.456 p=0.001
Hayır	442	45.6	528	54.4	970	93.1	
Toplam	489	46.9	553	53.1	1042	100.0	
Okul ulaşımı (n=1048)							
Okul servisi	112	47.7	123	52.3	235	22.4	x ² =22.446 p<0.001
Özel araç	53	68.8	24	31.2	77	7.4	
Otobüs/minibüs	246	47.7	270	52.3	516	49.2	
Yürüyerek	83	37.7	137	62.3	220	21.0	
Toplam	494	47.1	554	52.9	1048	100.0	
Aile içi huzur (n=1038)							
İyi	321	43.2	422	56.8	743	71.6	x ² =18.627 p<0.001
Orta	121	55.0	99	45.0	220	21.2	
Kötü	48	64.0	27	36.0	75	7.2	
Toplam	490	47.2	548	52.8	1038	100.0	
Aylık sosyal aktivite (n=1002)							
Hiç	88	38.3	142	61.7	230	23.0	x ² =31.074 p<0.001
Bir-dört kez	205	44.1	260	55.9	465	46.4	
Beş kez ve üzeri	186	60.6	121	39.4	307	30.6	
Toplam	479	47.8	523	52.2	1002	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerden intihar girişimi olanların (%88.9), olmayanlara göre (%44.3); madde deneyenlerin (%97.9), denemeyenlere göre (%44.6) daha yüksek oranda alkol denediği saptandı ($p<0.05$) (Tablo 36). Öğrencilerde alkol deneyenlerin internet süre ortalaması alkol denemeyenlere göre daha yüksek bulundu ($p<0.001$). Öğrencilerin alkol denemeleri ile ilişkili diğer özellikler Tablo 36'da yer almaktadır.

Tablo 36. Öğrencilerin alkol denemeleri ile diğer özelliklerinin karşılaştırılması

Özellikler	Alkol				Toplam		χ^2 değeri p değeri
	Deneyen		Denemeyen		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**	
Sağlıksız kilo kontrolü (n=1047)							
Evet	153	54.8	126	45.2	279	26.6	$\chi^2=9.173$ p=0.002
Hayır	340	44.3	428	55.7	768	73.4	
Toplam	493	47.1	554	52.9	1047	100.0	
Protein tozu/hapı kullanma (n=1036)							
Kullanan	46	80.7	11	19.3	57	5.5	$\chi^2=25.760^{***}$ p<0.001
Kullanmayan	443	45.3	536	54.7	979	94.5	
Toplam	489	47.2	547	52.8	1036	100.0	
Fiziksel aktivite durumu (n=1020)							
Yapmayan	143	40.1	214	59.9	357	35.0	$\chi^2=10.811$ p=0.001
En az bir gün yapan	337	50.8	326	49.2	663	65.0	
Toplam	480	47.1	540	52.9	1020	100.0	
Şiddete yönelik davranış (n=1041)							
En az bir davranışı olan	418	57.8	305	42.2	723	69.5	$\chi^2=107.695$ p<0.001
Olmayan	73	23.0	245	77.0	318	30.5	
Toplam	491	47.2	550	52.8	1041	100.0	
İntihar girişimi (n=1021)							
Var	40	88.9	5	11.1	45	4.4	$\chi^2=32.692^{***}$ p<0.001
Yok	432	44.3	544	55.7	976	95.6	
Toplam	472	46.2	549	53.8	1021	100.0	
Tütün deneme (n=1036)							
Deneyen	391	69.2	174	30.8	565	54.5	$\chi^2=241.416$ p<0.001
Denemeyen	98	20.8	373	79.2	471	45.5	
Toplam	489	47.2	547	52.8	1036	100.0	
Madde deneme (n=1048)							
Deneyen	46	97.9	1	2.1	47	4.5	$\chi^2=49.119^{***}$ p<0.001
Denemeyen	446	44.6	555	55.4	1001	95.5	
Toplam	492	46.9	556	53.1	1048	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

*** Yates düzeltmesi yapıldı

Alkol deneme ile ilişkili faktörler, Ki-kare analizinde istatistiksel olarak önemli olan değişkenler Binary Lojistik Regresyon modeline alınarak değerlendirildi. Modele alınan değişkenlerden; yaş artışı 1.38 kat, evde 3 ve daha az kişi yaşama altı ve üzeri sayıda yaşamaya göre 4.21 kat, evde dört-beş kişi yaşayama altı ve üzeri sayıda yaşamaya göre 3.30 kat, anaokuluna gitme gitmemeye göre 1.86 kat; annenin çalışması çalışmamaya göre 1.72 kat, şiddete yönelik riskli davranışın olması olmamaya göre 2.26 kat, tütün deneme denememeye göre 4.77 kat, madde deneme denememeye göre alkol denemeyi 14.53 kat artırmaktaydı (Tablo 37).

Tablo 37. Alkol deneme ile ilişkili faktörlerin araştırılması

Değişkenler	Exp(B)	%95 CI	p
Yaş	1.38	1.20-1.60	<0.001
Evde yaşayan kişi sayısı			
Üç ve daha az	4.21	2.32-7.65	<0.001
Dört-beş	3.30	2.03-5.36	<0.001
Altı ve üzeri	1.00		
Anaokuluna gitme durumu			
Evet	1.86	1.31-2.64	0.001
Hayır	1.00		
Anne çalışma durumu			
Çalışan	1.72	1.13-2.61	0.012
Çalışmayan	1.00		
Protein tozu/hapı kullanma			
Kullanan	2.62	1.10-6.22	0.029
Kullanmayan	1.00		
Günlük internet süresi	1.07	1.03-1.12	0.002
Şiddete yönelik davranış			
En az bir davranışı olan	2.26	1.52-3.36	<0.001
Olmayan	1.00		
Tütün deneme			
Deneyen	4.77	3.34-6.81	<0.001
Denemeyen	1.00		
Madde deneme			
Deneyen	14.53	1.87-112.67	0.010
Denemeyen	1.00		

Constant: -8.457

2.4.3. Madde Kullanımı

Öğrencilerin 47'sinin (%4.4) en az bir kez madde kullandığı belirlendi (Tablo 38). Öğrenciler kullandıkları maddelerin; bonzai (Jamaikan), cigara, esrar (marihuana), fişek, ot, uyuşturucu, LSD, ekstazi, şeker, hap, shroom/magic mashroom, bali, morfin ve eroin, kristal meth/metamfetamin, kokain olduğunu belirtti.

Madde kullanımı olan öğrencilerin madde deneme yaş ortalaması 15.4 ± 1.4 yıl olarak belirlendi (ortanca değeri 16.0, min=12.0, max=17.0) (n=35). Madde deneyenlerin 19'unun (%40.4) tek bir maddeyi, sadece bir kez denediği; 28'inin (%59.6) tek bir maddeyi birden fazla sıklıkta kullandığı ya da birden fazla maddeyi en az birer kez kullandığı tespit edildi (Tablo 38). Öğrencilerin 40'ının (%3.7) kenevir ve türevlerini, 16'sının (%1.5) halusinojenleri, 2'sinin (%0.2) uçucuları, 4'ünün (%0.4) opiyatları, 3'ünün (%0.3) uyarıcıları denediği saptandı.

Tablo 38. Öğrencilerin madde kullanım özelliklerinin cinsiyete göre dağılımı

Özellikler	Erkek		Kız		Toplam	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**
Madde deneme (n=1069)						
Evet	36	76.6	11	23.4	47	4.4
Hayır	450	44.0	572	56.0	1022	95.6
Toplam	486	45.5	583	54.5	1069	100.0
Madde deneme yaşı (n=35)						
10-13 yaş arası	4	100.0	0	0.0	4	11.4
14-16 yaş arası	17	73.9	6	26.1	23	65.7
17-19 yaş arası	5	62.5	3	37.5	8	22.9
Toplam	26	74.3	9	25.7	35	100.0
Kullanılan madde türleri (n=47)						
Kenevir (kannabis) ve türevleri						
En az bir kez kullanan	30	75.0	10	25.0	40	85.1
Kullanmayan	6	85.7	1	14.3	7	14.9
Halusinojenler						
En az bir kez kullanan	14	87.5	2	12.5	16	34.0
Kullanmayan	22	71.0	9	29.0	31	66.0
Uçucular						
En az bir kez kullanan	2	100.0	0	0.0	2	4.3
Kullanmayan	34	75.6	11	24.4	45	95.7
Opiyatlar						
En az bir kez kullanan	3	75.0	1	25.0	4	8.5
Kullanmayan	33	76.7	10	23.3	43	91.5
Uyarıcılar						
En az bir kez kullanan	3	100.0	0	0.0	3	6.4
Kullanmayan	33	75.0	11	25.0	44	93.6
Toplam	36	76.6	11	23.4	47	100.0
Birden fazla madde kullanımı (n=47)						
Evet	15	93.8	1	6.2	16	34.0
Hayır	21	67.7	10	32.3	31	66.0
Toplam	36	76.6	11	23.4	47	100.0
Madde kullanım özelliği (n=47)						
Tek bir maddeyi sadece 1 kez kullanma	11	57.9	8	42.1	19	40.4
Bir maddeyi birden fazla kez kullanım/birden fazla madde kullanım	25	89.3	3	10.7	28	59.6
Toplam	36	76.6	11	23.4	47	100.0

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

Öğrencilerin okul türleri ve bölgesi ile madde denemeleri arasında istatistiksel olarak önemli bir fark saptandı ($p<0.05$). Madde deneme; erkek olanlarda (%7.4), anne-babası birlikte yaşamayanlarda (%12.9) ve çalışanlarda (%10.5), kızlara (%1.9), anne-babası birlikte yaşayanlara (%3.0) ve çalışmayanlara (%3.9) göre daha yüksek saptandı ($p<0.05$). Aile içi huzuru iyi olanlarda madde deneyenlerin oranının daha düşük olduğu belirlendi ($p=0.002$) (Tablo 39). Öğrencilerin madde denemeleri ile ilişkili diğer sosyodemografik özellikler Tablo 39'da yer almaktadır.

Tablo 39. Öğrencilerin madde denemeleri ile sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması

Sosyodemografik Özellikler	Madde				Toplam		χ^2 değeri p değeri
	Deneyen		Denemeyen		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*			
Okul Türü (n=1069)							
Genel Lise	8	1.8	443	98.2	451	42.2	$\chi^2=13.396$ $p=0.001$
Meslek Lisesi	27	5.9	429	94.1	456	42.7	
Özel Lise	12	7.4	150	92.6	162	15.1	
Toplam	47	4.4	1022	95.6	1069	100.0	
Okul bölgesi (n=1069)							
Akdeniz	3	1.4	210	98.6	213	19.9	$\chi^2=13.608$ $p=0.003$
Toroslar	5	2.2	225	97.8	230	21.5	
Yenişehir	34	6.7	474	93.3	508	47.5	
Mezitli	5	4.2	113	95.8	118	11.1	
Toplam	47	4.4	1022	95.6	1069	100.0	
Yaş grubu (n=1069)							
14-16 yaş	23	2.9	758	97.1	781	73.1	$\chi^2=13.281^{***}$ $p<0.001$
17-19 yaş	24	8.3	264	91.7	288	26.9	
Toplam	47	4.4	1022	95.6	1069	100.0	
Cinsiyet (n=1069)							
Erkek	36	7.4	450	92.6	486	45.5	$\chi^2=17.927^{***}$ $p<0.001$
Kız	11	1.9	572	98.1	583	54.5	
Toplam	47	4.4	1022	95.6	1069	100.0	
Evde yaşayan kişi sayısı (n=997)							
Üç ve daha az	15	8.2	169	91.8	184	18.4	$\chi^2=8.271$ $p=0.016$
Dört-beş	22	3.6	583	96.4	605	60.7	
Altı ve üzeri	6	2.9	202	97.1	208	20.9	
Toplam	43	4.3	954	95.7	997	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

*** Yates düzeltmesi yapıldı

**** Fisher's Exact Test yapıldı

Tablo 39. Öğrencilerin madde denemeleri ile sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması (Tablo 39'un devamı)

Sosyodemografik Özellikler	Madde				Toplam		x ² değeri p değeri
	Deneyen		Denemeyen		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*			
Ebeveyn durumu (n=1063)							
Anne-baba birlikte	27	3.0	881	97.0	908	85.4	x ² =28.586*** p<0.001
Diğer	20	12.9	135	87.1	155	14.6	
Toplam	47	4.4	1016	95.6	1063	100.0	
Anne eğitim durumu (n=1057)							
OYD/OY	4	2.2	181	97.8	185	17.5	x ² =10.146 p=0.017
İlkokul	16	4.4	347	95.6	363	34.4	
Ortaokul	4	2.0	193	98.0	197	18.6	
Lise ve üzeri	22	7.1	290	92.9	312	29.5	
Toplam	46	4.4	1011	95.6	1057	100.0	
Aylık harçlık (n=969)							
100 TL ve altı	9	2.5	346	97.5	355	36.6	x ² =10.656 p=0.005
101-200 TL	14	4.1	324	95.9	338	34.9	
201 TL ve üzeri	22	8.0	254	92.0	276	28.5	
Toplam	45	4.6	924	95.4	969	100.0	
Çalışma durumu (n=1060)							
Evet	8	10.5	68	89.5	76	7.2	x ² =7.548**** p=0.014
Hayır	38	3.9	946	96.1	984	92.8	
Toplam	46	4.3	1014	95.7	1060	100.0	
Aile içi huzur (n=1056)							
İyi	23	3.0	734	97.0	757	71.7	x ² =12.542 p=0.002
Orta	18	8.0	206	92.0	224	21.2	
Kötü	6	8.0	69	92.0	75	7.1	
Toplam	47	4.5	1009	95.5	1056	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

*** Yates düzeltmesi yapıldı

**** Fisher's Exact Test yapıldı

Öğrencilerin şiddete yönelik davranışı olanların %6.4'ünün, olmayanların %0.0'ının; alkol deneyenlerin %9.3'ünün, denemeyenlerin %0.2'sinin madde denediği tespit edildi ($p<0.05$). 13 yaş ve altında tütün ve alkol deneyenlerin, 14-19 yaş arasında deneyenlere göre daha yüksek oranda madde denediği saptandı ($p<0.05$) (Tablo 40). Ayrıca öğrencilerde madde deneyenlerin internet süre ortalaması madde denemeyenlere göre daha yüksek bulundu ($p<0.001$).

Tablo 40. Öğrencilerin madde denemeleri ile diğer özelliklerinin karşılaştırılması

Özellikler	Madde				Toplam		χ^2 değeri p değeri
	Deneyen		Denemeyen		Sayı	%**	
	Sayı	%*	Sayı	%*			
Protein tozu/hapı kullanma (n=1055)							
Kullanan	12	21.1	45	78.9	57	5.4	$\chi^2=38.998^{***}$ $p<0.001$
Kullanmayan	35	3.5	963	96.5	998	94.6	
Toplam	47	4.5	1008	95.5	1055	100.0	
Şiddete yönelik davranış (n=1058)							
En az bir davranışı olan	47	6.4	685	93.6	732	69.2	$\chi^2=20.418^{****}$ $p<0.001$
Olmayan	0	0.0	326	100.0	326	30.8	
Toplam	47	4.4	1011	95.6	1058	100.0	
İntihar girişimi (n=1039)							
Var	12	26.7	33	73.3	45	4.3	$\chi^2=58.361^{***}$ $p<0.001$
Yok	32	3.2	962	96.8	994	95.7	
Toplam	44	4.2	995	95.8	1039	100.0	
Tütün deneme (n=1052)							
Deneyen	47	8.3	522	91.7	569	54.1	$\chi^2=39.849^{****}$ $p<0.001$
Denemeyen	0	0.0	483	100.0	483	45.9	
Toplam	47	4.5	1005	95.5	1052	100.0	
Tütün deneme yaşı (n=538)							
13 yaş ve altında	28	14.0	172	86.0	200	37.2	$\chi^2=10.038^{****}$ $p=0.002$
14-19 yaş arası	19	5.6	319	94.4	338	62.8	
Toplam	47	8.7	491	91.3	538	100.0	
Alkol deneme (n=1048)							
Deneyen	46	9.3	446	90.7	492	46.9	$\chi^2=49.119^{****}$ $p<0.001$
Denemeyen	1	0.2	555	99.8	556	53.1	
Toplam	47	4.5	1001	95.5	1048	100.0	
Alkol deneme yaşı (n=473)							
13 yaş ve altında	26	13.8	162	86.2	188	39.7	$\chi^2=7.553^{****}$ $p=0.006$
14-19 yaş arası	17	6.0	268	94.0	285	60.3	
Toplam	43	9.1	430	90.9	473	100.0	

* Satır yüzdesi

** Sütun yüzdesi

*** Fisher's Exact Test yapıldı

**** Yates düzeltmesi yapıldı

Madde deneme ile ilişkili faktörler, Ki-kare analizinde istatistiksel olarak önemli olan değişkenler Binary Lojistik Regresyon modeline alınarak değerlendirildi. Şiddete yönelik davranışı olmayanların ve tütün denemeyenlerin hiçbirinin madde denememiş olmasından dolayı; “şiddete yönelik davranışı olma” ve “tütün deneme” değişkenleri model dışı bırakıldı. Modelde; yaş artışının 1.51 kat, erkek olmanın 3.40 kat, genel lisede öğrenim görmeye göre özel lisede öğrenim görmenin 4.62 kat, meslek lisesinde öğrenim görmenin 3.02 kat, anne ve babanın birlikte yaşamamasının (ebeveynin ayrı olması ve/veya ebeveyn kaybının olması) 4.77 kat, protein tozu/hapı kullanmanın 3.71 kat ve alkol denemenin madde denemeyi 27.64 kat artırdığı saptandı (Tablo 41).

Tablo 41. Madde deneme ile ilişkili faktörlerin araştırılması

Değişkenler	Exp(B)	%95 CI	p
Yaş	1.51	1.11-2.05	0.009
Cinsiyet			
Erkek	3.40	1.54-7.52	0.002
Kadın	1.00		
Okul Türü			
Özel Lise	4.62	1.64-13.05	0.004
Meslek Lisesi	3.02	1.26-7.22	0.013
Genel Lise	1.00		
Ebeveyn durumu			
Anne-baba birlikte	1.00		
Diğer	4.77	2.32-9.82	<0.001
Protein tozu/hapı kullanma			
Kullanan	3.71	1.57-8.76	0.003
Kullanmayan	1.00		
Alkol deneme			
Deneyen	27.64	3.71-205.70	0.001
Denemeyen	1.00		

Constant:-14.377

TARTIŞMA

Okul öncesi dönemde kazanılmaya başlayan temel sağlık davranışları adölesan dönemde de pekişerek devam etmektedir. Ancak, yeterli temel sağlık davranışı kazanamayanlarda olası riskler daha fazla ortaya çıkmaktadır. Araştırmamızın sonuçları ergenlerin çeşitli konularda riskli davranış sergilediğini göstermektedir.

Çocukluk ve adölesan dönemde kazanılan sağlıksız ve düzensiz beslenme alışkanlıkları sonucundaki yüksek BKİ değerleri erişkin yaşamda kronik hastalıkların gelişimi açısından risk oluşturmaktadır. ABD, Kore ve Arjantin'de yapılmış ulusal çalışmalarda BKİ değerlerine göre; ergenlerde zayıf olma prevalansı %2.5-%29.0, normal olma prevalansı %33.5-%60.7, fazla kilolu olma prevalansı %16.6-%32.3, obez olma prevalansı %5.3-%19.0 arasında değiştiği bildirilmiştir⁸⁴⁻⁸⁷. Beş Arap ülkesinin durumunu değerlendiren başka bir çalışmada ise ergen kızlarda fazla kilolu prevalansının %3.6-29.4 arasında, obezite prevalansının ise %2.1-37.3 arasında değiştiği; bu oranın erkeklerde sırasıyla %9.8-%28.6 ve %2.4-%41.4 olarak değiştiği bildirilmiştir⁸⁸. Türkiye'de yapılan çalışmalarda^{21,22,47}, Ankara⁸⁹, Isparta⁹⁰, Diyarbakır⁹¹, Edirne⁹² ve Adana'da⁹³ yapılmış çalışmalarda, ergenlerde zayıf olma prevalansının %2.8-%29.5, normal olma prevalansının %55.1-%73.0, fazla kilolu olma prevalansının %6.2-%14.0 ve obez olma prevalansının %0.3-%10.4 arasında değiştiği bildirilmiştir. Bizim çalışmamızda ise öğrencilerin %3.4'ü zayıf/çok zayıf, %73.7'si normal, %17.0'si fazla kilolu, %5.9'u obez olarak saptandı ve hem yurt dışı hem de yurt içindeki literetür ile uyumluydu. Çalışmamız literetür ile uyumlu olsa da ergenlerin yaklaşık %23'ü normal kilonun üzerindedir ve bu durum kronik hastalıklara yakalanma riski oluşturmaktadır.

Lowry ve ark.⁸⁵ yaptığı çalışmada BKİ değerlerinde kız ve erkekler arasında fark olduğunu bildirmiştir. Ülkemizde^{21,91,92} ve yurtdışında⁹⁴ yapılan bazı çalışmalarda erkeklerde fazla kilolu ve/veya obez olma kızlara göre daha yüksek bulunurken; bazı çalışmalarda⁸⁹ obezitenin kızlarda daha yüksek oranda olduğu bildirilmiştir. Çalışmamızda da erkek olmanın fazla kilolu veya obez olmayı 1.82 kat artırdığı saptanmıştır. Bu durum erkeklerin daha fazla dışarıda

vakit geçirip hazır gıdalara daha çok başvurmalarından ve kızlara göre beden algılarına daha az önem veriyor olmalarından kaynaklanabilir.

ABD’de yapılan çalışmalarda ergenlerin %47.7-%83.8’inin kilo vermeye çalıştığı bildirilmiştir^{84,85}. Ülkemizde yapılmış bazı çalışmalarda son 1 yıl içinde kilo vermek için %26.9-%37.3’ünün bir yöntem kullandığı raporlanmıştır^{90,95}. Çalışmamızda ise öğrencilerin %26.6’sının son bir ay içinde sağlıklı kilo kontrolü yaptığı görülmekteydi, bu oran yurtdışında yapılmış çalışmalardan daha düşük olmakla birlikte ülkemizdeki çalışmalarla benzer bulunmuştur. Çalışmamızda sağlıklı kilo kontrolü yapan öğrencilerin yurtdışında yapılan çalışmalardan daha düşük oranda bulunması; yurtdışı çalışmalarında kilo kontrolünün daha uzun dönemdeki varlığının sorulması, çalışmamızda ise son bir aylık dönemdeki durumun sorgulanmasından kaynaklanmış olabilir. Yurtdışında yapılmış çalışmalarda kilo kontrol yöntemlerinden ilaç kullanma oranı %5.0, kusma ya da laksatif kullanma oranı %4.4 olarak bildirilmiştir⁸⁴. Ülkemizde yapılmış çalışmalarda son bir aydaki kilo kontrol yöntemleri; diyet yapma^{18,19,21,90,93,95} %5.9-%53.2, kusma^{18,90,93,95} %1.0-%5.2, laksatif ve diüretik kullanma⁹⁰ %2.0, zayıflamak için ilaç/toz/çay kullanma^{18,90,93,95} %1.5- %15.6, öğün atlamak^{90,95} %10.9-%28.3 olarak bildirilmiştir. Çalışmamızda diyet %15.5, öğün atlama %10.6, kusma %1.1 oranında literatür ile uyumlu bulunmuştur.

Literatürde kızların erkeklere göre daha fazla kilo kontrolü yaptığı bildirilmiştir^{18,21,85,93,95}. Çalışmamızda kız olmanın sağlıklı kilo kontrolünü 4.2 kat artırdığı saptanmıştır. Çalışmamızda kız öğrencilerin erkeklere göre daha fazla kilo kontrolü yapması literatür ile uyumlu bulunmuştur. Güneş ve ark.’nın⁹⁵ çalışmasında “kadınların hoş ve zarif görünmesi için zayıf olmasının gerektiği ve ince olmanın kadınlar için daha önemli olduğu” düşüncesine katılan kız adölesanların oranı erkeklerden daha fazla saptanmıştır ve özellikle kızlarda “ince olmak” ile ilgili inanışların daha fazla olduğu belirtilmiştir. Çalışmamızda da kızların daha fazla sağlıklı kilo kontrolü yapması kızların dış görünüşüne erkeklerden daha fazla önem vermesinden kaynaklanmış olabilir. Yılmaz’ın çalışmasına⁹³ göre beden ağırlığı algısı çok kiloluya doğru kaydıkça kilo verme girişiminin arttığı ve Can’ın çalışmasında¹⁸ da zayıftan fazla kiloluya doğru ilerledikçe kilo kontrolü için diyet yapanların ve ilaç kullananların oranının arttığı bildirilmiştir. Çalışmamızda fazla kilolu veya obez olma durumunun sağlıklı kilo

kontrolü yapmayı 5 kat artırdığı tespit edilmiştir. Sağlıksız kilo kontrolü yapmanın fazla kilolu veya obezlerde daha fazla olması beklenen bir durumdur.

Akşam yemeğinden sabah kahvaltısına kadar 10-12 saatlik sürede, gereksinim duyulan enerji ve besin ögeleri vücut depolarından karşılanmaktadır. Kahvaltının, sağlığın sürdürülmesinde önemli bir öğün olduğu belirtilmektedir. Atlandığında gün içerisinde halsizlik, güçsüzlük, baş ağrısı, dikkat ve algılamada sorunlar ortaya çıkabildiği ve adölesanların sağlıklı beslenmesi ve gelişimleri için gerekli olduğu bildirilmektedir⁴⁰. Ayrıca ergenlerin günde en az beş porsiyon sebze ve meyve yemesi gerekmektedir⁴⁰. Arjantin’de yapılan bir çalışmada son bir ayda en az beş porsiyon meyve ve sebze yeme oranının ergenlerde %17.6 olduğu bildirilmiştir⁸⁷. Kara ve ark.’nın¹⁹ çalışmasında ise bu oran %17.1 olarak bildirilmiştir. Yapılan uluslararası ve ulusal çalışmalarda ergenlerde; günde en az bir kez meyve tüketme %20.3-%62.6^{19,21,84,86}, günde en az bir kez sebze tüketme %26.4-%61.5^{21,84,86} ve hergün düzenli kahvaltı yapma %38.1-%60.5^{21,84,86,90,96} olarak bildirilmiştir. ABD⁸⁵ ve Kore’de⁹⁴ yapılan çalışmalarda ergenlerin sırasıyla %25.1 ve %31.1’inin hiç fastfood tüketmediği bildirilmiştir. Akman ve ark.’nın⁹⁶ çalışmasında ise %96.1’inin haftada en az bir kez tükettiği, sadece %3.9’unun hiç fastfood tüketmediği raporlanmıştır. Çalışmamızda da günde en az bir meyve yeme %59.2, sebze yemeği yeme %31.9, hergün kahvaltı yapma %44.3 ve hiç fastfood tüketmeme %24.5 olarak literatür ile uyumlu bulunmuştur. Akman ve ark.’nın⁹⁶ çalışmasında besin grubunda yer alan en az üç besin grubunu uygun sıklıkta tüketenler “sağlıklı beslenme davranışına sahip” kabul edilmiş ve bu oran %15.2 olarak bildirilmiştir. Çalışmamızda ise “sağlıklı beslenme” davranışı günde en az birer kez sebze yemeği ve meyve tüketen, kahvaltısını hergün yapan ve hiç fastfood tüketmeyenler olarak kabul edilmiş ve %3.2 olarak bulunmuştur. Akman ve ark.’nın⁹⁶ çalışmasından az oranda olmasının sebebi kriterlerimiz arasında fastfood tüketimini de değerlendirmemiz olduğu düşünülmektedir. Çalışmamızda öğrencilerin %96.8’nin sağlıksız beslenmesi oldukça dikkat çekici bir bulgudur.

Lowry ve ark.⁸⁵ günde en az iki kez meyve yiyenlerin ve en az bir kez fastfood tüketenlerin oranını erkeklerde daha yüksek bildirirken, günde en az üç kez sebze tüketimi ile cinsiyet arasında bir ilişki saptanmadığını bildirmiştir. Bazı çalışmalarda²¹ ise günde en az bir meyve ve sebze yeme oranının kızlarda

daha yüksek olduğu bildirilirken, bir diğer çalışma¹⁹ ise cinsiyet arası fark olmadığını belirtmiştir. You ve ark.'nın⁹⁴ çalışmasında günde en az bir meyve ve en az üç sebze tüketme sıklığının erkeklerde daha fazla olduğu bildirilmiştir. Kim ve ark.'nın⁸⁶ çalışmasında sebze tüketiminde cinsiyet arası fark bulunmazken, kız olmanın günde en az bir kez meyve tüketme durumunu artırdığı bildirilmiştir. Kahvaltısını haftanın en az altı günü yapanlarda meyve ve sebze tüketiminin de arttığı bildirilmiştir⁸⁶. Lowry ve ark.'nın⁸⁵ çalışmasında hergün fiziksel aktivite yapmanın meyve ve sebze tüketimini artırdığı, fastfood tüketimini azalttığı bildirilmiştir. Aynı zamanda bir okul gününde günde iki saatten fazla TV izleme ve bilgisayar kullanma durumunun meyve ve sebze tüketimini azaltırken, fastfood tüketimini artırdığı bildirilmiştir⁸⁵. Çalışmamızda da sağlıklı beslenme durumu ile ilişkili olarak ekran etkinliği süresi arasında bir ilişki bulunmuştur. Günde iki saatin üzerinde ekran etkinliğinde bulunmanın sağlıksız beslenmeyi yaklaşık 2 kat artırdığı tespit edilmiştir. TV ya da bilgisayar karşısında geçirilen sürenin artması ile birlikte tüketilen fastfood atıştırmasının artışından kaynaklanabileceği düşünülmüştür. Çoğunluğunu yetişkinlerin oluşturduğu ergenleri de içeren bir popülasyonda yapılan bir çalışmada spor salonuna gelenlerin %34.2'sinin protein tozu kullandığı bildirilmiştir⁹⁷. Protein tozları, vücutta kas dokusunu artırma amacı ile makro besin ögesi içeren besin destekleri arasında yaygınlıkla kullanılmaktadır. Diyetle alınan proteine göre kas dokusunu geliştirmede daha etkili olmadığı ve bilinçsiz kullanımda sağlık üzerine olumsuz etkilerinin olduğu bildirilmektedir⁴⁰. Çalışmamızda öğrencilerin %5'inin vücut geliştirme amaçlı protein tozu gibi ek madde kullandığı saptanmıştır. Bu maddelerin uzmanların denetiminde kullanılması sağlanmalıdır.

Çocuk ve ergenlik dönemlerinde kazanılan alışkanlıkların erişkin dönemdeki alışkanlıkların belirleyicisi olabileceği düşünüldüğünde, erken dönemde düzenli fiziksel aktivite alışkanlığının kazanılması önemlidir. Adölesan dönemde günde orta-ağır şiddette en az 60 dakika fiziksel aktivite ve haftada en az üç gün de kas ve kemiklerini güçlendirici yaşına uygun faaliyetleri içeren fiziksel aktivite önerilmektedir^{48,49}. ABD'de yapılmış çalışmalarda ergenlerde günde en az 60 dakika hergün fiziksel aktivite yapma oranının %15.0-%27.1 olduğu bildirilmiştir^{84,85}. Kore'de yapılmış bir çalışmada ise hergün orta derecede aktivite ve haftanın en az üç günü şiddetli fiziksel aktivite yapma %4.7

olarak bildirilmiştir⁹⁴. ABD’de hiç fiziksel aktivite yapmama oranı ise %15.2 olarak bildirilmiştir⁸⁴. Arjantin’de haftanın en az beş günü en az 60 dakika egzersiz yapma “düzenli egzersiz” kabul edilmiş ve bu oran %16.7 olarak bildirilmiştir⁸⁷.

Ülkemizde 2013 yılında 13-18 yaş arasında yapılan bir çalışmada ergenlerin %26.1’inin hiç spor yapmadığı bildirilmiştir²². Okul Çağı Çocuklarının Sağlık Davranışı Araştırması’nda ergenlerin son bir haftada %7.2’sinin fiziksel etkinlikte (günde en az 60 dakika) hiç bulunmadığı bildirilirken, hergün fiziksel etkinlikte bulunanların oranı %20.1 olarak bildirilmiştir²¹. Yılmaz’ın çalışmasında⁹³ ise hiç aktivite yapmama oranı %24.5 olarak bildirilmiştir. TBSA 2010’a göre 15-18 yaş arasındaki ergenlerde son yedi günde 30 dakika ve daha fazla süre hiç spor yapmayanların oranı %57.8 olarak bildirilirken; hergün spor yapanların oranı ise %12.4 olarak bildirilmiştir⁴⁷. Ercan ve ark.’nın⁸⁹ çalışmasında günde en az 60 dakika haftanın üç günü düzenli egzersiz yapanlar %30.7, hiç yapmayanlar %53.7 olarak bildirilmiştir. Kocaeli’nde yapılan bir çalışmada ise son yedi gün içinde hiç ter atacak kadar egzersiz yapmayanlar %26.5 olarak bildirilmiştir¹⁹. Aynı çalışmada en az 20 dakika, üç günden daha fazla kez düzenli fiziksel aktivite yapanların oranı ise %42.7 saptanmıştır¹⁹. Çalışmamızda da literatür ile uyumlu olarak öğrencilerin %35.8’inin son bir haftada hiç fiziksel etkinlikte (en az 60 dakika) bulunmadığı saptanmıştır. Çalışmamızda hergün fiziksel aktivite yapanların oranı ise %8.6 olarak literatürden daha düşük bir oranda saptanmıştır. Okul sonrası ödev yapma sorumluluğu düzenli fiziksel aktivite için zaman ayırmaya engel oluyor olabilir.

Literatürde erkeklerin kızlara göre daha fiziksel aktif olduğu bildirilmiştir^{19,21,84,85,89,93,94,98}. Çalışmamızda da kız olmanın fiziksel aktivite yapmamayı 2.2 kat artırdığı saptanmıştır. Ankara’da yapılan bir çalışmada 15-18 yaş grubundaki ergenlerde 11-14 yaş grubuna göre düzenli fiziksel aktivite yapma oranının daha yüksek olduğu bildirilmiştir⁸⁹. Çoğu çalışmada ise ergenlerin fiziksel etkinlik düzeylerinin yaşla azaldığı bildirilmiştir^{21,47,98}. Çalışmamızda ise benzer şekilde yaş artışının, fiziksel aktivite yapmamayı 1.2 kat artırdığı belirlenmiştir. Dil ve ark.’nın⁹⁹ çalışmasında anne eğitim düzeyi arttıkça sağlıklı yaşam biçimi ölçeğinin alt grubu olan fiziksel aktiviteden alınan puanın artış gösterdiği, anne eğitim düzeyi arttıkça ergenlerin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının arttığı bildirilmiştir. Çalışmamızda annenin OYD/OY

olması, lise ve üzerinde eğitim durumuna sahip olmasına göre ergenin fiziksel aktivite yapmama durumunu 1.6 kat artırmaktaydı. Bu durum anne eğitim düzeyinin yüksek olması ile annenin sağlık ve fiziksel aktivite ilişkisine yönelik algısının artması, fiziksel aktivite yapmaya teşvik ve desteğinin artması ile açıklanabilir. Üniversite öğrencilerinde yapılan bir çalışmada artan internet kullanımı ile yüksek yoğunlukta egzersiz yapılan gün sayısında azalma olduğu bildirilmiştir¹⁰⁰. Çalışmamızda ise bunun tersi olarak, fiziksel aktivite yapmamayı günlük internet süresi artışının 0.95 kat artırdığı saptanmıştır.

Fiziksel inaktivite; çocuklarda uyku dışında aralıksız bir saatten daha fazla oturularak zaman geçirilmesi olarak bildirilmektedir ve fiziksel aktiviteyi artırmak için TV, sinema, eğlence amaçlı bilgisayar kullanımı gibi sedanter yapılan ekran etkinliklerin toplamının günde iki saati geçmemesi önerilmektedir⁴⁸. ABD'e 2010 yılında yapılan bir ulusal çalışma sonuçlarına göre, ergenlerin %28.3'ünün günde iki saatten fazla TV izlediği ve %23.4'ünün günde 2 saatten fazla bilgisayar kullandığı bildirilmiştir⁸⁵. Kore'de⁹⁴ ve Brezilya'da¹⁰¹ yapılan çalışmalarda hafta içi bir günde iki saat ve üzeri sedanter olanlar sırasıyla %60.8 ve %69.2 olarak bildirilmiştir. ABD'de yapılmış bir başka ulusal çalışmada ise günde üç saat ve daha fazla bilgisayar kullananların oranı %41.3 ve TV izleme oranı %32.5 olarak bildirilmiştir⁸⁴. Arjantin'de yapılan bir çalışmada ise; ergenlerin %50.3'ünün günde en az üç saat sedanter olduğu bildirilmiştir⁸⁷. Ülkemizde ulusal düzeyde yapılan bir araştırmada, 11-15 yaş arası ergenlerde %42.3'ünün hafta içi, %58.1'inin hafta sonu günde iki saatin üzerinde TV izlediği bildirilmiştir²¹. Aynı çalışmada öğrencilerin %25.7'sinin hafta içi günde en az iki saat, %14.9'unun en az üç saat bilgisayar ya da oyun aletleriyle oynadığı belirtilmiştir²¹. TBSA 2010'a göre 15-18 yaş arasındaki ergenlerde, TV ve bilgisayar kullanımı gibi sedanter aktivitelere hafta içi ortalama 5.3 saat/gün ayrılırken, hafta sonu 5.6 saat/gün ayrılmaktadır⁴⁷. Aynı çalışmada sedanter aktivitelere iki saat ve daha fazla zaman ayıranların oranı hafta içi %71.9, hafta sonu %67.5 olarak belirtilmiştir⁴⁷. Ülke genelinde 2013 yılında 13-18 yaş arası ergenlerde yapılmış bir çalışmada ergenlerin günde ortalama 2.5 saat TV izlediği ve %41.3'ünün günde 3 saatin üzerinde TV izlediği raporlanmıştır²². Ercan ve ark.'nın⁸⁹ çalışmasında günlük iki saat ve daha fazla TV izleme oranı %52.4 olarak raporlanmıştır. Can'ın çalışmasında¹⁸ ise hafta içi günde iki saatten fazla TV izleyenlerin oranı %64.1 olarak bulunmuştur.

Yılmaz'ın çalışmasında⁹³ iki saatten uzun süre hafta içi TV ve bilgisayar kullanımı sırasıyla %27.0 ve %25.8 olarak bildirilmiştir. İstanbul'da yapılan bir çalışmada ergenlerin günde ortalama 2.32 ± 1.54 saat TV seyrettiği, 1.52 ± 0.98 saat DVD, video, sinema seyrettiği, 2.43 ± 1.70 saat bilgisayar, oyun, internet kullandıkları bildirilmiştir⁹⁶. Çalışmamızda öğrencilerin %55.1'inin ekran etkinliği süresinin günde iki saatin üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin ortalama 3.2 ± 2.5 saat/gün ekran etkinliğinin olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin %28.0'i günlük iki saatin üzerinde TV izlemeye vakit ayırırken; bu oran bilgisayar kullanımı için %15.1 olarak bulunmuştur. Günlük TV izleme süresi ortalama 1.9 ± 1.6 saat iken günlük bilgisayar kullanma süre ortalaması ise 1.3 ± 1.7 saat olarak tespit edilmiştir. Çalışmamızdaki ekran etkinliği süre ortalamalarının Türkiye ortalamasından^{22,47} ve Yılmaz'ın çalışmasından⁹³ daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Cinsiyetin TV izleme süresi üzerinde bir fark yaratmadığı raporlanmıştır²¹. Bazı çalışmalarda^{85,89,94,101} günlük iki saat ve üzerinde TV izlemenin kızlarda erkeklere göre daha fazla oranda görüldüğü bildirilirken; bazı çalışmalarda^{18,93} ise erkeklerde bu oranın daha fazla olduğu bildirilmiştir. Erkeklerde bilgisayar kullanım süresinin kızlara göre daha yüksek bulunduğu bildirilmiştir^{21,85,93}. Can'ın çalışmasında¹⁸ TV izlemenin hafta içi günlerde iki saatten fazla olmasını kız cinsiyetin 0.63 kat artırdığı bildirilmiştir. Çalışmamızda da öğrencilerin ekran etkinliği süresinin iki saatten fazla olmasını; erkek cinsiyet 1.6 kat artırmaktaydı. Bu durum kızların ev işlerine daha çok yardım ederken, erkeklerin ev içinde daha fazla sedanter olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Okul Çağı Çocuklarının Sağlık Davranışı Araştırması'nda²¹ 15 yaşındaki ergenlerin 11 ve 13 yaşındakilere göre daha fazla TV izlediği belirtilmiştir, Ercan ve ark.'nın⁸⁹ çalışmasında da benzer bulunmuştur. Ercan ve ark.'nın⁸⁹ çalışmasında 15-18 yaş grubundakilerin 11-14 yaş grubuna göre daha fazla iki saatin üzerinde bilgisayar kullanımına zaman ayırdıkları gözlenmektedir. Can'ın çalışmasına¹⁸ göre ise günde iki saatin üzerinde TV izleyenlerin yaş ortalamasının daha düşük bulunduğu ve günde iki saatin üzerinde TV izlemeyi yaş artışının 0.9 kat artırdığı bildirilmiştir. Çalışmamızda da Can'ın çalışmasına¹⁸ benzer şekilde öğrencilerin ekran etkinliği süresinin iki saatten fazla olmasının, yaş artışı ile 0.84 kat arttığı saptanmıştır. Yani yaş artışı ile daha az oranda iki saat ve üzeri ekran etkinliği görülmektedir. Bu durumun yaş

artışı ile üniversite sınavlarına hazırlanma süreci yoğunlaşan adölesanın, TV ve bilgisayar gibi aktivitelere zaman ayıramamasından kaynaklandığı düşünülebilir. Ayrıca çalışmamızda öğrencilerin günde iki saatten fazla ekran etkinliğinin olmasını; aile ile birlikte yaşama 5.59 kat ve ailenin ayda 1-2 kez adölesan ile okul hakkında konuşması haftada en az bir kez konuşmaya göre 1.89 kat artırmaktaydı. Ailesi ile birlikte evde yaşayanlarda yaşamayanlara göre daha rahat TV izlemeleri, kendilerine ait bilgisayarın ve odalarının olmasından dolayı fazla olabileceği düşünüldü. Ailelerin çocukları üzerinde ekran etkinliklerini azaltıcı denetimlerinin artırılması gereklidir. Aynı zamanda ailelerin okul ile ilgili daha fazla konuşması ekran etkinliklerini azaltmada yararlı olabilir.

ABD'de yapılmış bir çalışmada ergenlerin son bir yılda düzenli kask kullanmama (nadiren kullanan veya hiç kullanmayan) oranı %87.9 iken emniyet kemeri için aynı oran %7.6 olarak bildirilmiştir⁸⁴. İran'da lise öğrencilerinde yapılan bir çalışmada ise hayatı boyunca kasksız motosiklet kullanımının %42.3, emniyet kemeri kullanmama oranının ise %48.0 olduğu, son bir yılda bu oranların sırası ile %24.8 ve %29.9 olduğu bildirilmiştir¹⁰². Aynı çalışmada ergenlerin hayatı boyunca ehliyetsiz araç kullanımının ise %35.4 olduğu, bu oranın son bir yılda %25.5 olduğu bildirilmiştir¹⁰². Teksas'ta son bir ayda alkollü araç kullanma oranının ise %13.6 olduğu bildirilmiştir¹⁰³. Ülkemizde ergenlerde yapılan çalışmalarda; Edirne'de lise öğrencilerinden motosiklet kullananların %61.6'sının hiç kask kullanmadığı, %90.0'ının ise sürekli kask kullanımının olmadığı; bisiklet kullananların %94.7'sinin hiç kask kullanmamakla birlikte %98.9'unun sürekli kask kullanımının olmadığı bildirilmiştir¹⁸. Adana'da lise öğrencilerinde yapılan bir çalışmada son bir yıl içinde motosiklete binenlerde kask kullanmama oranı %64.8, son bir ay içinde bisiklete binenlerde koruyucu başlık kullanmayanların oranı ise %93.2 olarak bildirilmiştir¹⁰⁴. Kara ve ark.'nın¹⁹ çalışmasında bisiklet kullanırken kask takmayan %96.9 olarak bildirilmiştir. İstanbul'da yapılan bir çalışmada da lise öğrencilerinden bisiklete binenlerden düzenli kask takmayanların oranı %98.0 olarak bildirilmiştir¹⁶.

Ülkemizde emniyet kemeri kullanmama durumu değerlendirildiğinde; Çankırı'da yapılan bir çalışmada ergenlerin %59.3'ünün emniyet kemeri kullanmadığı saptanmıştır⁹⁹. Can'ın çalışmasında¹⁸ ise %19.1'i hiç emniyet kemeri takmamakla birlikte %75.5'inin sürekli olarak emniyet kemeri takmadığı bildirilmiştir. Tuncer'in çalışmasında¹⁰⁴ ise başka birisi tarafından kullanılan bir

araçta emniyet kemerini sürekli kullanmayanların oranı yaklaşık %72.0 oranında bildirilmiştir. Kara ve ark.'nın¹⁹ çalışmasında araç içinde seyahat ederken sürekli kemer kullanmayanların oranı %77.5 olarak bildirilmiştir. Ercan'ın çalışmasında¹⁶ ise ergenlerde düzenli kemer takmayanların oranının %56.0 olduğu bildirilmiştir.

Ergenlerde ehliyetsiz araç kullanma durumları sorgulandığında; Edirne'de yapılan bir çalışmada¹⁸ son bir ay içinde %12.0, Adana'da yapılan bir çalışmada¹⁰⁴ son bir yıl içinde %19.9, İzmir'de yapılan bir çalışmada¹⁷ hayatı boyunca en az bir kez kullanım %32.7 ve İstanbul'da yapılan bir çalışmada¹⁶ %96.0 olarak bildirilmiştir.

Ergenlerde alkollü araç kullanma durumları ise; Edirne'de¹⁸ son bir ay içinde %2.2, Kocaeli'nde¹⁹ son bir ayda %7.4 olduğu bildirilmiştir. Adana'da son bir yılda ise %14.9'unun hem ehliyetsiz hem de alkollü araç kullandığı bildirilmiştir¹⁰⁴.

Çalışmamızda ise trafik ile ilgili riskli davranışları değerlendirildiğinde; son 12 ay içinde motosiklet ya da bisiklet kullanan öğrencilerin %93.3'ünün her zaman düzenli olarak kask kullanmadığı, ayrıca emniyet kemerini düzenli takmama oranı %69.5 olarak tespit edilmiştir. Çalışmamızda düzenli olarak kask ve emniyet kemeri kullanmama oranları yurtdışındaki çalışmalardan yüksek, ülkemizdeki çalışmalarla uyumlu bulunmuştur. Bu durumun, ülkemizde kask kullanımı ve emniyet kemeri takmanın olası kazalardaki koruyuculuğu konusunda hala yeteri kadar bilincin gelişmemesi, denetlemelerin yetersiz olması ve cezai yaptırımların uygulanmamasından kaynaklandığı düşünülmüştür. Çalışmamızdaki öğrencilerin ayrıca %32.4'ünün ehliyetsiz, %4.8'inin de alkollü araç kullandığı ve literatür ile uyumlu olduğu görülmüştür. Çalışmamızda trafikle ilgili en az bir riskli davranışı olan öğrencilerin oranının %85.1 olduğu tespit edilmiştir. Trafikle ilgili en az bir riskli davranışı olanlar değerlendirildiğinde; intihar girişimi olanların hepsinin trafikle ilgili en az bir riskli davranışının olduğu tespit edilmiştir. Bu durum riskli davranışların birlikte görülmesi ile açıklanabilir.

Bazı çalışmalarda kasksız motosiklet ve bisiklet kullanma¹⁸, emniyet kemeri takmama^{18,19,104}, alkollü araç kullanma^{19,103} gibi davranışlarda cinsiyetler arası fark olmadığı belirtilmiştir. Bazı çalışmalarda alkollü araç kullanma¹⁸, ehliyetsiz araç kullanma^{17,18,104} ve bisiklet ya da motosiklete binerken kask

kullanmama¹⁹ davranışlarının erkeklerde kızlara göre daha yüksek olduğu bildirilmiştir. Karahan ve ark.'nın¹⁰⁵ "Ergenlerde Risk Alma Ölçeği" kullanılarak yapılan çalışmada da erkeklerin kızlara göre trafikle ilgili risk alma puanı önemli derecede yüksek belirlenmiş, erkeklerde kızlara göre trafikle ilgili risk alma eğiliminin daha yüksek olduğu bildirilmiştir. Çalışmamızda da erkek olmanın trafikle ilgili en az bir riskli davranışın olma durumunu 2.13 kat artırdığı belirlenmiştir. Bu durum toplumsal olarak erkeklere yüklenen rollerle açıklanabilir. Çalışmamızda ayrıca trafikle ilgili en az bir riskli davranış gösterme durumunu; anne babanın birlikte yaşamasının 2.44 kat, kardeşin olmasının 1.95 kat, tütün denemenin 2.32 kat artırdığı tespit edilmiştir. Bu durum, kardeşin olması ile ailenin sahip olduğu çocuk sayısı arttığı için yeteri kadar ilgi gösterme, zaman ayırma ve kaliteli zaman geçirmenin azalması, ailenin ergen üzerindeki gözetiminin azalması sonucu ortaya çıkmış olabilir. Aynı zamanda parçalanmış aile çocuklarında ya da ebeveyn kaybında ailelerin çocuklarına karşı daha hassas davranıyor olmasından da kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Yurtdışında yapılmış çalışmalarda lise öğrencilerinin son 12 ayda fiziksel kavgaya karışma oranı ABD'de⁸⁴ %24.7, İran'da¹⁰² %23.7 olarak bildirilmiştir. Ülkemizde yapılan çalışmalarda son bir yıl içinde lise öğrencilerinin fiziksel kavgaya karışma oranlarının; Çankırı'da⁹⁹ %31.0, Edirne'de¹⁸ %26.4, Adana'da¹⁰⁴ %27.3, Kocaeli'nde¹⁹ %50.0, İstanbul'da¹⁶ %41.0 olduğu bildirilmiştir. Çalışmamızda ise öğrencilerin %63.2'sinin sözel tartışma yaşaması ve son bir yılda %29.6'sının fiziksel kavga yaşamasının literatür ile uyumlu olduğu belirlenmiştir.

Öğrencilerin şiddete yönelik bir diğer davranışı da kesici-delici ya da ateşli silah taşımaktır. ABD'de son 30 günde herhangi bir silah taşıyanların oranı %17.9, okul sınırları içinde taşıyanların oranı %5.2 olarak bildirilmiştir⁸⁴. İran'da yapılan bir çalışmada ise ergenlerin hayatı boyunca %10.9'unun ateşli silah, %18.6'sının kesici-delici alet taşıdığı, son bir yıldaki oranların ise sırası ile %5.9 ve %10.2 olduğu bildirilmiştir¹⁰². Ülkemizde ise; Edirne'de yapılan bir çalışmada ergenlerde son bir ay içinde üzerinde tabanca taşıyanlar %3.9, okul sınırları içinde taşıyanlar ise %0.7; bıçak, çakı gibi kesici-delici alet taşıyanların %11.9 olduğu bildirilmiştir¹⁸. Edirne'de yapılan bir başka araştırmada ise lise öğrencilerinin %7.8'inin kesici-delici alet taşıdığı bildirilmiştir¹⁰⁶. Adana'da

yapılan bir çalışmada öğrencilerin son bir yıl içinde tabanca taşıyanların oranı %4.6, okul sınırları içerisinde taşıyanların oranı ise %0.7; son 30 günde bıçak/çakı taşıyanların oranı %12.6, okul sınırları içinde taşıyanların oranı ise yaklaşık %5.3 olarak bildirilmiştir¹⁰⁴. İzmir’de lise öğrencilerinin %14.5’inin bıçak, muşta gibi araçları taşıdığı raporlanmıştır¹⁷. Kocaeli’nde lise öğrencilerinin son bir ayda okula tabanca, bıçak, sopa gibi bir silah getirenlerin oranı %10.7 olarak bildirilmiştir¹⁹. İstanbul’da lise öğrencilerinin %8.0’ünün okulda silah taşıdığı bildirilmiştir¹⁶. Çalışmamızda son bir yılda %4.3’ünün okula zarar verici bir alet getirmesi literatür ile uyumludur. Bu konuda yaptırımlar artırılmalı ve ergenler sosyal faaliyetlere yöneltilmelidir.

Çalışmamızda öğrencilerin %69.2’sinin, sözel tartışma ve fiziksel tartışma yaşama ve okula zarar verici alet getirme davranışlarından en az bir şiddete yönelik davranışının olduğu tespit edilmiştir. Yapılmış çalışmalarda ateşli silah taşıma^{18,19,102,104}, kesici-delici alet taşıma^{17-20,102,104}, fiziksel kavgaya karışma^{18,21,102,104} gibi davranışların erkeklerde yüksek bulunduğu bildirilmiştir. Yapılan çalışmalarda şiddete yönelik davranışlar erkeklerde daha fazla görülmüş de; çalışmamızda cinsiyetin şiddete yönelik davranış gösterme üzerine bir etkisinin olmadığı bulunmuştur. Ayrıca çalışmamızda şiddete yönelik en az bir davranış gösterme durumunu; sosyal güvencesi emekli sandığı olanların güvencesi olmayanlara göre 3.37 kat, aile içi huzurun orta ve kötü olmasının iyi olmaya göre sırası ile 2.65 ve 2.06 kat, trafikle ilgili en az bir riskli davranışın olmasının 1.71 kat, tütün denemenin 2.96 kat, alkol denemenin 2.61 kat artırdığı tespit edilmiştir. Aile içi huzuru iyi olmayan gençlerde aile içi şiddet ya da istismarın görülmesi şiddete yönelik davranışlar sergilemelerine yatkınlık sağlıyor olabilir. Ayrıca kendini ispatlama çabasında olan ergenin, en az bir kez risk alıp gerçekleştirdiği davranışlar sonrası diğer riskli davranışları da sergilemeye başlamasına neden olabileceği düşünülmüştür.

Yurtdışında yapılan çalışmalarda ergenlerde son 12 ayda intihar girişiminde bulunma oranı ABD’de⁸⁴ %8.0, İran’da¹⁰² %7.7 olarak bildirilmiştir. Fas’ta yapılan bir çalışmada ise hayatı boyunca ergenlerin %10.5’i intihar girişiminde bulunmuşken; son bir ayda %6.5’inin intihar girişiminde bulunduğu bildirilmiştir¹⁰⁷. Ülkemiz genelinde yapılan bir araştırmada 2013 yılında 12-18 yaş arası ergenlerin yaklaşık %1’inin intihar girişiminde bulunduğu bildirilmiştir²². Ülkemizde yapılan diğer çalışmalarda lise öğrencilerinde son bir yılda;

Edirne'de¹⁸ %4.1'inin, Adana'da¹⁰⁴ %7.1'inin, Kocaeli'nde¹⁹ %9.2'sinin, Nevşehir'de¹⁰⁸ %6.0'sinin, Çankırı'da⁹⁹ %3.2'sinin en az bir kez intihar girişiminde bulunduğu bildirilmiştir. Çalışmamızda da literatür ile uyumlu olarak öğrencilerde son bir yıl içinde intihar girişimi %4.3 olarak tespit edilmiştir.

Bazı çalışmalarda^{104,107} intihar girişiminin kızlarda daha yüksek görüldüğü bildirilirken, bazı çalışmalarda^{19,108} cinsiyetler arası fark olmadığı bildirilmiştir. Can'ın çalışmasında¹⁸ intihar girişiminde bulunmayı kız olmanın 1.7 kat artırdığı bildirilmiştir. Çalışmamızda da kız olmak intihar girişimini 2.33 kat artırmaktadır. Ergenlik dönemindekiler kimlik oluşturma ve kendini kanıtlama çabasında olurlar. Ülkemizdeki toplumsal yapı ve aşırı gelenekçi aileler nedeniyle kızların bu dönemi erkeklere göre daha çok baskı altında geçirmesi, kendisini çıkmazda hissedip bu tarz davranışları daha fazla sergilemesine neden olmuş olabilir.

Zarrouq ve ark.'nın¹⁰⁷ çalışmasında sigara içicilerinde içmeyenlere göre, madde kullananlarda kullanmayanlara göre daha yüksek oranda intihar girişimi saptandığı bildirilmiştir. Bizim çalışmamızda da intihar girişimini; tütün denemenin 4.97 kat, alkol denemenin 4.34 kat, madde denemenin 5.20 kat artırdığı tespit edilmiştir. Bu sonuç, gençlerin problemleri karşısında madde denemeleri ve en sonunda problemleri ile baş edememe sonucunda intihar girişiminde bulunmaları ile açıklanabileceği gibi aynı zamanda bir riskli davranışı sergileyen ergenlerin diğerlerini de kolaylıkla sergileyebileceğini bize göstermektedir. İntihar girişimi olan ergenlerin değerlendirildiği çalışmalarda, girişim nedeninin başında aile ile ilişkili nedenlerin geldiği belirtilmiştir¹⁰⁹⁻¹¹¹. Çalışmamızda da aile içi huzurun kötü olması iyi olmaya göre intihar girişimini 6.0 kat artırmaktaydı. Ailesel huzursuzluğun ergenlerde intihar girişimini artırdığı çalışmamızda da görülmektedir.

Adölesanların ilerleyen yaşamlarında kronik hastalıklara sahip olmasına neden olacak en önemli risklerden birisi de tütün kullanımudur. Yurtdışında yapılan çalışmalarda hayatı boyunca tütün deneyen adölesanların oranı Arjantin'de⁸⁷ %19.6, Kore'de¹¹² %19.9; sigara deneyenlerin oranı ise ABD'de⁸⁴ %58.9, Teksas'ta¹⁰³ %44.4, Fas'ta¹⁰⁷ %16.1 olarak bildirilmiştir. Ülkemizde yapılan Küresel Gençlik Tütün Araştırması'nda 2003 yılında 13-15 yaş arası ergenlerin %26.3'ünün sigara denediği; 2009 yılında ise %29.6'ya yükseldiği raporlanmıştır¹¹³. Türkiye Ergen Profili Araştırması (TEPA) 2013'e göre sigara

deneyenlerin oranı %18 olarak bildirilmiştir²². Ülkemizde yapılan diğer araştırmalar değerlendirildiğinde; ergenlerde tütün deneme İstanbul'da yapılan farklı çalışmalarda %37.0 ve %45.1 olarak bildirilmiştir^{114,115}. Sigara deneme ise İstanbul'da yapılan farklı çalışmalarda^{16,115,116} %44.0, %21.4 ve %45.5, Edirne'de yapılan farklı çalışmalarda^{18,106} %29.3 ve %21.5, Çankırı'da⁹⁹ %33.7, Adana'da¹¹⁷ %34.6, Samsun'da¹¹⁸ %30.3, Bartın'da¹¹⁹ %38.2, Hatay'da¹²⁰ %39.3, Mersin'de¹²¹ %56.9, Kocaeli'nde¹⁹ %66.5 olarak raporlanmıştır. Çalışmamızda da öğrencilerin %43.1'inin sigarayı, %38.5'inin nargileyi hayatı boyunca en az bir kez denediği tespit edilmiştir. Hayatı boyunca en az bir kez tütün ürünü deneyenlerin oranı %54.1'dir. Çalışmamızdaki tütün ve sigara deneme oranları diğer çalışmalardan yüksek iken Mersin'de yapılan çalışma ile uyumlu bulunmuştur. Bunun sebebi Doğu Akdeniz limanlarından birisi olan Mersin Limanı aracılığıyla ilimizdeki kaçak ve ucuz tütün ürünlerine ulaşım kolaylığı olabilir.

Çalışmalarda sigara deneme yaş ortalamaları TEPA 2013'de²² 13.4, Can'ın çalışmasında¹⁸ 13.50±2.46 yıl ve Aktürk ve ark.'nın¹²² çalışmasında 13.62±2.49 yıl ve en küçük başlama yaşının 7 olduğu bildirilmiştir. Çalışmamızda benzer şekilde sigara deneyenlerin yaş ortalaması 13.8±2.5 yıl (ortanca 14.0, min=5.0, max=17.0 yıl) olarak saptanmıştır.

Yapılan çalışmalarda yaşça büyük ergenlerde^{20,22} ve sınıf düzeyleri ileri olanlarda^{16,118} sigara denemenin daha fazla olduğu bildirilmiştir. Yaş artışının, Can'ın çalışmasında¹⁸ 1.26 kat, Park ve ark.'nın¹¹² çalışmasında 1.35 kat, İnandı ve ark.'nın¹²⁰ çalışmasında 1.57 kat, Pumariega ve ark.'nın¹¹⁶ çalışmasında 1.58 kat tütün ya da sigara denemeyi artırdığı bildirilmiştir. Çalışmamızda da yaş artışının benzer şekilde tütün denemeyi 1.52 kat artırdığı saptanmıştır. Bu durumun, öğrencilerin yaş artışıyla risk alma davranışları konusunda kendine olan güvenlerinin artmasından, madde kullanımı ile erişkin yaşamı taklit ederek büyüdüklerini kanıtlamaya çalışmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tütün deneme ile ilişkili faktörler değerlendirildiğinde; yapılan bazı çalışmalarda tütün ya da sigara denemeyi; cinsiyetin etkilemediği raporlanmıştır^{18,19,103,116}. Birçok çalışmada ise erkeklerde kızlara göre tütün ya da sigara denemenin daha yüksek görüldüğü bildirilmiştir^{20,22,106,117,118,121}. Erkek cinsiyette olmanın tütün ya da sigara denemeyi; Park ve ark.'nın¹¹²

çalışmasında 3.33 kat, İnandı ve ark.'nın¹²⁰ çalışmasında 2.6 kat, Ögel ve ark.'nın¹¹⁴ çalışmasında 1.23 kat, Evren ve ark.'nın¹¹⁵ çalışmasında 1.5 kat artırdığı bildirilirken; bizim çalışmamızda da 1.45 kat artırdığı tespit edilmiştir.

Ögel ve ark.'nın¹¹⁴ çalışmasında özel okula gitmenin diğerlerine göre tütün denemeyi 1.59 kat artırdığı bildirilirken; aksi olarak Evren ve ark.'nın¹¹⁵ çalışmasında özel okula gitmenin devlet okuluna gitmeye göre tütün denemeyi 0.51 kat artırdığı bildirilmiştir. Can'ın çalışmasında¹⁸ ise özel liseye gitmek ile devlet lisesine gitmek arasında sigara deneme ile ilişki bulunmazken; genel liseye gidenlerin meslek lisesine gidenlere göre sigara denemeyi 0.53 kat artırdığı bildirilmiştir. Çalışmamızda da Can'ın çalışmasına¹⁸ benzer şekilde özel okula gidenlerde genel liseye gitmeye göre tütün deneme arasında bir ilişki saptanmamıştır. Çalışmamızda ayrıca meslek lisesine gitmenin genel liseye gitmeye göre tütün denemeyi 1.84 kat artırdığı tespit edilmiştir ve yine Can'ın çalışması¹⁸ ile uyumlu bulunmuştur.

Park ve ark.'nın¹¹² çalışmasında kırsal alanda ikamet edenlere göre küçük şehirlerde ikamet etmek 0.86 kat, büyük şehirlerde ikamet etmek 0.83 kat tütün denemeyi artırmaktadır. Çalışmamızda ise tütün denemeyi; ilköğretimi köyde okumaya göre ilçe merkezinde okumanın 2.46 kat, il merkezinde okumanın 2.58 kat artırdığı bulunmuştur. Çalışmamızda tütün denemeyi; anne ve babanın birlikte yaşamaması birlikte yaşamaya göre 1.87 kat, trafik ile ilgili en az bir riskli davranışın olması 2.51 kat, şiddete yönelik en az bir riskli davranışın olması 3.91 kat artırdığı tespit edilmiştir. Bu durumlar parçalanmış ailelerde ya da ebeveyn kaybında ergen denetimi azalmış olabileceğinden; ayrıca trafik ve şiddetle ilgili daha riskli görünen davranışları sergileyenlerde; tütünün ileride yol açabileceği zararların öngörülmemesi ve ergenlerin bu konudaki risk algısının düşük olması ile açıklanabilir.

Ayrıca alkol denemenin tütün denemeyi; Park ve ark.'nın¹¹² çalışmasında 9.22 kat, Evren ve ark.'nın¹¹⁵ çalışmasında 5.53 kat; alkol denememenin ise Can'ın¹⁸ çalışmasında 0.18 kat artırdığı bildirilmiştir. Çalışmamızda da benzer şekilde alkol denemenin tütün denemeyi 5.16 kat artırdığı ve madde deneyenlerin hepsinin tütün de denediği tespit edilmiştir. Madde kullanımlarının diğer madde kullanımlarını etkilediği düşünülmektedir. Çalışmamızda ayrıca tütün denemeyi; sağlıksız kilo kontrolü yapmanın 1.70 kat, zayıf olmanın fazla kilolu veya obez olmaya göre 0.16 kat artırdığı tespit edilmiştir. Düzenli sigara

içiminin beyinde nikotik reseptör sayısını artırarak stimulan etki ile iştah azalması gibi belirtiler oluşturduğu bildirilmektedir¹²³. Tütün denemenin sağlıksız kilo kontrolü yapanlarda ve fazla kilolu/obez olanlarda zayıflara göre daha fazla görülmesi, kilosunu kontrol etmek isteyen adölesanların sigara gibi ürünleri iştahı kesmesi düşüncesi ile bir kilo kontrol yöntemi olarak kullanıyor olmasından kaynaklanabilir.

Alkol kullanımı, öğrencilerin bir diğer riskli davranışıdır. Alkol deneme durumu değerlendirildiğinde; yurtdışında yapılan çalışmalarda ergenlerin ABD'de⁸⁴ %66.2'sinin, Teksas'ta¹⁰³ %70.0'ının, Fas'ta¹⁰⁷ %4.3'ünün, Kore'de¹¹² %43.0'ının en az bir kez alkol denediği bildirilmiştir. Ülkemizde TEPA 2013'e göre ergenlerin %9.0'ının en az bir kez alkol denediği raporlanmıştır²². Ülkemizdeki yerel çalışmalar değerlendirildiğinde alkol denemenin; Edirne'de yapılan farklı çalışmalarda^{18,106} %52.1 ve %24.6, İstanbul'da yapılan farklı çalışmalarda¹¹⁴⁻¹¹⁶ %51.2, %33.8 ve %32.5, Kocaeli'nde¹⁹ %54.4, İzmir'de¹⁷ %39.6, Samsun'da¹¹⁸ %26.1, Bartın'da¹¹⁹ %35.2, Mersin'de¹²¹ %54.0, Adana'da¹²⁴ %40.7, Hatay'da¹²⁰ %30.6 olduğu bildirilmiştir. Çalışmamızda da öğrencilerin %47'sinin alkol denediği tespit edilmiştir. Bu oran Mersin'de¹²¹ daha önce yapılan çalışmaya göre daha düşük bulunmuştur. Çalışmamızda öğrencilerin neredeyse yarısı alkol denemiştir ve deneyenlerin %45.6'sının son bir ayda en az bir gün alkol kullandığı belirlenmiştir. Alkol deneme yaş ortalaması TEPA 2013'te²² 14.2 yıl, Can'ın çalışmasında¹⁸ 13.38±2.31 yıl (ortanca değeri 14; en düşük 6, en yüksek 18) olarak bildirilmiştir. Çalışmamızda da benzer şekilde alkol deneme yaş ortalaması 13.3±2.9 yıl (ortanca 14.0, min=2.0, max=18.0) olarak tespit edilmiştir. Alkolü 13 yaşından önce kullananların oranı ABD'de⁸⁴ %18.6, Teksas'ta¹⁰³ %27.5, Kocaeli'nde¹⁹ %21.3, Adana'da¹²⁴ %28.2 olarak bildirilmiştir. Çalışmamızda da %39.8 olarak diğer çalışmalara oranla yüksek bulunmuştur.

Çalışmaların çoğunda erkeklerin kızlara göre daha fazla alkolü denediği bildirilmiştir^{17,19,20,22,106,112,114,116,118,120,121,125}. Ancak Croisant ve ark.'nın¹⁰³ çalışmasında ise erkek olmanın alkol denemeyi 0.6 kat artırdığı bildirilmiştir. Evren'in çalışmasında¹¹⁵ alkol denemeyi cinsiyetin etkilemediği bildirilmiştir. Çalışmamızda ise cinsiyetin alkol deneme için bir risk faktörü olmadığı saptanmıştır.

Literatürde, yaşça büyük ergenlerin daha fazla alkollü içecek içtiği bildirilmektedir²². Yaş arttıkça alkol denemenin; Park ve ark.'nın¹¹² çalışmasında 1.44 kat, Pumariega ve ark.'nın¹¹⁶ çalışmasında 1.4 kat, İnandı ve ark.'nın¹²⁰ çalışmasında 1.35 kat arttığı bildirilmiştir. Çalışmamızda da yaş artışının alkol denemeyi 1.38 kat artırdığı tespit edilmiştir ve yapılmış çalışmalarla uyumlu bulunmuştur. Bu durum ergenlerin, yaş arttıkça kendilerinin büyüdüğünü göstermek için erişkin davranışlarını taklit etme isteğinden kaynaklanabilir.

Altıok'un çalışmasında¹²⁴ anne mesleği ile alkol deneme arasında önemli bir fark olduğunu bildirilmiştir. Çalışmamızda da alkol denemeyi annenin çalışmasının 1.72 kat artırdığı saptanmıştır. Bu durum, çalışan annenin evde olmaması nedeniyle ebeveyn kontrolünün azalması ile açıklanabilir. Ayrıca anaokuluna gitmenin alkol denemeyi 1.86 kat artırdığı tespit edilmiştir. Bu sonuç, daha çok çalışan annelerin çocuklarının anasınıfına gitmesinden kaynaklanıyor olabilir.

Çalışmamızda alkol denemeyi; evde üç ve daha az kişi yaşamanın, altı ve üzeri sayıda yaşamaya göre 4.21 kat; evde dört-beş kişi yaşayamanın, altı ve üzeri sayıda yaşamaya göre 3.30 kat artırdığı tespit edilmiştir. Kalabalık olan aileler daha fazla ekonomik sıkıntı çekiyor olabilir ve alkol kullanan erişkin rol modeli olmayabilir.

Şiddete yönelik davranışların etkisi değerlendirildiğinde; Can'ın çalışmasında¹⁸ bıçak taşımamanın 0.64 kat, fiziksel kavgaya karışmamanın 0.69 kat alkol denemeyi artırdığı, yani fiziksel kavgaya karışmama ve bıçak taşımamanın alkol denemeyi azalttığı bildirilmiştir. Çalışmamızda da şiddete yönelik en az bir riskli davranışın olması alkol denemeyi 2.26 kat artırmaktaydı.

Yapılan bazı çalışmalarda alkol denemeyi; sigara denemenin 4.35 kat, tütün denemenin 5.53 kat, uyuşturucu hap denemenin 3.01 kat artırdığı bildirilirken^{115,125}; İnandı ve ark.'nın¹²⁰ çalışmasında alkol deneme ile sigara ve alkol dışındaki maddeleri deneme arasında bir ilişki saptanmamıştır. Çalışmamızda da alkol denemeyi; tütün denemenin 4.77 kat, madde denemenin 14.53 kat artırdığı saptanmıştır. Genellikle bir maddeye karşı bağımlı olma diğer alışkanlık yapıcı maddelerin kullanımını da beraberinde getirdiği bildirilmektedir. Denenen maddelerin bulunduğu ortamda diğer maddelere de ulaşımın kolay olmasından kaynaklandığı belirtilmiştir³. Çalışmamızda da bağımlılık yapıcı bir madde türünü denemiş olmak alkol denemeyi artırmış olabilir.

Adölesanlar, tütün ve alkol dışında da zararlı maddeler kullanmaktadır. ABD'de öğrencilerin %40.7'sinin esrar, %5.5'inin kokain, %7.1'inin halusinojen, %8.9'unun inhalan, %6.6'sının ekstazi, %2.2'sinin eroin, %3.2'sinin metamfetamin denediği bildirilmiştir⁸⁴. Teksas'ta¹⁰³ ergenlerin %54.3'ünün marihuana, Fas'ta¹⁰⁷ ise yaklaşık %8.1'inin kenevir denediği bildirilmiştir. Kore'de yapılan bir araştırmada ergenlerin %0.4'ünün yasadışı madde denediği bildirilmiştir¹¹². Ülkemizde yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde; TEPA 2013'e göre ergenlerin %2.0'inin esrar, %1.0'inin bali, %0.5'inin ekstazi denediği bildirilmiştir²². Yapılan çalışmalarda madde deneme; İstanbul'da yapılan çalışmalarda^{16,115} %7.0 ve %10.0, Adana'da¹²⁴ %3.5, Samsun'da¹¹⁸ %3.2, Edirne'de¹⁸ %1.2 olarak bildirilmiştir. Çalışmamızda ise öğrencilerin %4.4'ünün en az bir kez madde denediği tespit edilmiştir ve ülkemizde yapılan çoğu çalışmayla uyumlu iken, yurtdışında yapılan çalışmaların çoğunluğuna göre düşük bulunmuştur.

Ergenlerde esrar deneme oranlarının; İstanbul'da yapılan çalışmalarda¹¹⁴⁻¹¹⁶ 2004, 2010 ve 2012 yıllarında sırası ile %5.8, %3.3 ve %2.9, Mersin'de¹²¹ %4.0, Adana'da¹²⁴ %2.6, Edirne'de¹⁸ %0.5, Çankırı'da⁹⁹ %0.2 olduğu raporlanmıştır. Çalışmamızda ise öğrencilerin %3.7'sinin esrar, bonzai gibi kenevir ve türevlerini denediği belirlenmiştir. Mersin'de daha önceden yapılan çalışmaya göre daha düşük; ancak birçok çalışmaya göre yüksek oranda olduğu tespit edilmiştir. Ülkemizde inhalan deneyen ergenlerin oranları ise; Hatay'da¹²⁰ %7.1, İstanbul'da^{114,115} 2004 ve 2012 yıllarında sırası %5.9 ve %4.9, Mersin'de¹²¹ %5.4, Bartın'da¹¹⁹ %4.2 olarak bildirilmiştir. Çalışmamızda ise inhalan madde denemenin %0.2 oranında olduğu ve yapılan çalışmalardan daha düşük olduğu saptanmıştır. İstanbul'da yapılan çalışmalarda¹¹⁴⁻¹¹⁶, 2004 yılında ekstazi %3.1, eroin %1.6; 2010 yılında kokain, inhalanlar, opiatlar, amfetamin, halusinojen, sedatif-hipnotik maddeler vb. maddeler %9.2; 2012 yılında ekstazi %1.2; Mersin'de¹²¹ inhalan ve esrar dışındaki diğer maddelerin kullanımı %2.8 olarak raporlanmıştır. Çalışmamızda ise öğrencilerin; %1.5'inin LSD, ekstazi, psilosibin gibi halusinojenleri; %0.4'ünün morfin ve eroin gibi opiyatları; %0.3'ünün metamfetamin, kokain gibi uyarıcıları denedikleri belirlenmiştir.

TEPA 2013'e göre esrar deneme yaşı 14 yaş ortası, ekstazi deneme yaşı 15 yaş sonu olarak raporlanmıştır²². Çalışmamızda da madde deneme yaş

ortalaması 15.4±1.4 yıl (ortanca değeri 16.0, min=12.0, max=17.0) olarak uyumlu olduğu belirlenmiştir. Maddeyi 13 yaşından önce deneyenlerin oranı ABD'de⁸⁴ %8.6 ve Teksas'ta¹⁰³ %15.7 olarak bildirilmiştir. Çalışmamızda ise %11.4 olarak tespit edilmiştir. Gülgez ve ark.'nın²⁰ çalışmasında yaş ile madde deneme arasında ilişki bulunmazken; çoğu çalışmada^{112,116,124} yaş artışının madde denemeyi artırdığı bildirilmiştir. Park ve ark.'nın¹¹² çalışmasında yaş artışının madde denemeyi 1.37 kat artırdığı bildirilirken; çalışmamızda bu oran 1.51 olarak benzer bulunmuştur.

Bazı çalışmalarda madde deneme ile cinsiyet arası ilişki bulunmazken¹⁰³; yapılan çalışmaların çoğunda çeşitli maddeleri deneme erkeklerde yüksek bulunmuştur^{20,106,112,114,118,124}. Evren ve ark.'nın¹¹⁵ çalışmasında genel olarak madde deneme ile cinsiyet arası ilişki bulunmadığı bildirilirken; esrar, ekstazi, eroin, kokain kullanımının erkeklerde fazla olduğu, uçucu kullanımı ile cinsiyet arasında bir ilişki saptanmadığı bildirilmiştir. Tot ve ark.'nın¹²¹ çalışmasında inhalan deneme ile cinsiyet arası ilişki saptanmazken; esrar ve diğer maddeleri denemenin erkeklerde daha yüksek olduğu bildirilmiştir. Pumariega ve ark.'nın¹¹⁶ çalışmasında da esrar denemeyi erkek cinsiyetin artırdığı; ancak esrar dışındaki yasadışı maddelerin kullanılmasını cinsiyetin etkilemediği bildirilmiştir. Karahan ve ark.'nın¹⁰⁵ çalışmasında erkeklerde kızlara göre madde kullanımı ile ilgili risk alma eğilimi daha yüksek saptanmıştır. Park ve ark.'nın¹¹² çalışmasında erkek olmanın madde denemeyi 1.71 kat artırdığı; çalışmamızda da erkek olmanın madde denemeyi 3.40 kat artırdığı tespit edilmiştir. Toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle erkeklerin daha fazla dışarıda olmaları ve kolay ulaşılabilir hedef olmaları nedeniyle; erkeklerde madde kullanımının kızlara göre daha fazla olması beklenen bir sonuçtur.

Yapılan çalışmaların bazılarında okul türleri ile çoğu madde türü arasında bir ilişki saptanmazken^{115,116}; Ögel ve ark.'nın¹¹⁴ çalışmasında esrar, uçucu, ekstazi deneme ile özel okulda okuma arasında önemli bir fark saptanmamışken; özel okulda okumanın diğerlerine göre eroin denemeyi 0.65 kat artırdığı bildirilmiştir. Çalışmamızda ise genel lisede okuyanlara göre özel lisede okuyanlarda 4.62 kat arttığı saptanmıştır. Çalışmamızdaki bu sonuç özel okullardaki öğrencilerin sosyoekonomik düzeylerinin daha yüksek olması ve maddeye daha rahat ulaşılabilirliğinin olmasından kaynaklanıyor olabilir. İzmir'de yapılan bir çalışmada meslek lisesinde okuyan erkek öğrencilerde

genel lisede okuyan öğrencilere göre kural dışı davranışların daha fazla olduğu bildirilmiştir¹⁷. Çalışmamızda meslek lisesinde okuyanlarda genel lisede okuyanlara göre madde denemenin 3.02 kat arttığı saptanmıştır. Bu sonuç meslek lisesinde okuyan öğrencilerin riskli davranışlara daha yatkın olmasından kaynaklanıyor olabilir. Çalışmamızda madde denemeyi; ebeveynin ayrı olması ve/veya ebeveyn kaybının olmasının 4.77 kat artırdığı tespit edilmiştir. Ebeveynlerinin ikisinin gözetiminde olmamak, adölesanı duygusal anlamda çıkmaza soktuğu ve sorunların çözümü yerine sorunlarından kaçış yolu olarak maddeye yönelmesi, bu sonuca neden olmuş olabilir.

Tütün ve alkol kullanımının madde denemeyi artırdığı diğer çalışmalarda da belirtilmiştir^{112,115}. Tütün denemenin; esrar kullanımını 28.62 kat, eroin kullanımını 19.77 kat, ekstazi kullanımını 10.81 kat, uçucu kullanımını ise 3.9 kat artırdığı bildirilmiştir¹¹⁵. Ayrıca alkol denemenin ekstazi kullanımını 17.0 kat, esrar kullanımını 14.96 kat, eroin kullanımını 8.05 kat, uçucu kullanımını ise 3.45 kat artırdığı raporlanmıştır¹¹⁵. Park ve ark.'nın¹¹² çalışmasında da madde denemeyi; alkol denemenin 7.64 kat ve tütün denemenin 15.01 kat artırdığı bildirilmiştir. Çalışmamızda madde deneyenlerin hepsinin tütün kullandığı ve madde denemeyi alkol denemenin 27.64 kat artırdığı tespit edilmiştir. Alkol ve tütün denemenin madde denemeyi artırması literatür ile uyumlu bulunmuştur. Edinilen riskli davranışların bir sonraki için olumsuz bir adım olabildiği düşünülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

1. Öğrencilerin yarısından fazlasının düzenli kahvaltı yapmadığı, çoğunun yeterli meyve ve sebze tüketmediği ve dörtte üçünün fastfood tükettiği saptandı. Öğrencilerin sadece %3.2 gibi düşük bir oranda sağlıklı beslendiği tespit edildi. BKİ değerlerine göre öğrencilerin %3.4'ü zayıf/çok zayıf ve %22.9'u fazla kilolu/obezdi.

Öğrencilerde doğru beslenme davranışlarının kazandırılması; okul öncesi dönemden başlayarak, düzenli eğitim programları ile sağlanmalıdır. Tüm okullarda diyetisyen ve hemşireler görevlendirilmeli ve öğrenciler BKİ açısından düzenli aralıklarla izlenmelidir. Riskli gruplara ve ailelerine beslenme danışmanlığı verilmelidir. Adölesanın sağlıklı beslenme davranışları geliştirmesi desteklenmelidir. Ayrıca okul yemekhane ve kantinleri denetlenmeli ve öğünlerin kalori hesabı yaş gruplarına göre yapılmalıdır. Okul kantin yönetmeliği güçlü bir şekilde uygulanmalıdır. "Okul Sütü Programı" gibi okulda ücretsiz meyve dağıtımının yapıldığı projeler geliştirilmelidir. Özellikle yüksek ekran etkinliğinde bulunduğu saptanan ergenlere sağlıksız fastfood atıştırmalıkları yerine meyve gibi sağlıklı gıdaların tüketimi ve ergenlerin ekran etkinliğine ayırdıkları sürenin azaltılması sağlanmalıdır.

2. Ayrıca öğrencilerin yaklaşık dörtte birinin sağlıksız kilo kontrolü yaptığı belirlendi.

Öğrencilerin yanlış ve sağlıksız şekilde kilo kontrolü uygulamalarını önlemek için okullarda sağlıklı beslenme ve sağlıksız kilo kontrolü yöntemleri hakkında eğitim verilmelidir. Okullarda istihdam edilecek sağlık personeli, risk grubu öğrencilerden obez olanları obezite polikliniğine, normal BKİ'ne sahip olanları psikiyatri polikliniğine yönlendirmelidir. Kitle iletişim araçlarında yer alan beslenme ve kilo kontrolü ile ilgili hiçbir bilgi denetimden geçirilmeden yayınlanmamalıdır.

3. Öğrencilerin %34.8'inin son bir haftada hiç fiziksel aktivite yapmadığı ve %55.1'inin günde 2 saatten daha fazla süre ekran etkinliğinde bulunduğu saptandı.

Okullarda beden eğitimi dersleri artırılmalı, okul dışında spor etkinlikleri düzenlenmeli, yaşam alanlarında spor tesisleri artırılmalıdır. Özellikle kız çocukları ve düşük eğitim seviyesindeki anne çocukları spor yapmaya teşvik edilmelidir. Ayrıca fiziksel aktivitelere düşük eğitim seviyesindeki annelerin de katılımının sağlanması bu konuda farkındalığı artırabilir. Okullara bisiklet dağıtımının sağladığı projelerin ve Sağlık Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasındaki işbirliği artırılmalıdır.

Ailelerde fiziksel inaktivitenin önde gelen mortalite nedenlerinden birisi olduğu bilinci geliştirilmelidir. Aileler özellikle erkek çocukların ve erken yaşlardaki adölesanların ekran etkinliğini kontrol etmelidir. Aileler çocuklarıyla iletişimi artırarak sedanter olarak yapılan aktivitelere yönelimlerinin azalmasını sağlamalıdır. Özellikle erkek çocuklara ev içinde daha çok sorumluluk verilmeli, gençlerin spor ve sanatsal faaliyetlerde aktif rol alması sağlanmalıdır.

4. Öğrencilerin yaklaşık %85'inin trafikle ilgili en az bir riskli davranışının olduğu saptandı.

Trafik kurallarına uymayı teşvik eden uygulamalar oluşturulmalı ve caydırıcı cezai yaptırımlar uygulamaya konmalıdır. Özellikle küçük yaşlarda güvenli davranışların kazanılması açısından erken yaşlarda çocuklara trafik kuralları ile ilgili eğitici programlar yürütülmelidir. Özellikle erkek çocuklar, ailesi ile birlikte yaşayanlar, kardeşi olanlara trafik kuralları ve kazalarla ilgili daha çok farkındalık kazandırılmalıdır. Babaların özellikle erkek çocuklara trafikte doğru rol model olmaları için çalışmalar yapılmalıdır.

5. Öğrencilerin %69.2'sinin en az bir şiddete yönelik davranışının ve %4.3'ünde son bir yıl içinde intihar girişiminin olduğu tespit edildi.

Okullardaki rehberlik hizmetleri daha çok güçlendirilmeli ve gençlerin aile ortamları düzenli olarak sorgulanmalıdır. Aile içi huzuru iyi olmayanlarda şiddete yönelik davranışlar izlenmelidir. Aile içi huzuru orta ya da kötü olanlarda, aile içi şiddet veya istismarın olabileceği ve çocukların da

öğrenilmiş davranış olarak bunları okul ortamına taşıyabileceği dikkatlerden kaçmamalıdır. Özellikle bağımlılık yapıcı madde denediği belirlenen öğrenciler şiddete yönelik davranış açısından da değerlendirilmelidir. Gençlerin riskli davranışları ve yol açabilecek sonuçları sık sık gelecek projeksiyonuyla anlatılmalı ve farkındalık sağlanmalıdır. Öğrenciler arasındaki şiddete yönelik davranışları önlemek için okul içinde spor, sanat, kültür vb. dallarda birlikte zaman geçirebilecekleri ve olumlu davranışlar geliştirebilecekleri alanlar oluşturulmalıdır.

Özellikle kız olan, aile içi huzurun kötü olduğu ve tütün, alkol ya da madde denediği bilinen öğrencilerin psikolojik problemleri erken dönemde tespit edilip gereken destek sağlanmalıdır. Aile içi huzursuzluğu olan öğrencilere ve ailelerine uzmanlar tarafından psikolojik danışmanlık hizmetleri verilmeli ve ergenler için daha uygun bir aile ortamı yaratılmalıdır.

6. Öğrencilerin %54.1'inin en az bir tütün ürünü denediği belirlendi. Çocukların tütüne ulaşımının engellenmesi ve erişkinlerin kötü rol model olmasının engellenmesi önemlidir. Bu bağlamda, tütün ürünlerinin satışının ve kullanımının kontrolü ile ilgili yaptırımlar uygulanmalıdır.
7. Öğrencilerin yaklaşık yarısının alkol denediği ve alkol deneyenlerin %45.6'sının son bir ayda en az bir gün alkol kullandığı saptanmıştır. Evde yaşayan popülasyonun az olduğu, çalışan anne çocuklarının ve diğer risk faktörleri taşıyan ergenlerin alkol açısından denetlenmesi ve bu girişimlerinin desteklenmemesi konusunda aileler eğitilmelidir.
8. Öğrencilerin %4.4'ünün en az bir kez madde denediği tespit edilmiştir. Özellikle özel okullarda, meslek liselerinde, ileri yaşta olanlar ve erkekler duygu-durum değişiklikleri açısından daha fazla gözlenmelidir. Özellikle anne babası ayrı ya da ebeveyn kaybı olanlara, daha fazla sosyal destek sunulmalıdır. Bu risk gruplarında madde kullanımı ile ilgili predispozan faktörlerin ortamdaki kaldırılması için çalışılmalıdır. Ayrıca okul güvenliği güçlü bir şekilde sağlanmalı ve okul çevresindeki kaynakların tespiti sağlanarak madde satıcılarının öğrencilere ulaşması engellenmelidir. Ayrıca ergenlere maddelerin gerçek etki ve zararlarını anlatan bilgiler sunulmalıdır.

9. Aile hekimlerinin koruyucu sağlık hizmetleri kapsamında, bebek-çocuk izlemlerinin devamı olarak "ergen izlemi" yapması ve ergenlerdeki riskleri erken dönemde tespit etmesi konusunda politikalar oluşturulmalıdır. Bu izlemlerde ergen, hekim, aile ve okul işbirliğini sağlamalıdır.
10. Müfredata riskli davranışlar ile ilgili dersler eklenmeli ve okullarda hemşirelerin istihdamı sağlanarak ergen izlemleri yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

1. World Health Organization Regional Office for Europa. Adolescent health. <http://www.euro.who.int/en/health-topics/Life-stages/child-and-adolescent-health/adolescent-health>. Erişim tarihi: 15.12.2015.
2. Naçar M, Günay O. Adölesan Sağlığı. In: Öztürk Y, Günay O (eds). Halk Sağlığı Genel Bilgiler. Kayseri: Önder Ofset, 2011:711-50.
3. Pekcan H. Adölesan (Delikanlı) Sağlığı. In: Güler Ç, Akın L (eds). Halk Sağlığı Temel Bilgiler. 2. Baskı. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2012:486-538.
4. Akın A. Ergenlik Döneminde Üreme Sağlığı Riskleri. Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı Ergenlik: Büyümenin ve Değişimin Anlamı Konferansı, 3-4 Kasım 2012, İstanbul. Sayfa:17-24.
5. Büyükgebiz A. Adölesanlarda fiziksel ve cinsel gelişim. In: Hasanoğlu E, Düşünsel R, Bideci A (eds). Temel Pediatri. 1. Baskı. Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri, 2010:1564-68.
6. Darendeliler F, Neyzi O, Bundak R. Gelişme-olgunlaşma. In: Neyzi O, Ertuğrul T (eds). Pediatri. 4. Baskı. İstanbul: Nobel Matbaacılık, 2010:113-36.
7. Kuruoğlu AÇ. Ergenlik dönemi. In: Aysev AS, Taner YI (eds). Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları. İstanbul: Golden Print, 2007:189-206.
8. Derman O. Ergenlerde psikososyal gelişim. İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Adölesan Sağlığı II, Sempozyum Dizisi 2008; No 63:19-21.
9. Çuhadaroğlu F. Adölesanlarda psikososyal gelişim. In: Hasanoğlu E, Düşünsel R, Bideci A (eds). Temel Pediatri. 1. Baskı. Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri, 2010:1568-70.
10. World Health Organization. Adolescent health. http://www.who.int/topics/adolescent_health/en/. Erişim tarihi: 15.12.2015.

11. Burstein GR. The epidemiology of adolescent health problems. In: Kliegman RM, Stanton BF, St Geme JW, Shor NF (eds). Nelson Textbook of Pediatrics. 20nd ed. Philadelphia: Elsevier, 2016:937-8.
12. T.C.Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü. Gençlere Yönelik Üreme Sağlığı Hizmetleri Katılımcı Kitabı. Ankara, 2009.
13. Alikashiöflu M. Ergenlerde davranışsal sorunlar. İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Adolesan Sağlığı II, Sempozyum Dizisi 2008; No 63:55-9.
14. CDC. Methodology of the Youth Risk Behavior Surveillance System-2013. MMWR 2013; 62(RR-1);1-20. <http://www.cdc.gov/mmwr/preview/mmwrhtml/rr6201a1.htm>. Erişim tarihi:4.02.2016.
15. CDC. Adolescent and School Health. Youth Risk Behavior Surveillance System. <http://www.cdc.gov/healthyyouth/yrbs/index.htm>. Erişim tarihi: 01.02.2016.
16. Ercan O. İstanbul lise gençlerinde riskli davranışların sıklığı ve cinsiyete göre dağılımı. Türk Pediatri Arşivi 2001; 36:199-211.
17. Aras Ş, Günay T, Özan S, Orçın E. İzmir ilinde lise öğrencilerinin riskli davranışları. Anatolian Journal of Psychiatry 2007; 8:186-96.
18. Can FE. Edirne şehir merkezindeki lise öğrencilerinde riskli sağlık davranışlarının değerlendirilmesi. T.C. Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Uzmanlık Tezi, Edirne, 2007.
19. Kara B, Hatun Ş, Aydoğan M, Babaoğlu K, Gökalp AS. Kocaeli ilindeki lise öğrencilerinde sağlık açısından riskli davranışların değerlendirilmesi. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi 2003; 46(1):30-7.
20. Gülgez ÖE, Kısaç İ. Lise öğrencilerinin olumsuz risk alma davranışlarının yaş, cinsiyet ve psikolojik belirtiler değişkenleri açısından incelenmesi. Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi, 2014; 33:122-36.
21. Ercan O, Alikashiöflu M, Erginöz E, Kaymak DA, Uysal Ö (eds). Okul Çağı Çocuklarının Sağlık Davranışı Araştırması Türkiye 2006 Raporu. 1. baskı. İstanbul: Galenos Yayınevi, 2009.

22. T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Türkiye Ergen Profili Araştırması 2013 (TEPA 2013). Ankara: Uzerler Matbaacılık, 2014. http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/5550ae00369dc51954e43500/tepa2013_teksf.pdf. Erişim tarihi:06.03.2016.
23. Holland-Hall C, Burstein GR. Adolescent physical and social development. In: Kliegman RM, Stanton BF, St Geme JW, Shor NF (eds). Nelson Textbook of Pediatrics. 20nd ed. Philadelphia: Elsevier, 2016: 926-31.
24. Neyzi O, Bundak R. Büyüme-Gelişme Bozuklukları-Giriş. In: Neyzi O, Ertuğrul T (eds). Pediatri. 4. Baskı. İstanbul: Nobel Matbaacılık, 2010:89-94.
25. Ercan O. Adolesanın fiziksel gelişimi. İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Adolesan Sağlığı II, Sempozyum Dizisi 2008; No 63:13-8.
26. World Health Organization. Adolescent Friendly Health Services- An Agenda for Change. Geneva, 2002. http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/67923/1/WHO_FCH_CAH_02.14.pdf. Erişim tarihi:20.03.2016.
27. Özcebe H. Adolesanlarda yüksek riskli davranışlar. In: Hasanoğlu E, Düşünsel R, Bideci A (eds). Temel Pediatri. 1. Baskı. Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri, 2010:1611-13.
28. Güler Ç, Vaizoğlu SA. Risk değerlendirmesi. In: Güler Ç, Akın L (eds). Halk Sağlığı Temel Bilgiler. 2. Baskı. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2012: 898-921.
29. World Health Organization (WHO), The World Health Report 2002. Reducing Risks, Promoting Healty Life. Geneva, 2002. <http://www.who.int/whr/2002/en/>. Erişim tarihi: 03.02.2016.
30. United Nations Children's Fund (UNICEF). Progress for Children A report card on adolescents. Newyork: 2012. http://www.unicef.org/media/files/PFC2012_A_report_card_on_adolescent_s.pdf. Erişim tarihi:12.02.2016.
31. World Health Organization. WHO calls for stronger focus on adolescent health. <http://www.who.int/mediacentre/news/releases/2014/focus-adolescent-health/en/>. Erişim tarihi:15.12.2015.

32. World Health Organization. Global Health Observatory visualizations. Adolescent health Mortality and DALYs in adolescents by WHO region, 2000 and 2012, aged 10-19 years. <http://apps.who.int/gho/data/view.wrapper.MortAdov?lang=en>. Erişim tarihi: 15.12.2015.
33. World Health Organization. Health For The World's Adolescents, A second chance in the second decade. Mortality, morbidity and disability in adolescence. <http://apps.who.int/adolescent/second-decade/>. Erişim tarihi: 15.12.2015.
34. Türkiye İstatistik Kurumu. Haber bülteni. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2015. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21507>. Erişim Tarihi: 10.02.2016
35. Türkiye İstatistik Kurumu. Haber bülteni. Ölüm istatistikleri, 2014. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18623>. Erişim tarihi: 10.02.2016.
36. Türkiye İstatistik Kurumu. Haber bülteni. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2014. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18616>. Erişim tarihi:10.02.2016.
37. Gökçay G, Garibağaoğlu M. Sağlıklı çocuğun beslenmesi. In: Neyzi O, Ertuğrul T (eds). Pediatri. 4. Baskı. İstanbul: Nobel Matbaacılık, 2010:211-32.
38. T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Beslenme ve Fiziksel Aktiviteler Daire Başkanlığı. Ergenlerde Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Yaşam. 1. baskı. Ankara: Klasmat Matbaacılık, 2008.
39. Tarım Ö. Adolesanlarda beslenme. In: Hasanoğlu E, Düşünsel R, Bideci A (eds). Temel Pediatri. 1. Baskı. Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri, 2010:1570-4.
40. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Beslenme ve Diyetetik Bölümü. Türkiye'ye Özgü Besin ve Beslenme Rehberi. 1. baskı. Ankara, 2015:17-43. http://www.bdb.hacettepe.edu.tr/TOBR_kitap.pdf. Erişim tarihi: 15.03.2016.

41. Ekşi A. Çocuk ve adolesanlarda ruhsal bozukluklar ve klinik sendromlar. In: Neyzi O, Ertuğrul T (eds). Pediatri. 4. Baskı. İstanbul: Nobel Matbaacılık, 2010:1769-79.
42. Kanbur NÖ. Çocuk ve adolesanlarda yeme bozuklukları. In: Hasanoğlu E, Düşünsel R, Bideci A (eds). Temel Pediatri. 1. Baskı. Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri, 2010:1574-78.
43. World Health Organization. Obesity and overweight. <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs311/en/>. Erişim tarihi:03.03.2016.
44. Günöz H. Şişmanlık. In: Neyzi O, Ertuğrul T (eds). Pediatri. 4. Baskı. İstanbul: Nobel Matbaacılık, 2010:251-58.
45. Fryar CD, Carroll MD, Ogden CL. Prevalence of Overweight and Obesity Among Children and Adolescents: United States, 1963-1965 Through 2011-2012. http://www.cdc.gov/nchs/data/hestat/obesity_child_11_12/obesity_child_11_12.htm. Erişim tarihi: 01.03.2016.
46. CDC. Division of Nutrition, Physical Activity, and Obesity. Overweight and Obesity. Childhood Obesity Facts. <http://www.cdc.gov/obesity/data/childhood.html>. Erişim tarihi: 01.03.2016.
47. Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırması 2010. Beslenme Durumu ve Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi Sonuç Raporu. Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığı. http://www.sagem.gov.tr/TBSA_Beslenme_Yayini.pdf. Erişim tarihi:06.03.2016.
48. T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu. Türkiye fiziksel aktivite rehberi/ çocuk ve ergenlerde fiziksel aktivite. Ankara: Kuban Matbaacılık ve Yayıncılık, 2014.
49. World Health Organization. Global Strategy on Diet, Physical Activity and Health. Physical activity and young people. http://www.who.int/dietphysicalactivity/factsheet_young_people/en/. Erişim tarihi: 03.03.2016.

50. CDC. Healthy Schools. Youth Physical Activity Guidelines. <http://www.cdc.gov/healthyyouth/physicalactivity/guidelines.htm>. Erişim tarihi: 03.03.2016.
51. U.S. Department of Health and Human Services. 2008 Physical Activity Guidelines for Americans. <http://www.health.gov/paguidelines/pdf/paguide.pdf>. Erişim tarihi: 01.03.2016.
52. World Health Organization. Global Strategy on Diet, Physical Activity and Health. Physical Inactivity: A Global Public Health Problem. http://www.who.int/dietphysicalactivity/factsheet_inactivity/en/. Erişim tarihi:03.03.2016.
53. Zhang X, Yao H, Hu G, Cui M, Gu Y, Xiang H. Basic characteristics of road traffic deaths in China. *Iranian J Publ Health* 2013; 42(1):7-15.
54. Yedi Temel Risk Faktörü İçin Atfedilen Risk. In: Ünüvar N, Mollahaliloğlu S, Yardım N (eds). Türkiye Hastalık Yüğü Çalışması 2004. T.C. Sağlık Bakanlığı, Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı, Hıfzıssıhha Mektebi Müdürlüğü. Ankara: Aydoğdu Ofset Matbaacılık, 2006: 24-8.
55. Türkiye İstatistik Kurumu. Trafik Kaza İstatistikleri Karayolu 2013. Ankara:Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, 2014. http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do%3Fmethod=KitapDetay%26KT_ID=15%26KI_TAP_ID=70. Erişim tarihi: 10.02.2016.
56. Türkiye İstatistik Kurumu. Haber bülteni. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2013. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15974>. Erişim tarihi: 10.02.2016.
57. Türkiye İstatistik Kurumu. Haber bülteni. Ölüm Nedeni İstatistikleri, 2015. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do;jsessionid=dvH7Xj2F90QnQkNyCmLtLxKjGnkppts52nmFKRnzGIhkH8GLTGR!1345737949?id=21526>. Erişim tarihi:27.04.2016.
58. Kanbur NÖ. Adölesanlarda şiddet. In: Hasanoğlu E, Düşünsel R, Bideci A (eds). Temel Pediatri. 1. Baskı. Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri, 2010:1614-15.

59. Stager MM. Violent behavior. In: Kliegman RM, Stanton BF, St Geme JW, Shor NF (eds). Nelson Textbook of Pediatrics. 20nd ed. Philadelphia: Elsevier, 2016: 945-7.
60. Türkiye İstatistik Kurumu. Haber bülteni. İntihar İstatistikleri, 2014. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18626>. Erişim Tarihi: 06.03.2016.
61. Stager MM. Substance abuse. In: Kliegman RM, Stanton BF, St Geme JW, Shor NF (eds). Nelson Textbook of Pediatrics. 20nd ed. Philadelphia: Elsevier, 2016:947-62.
62. World Health Organization. Tobacco. <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs339/en/>. Erişim tarihi: 03.03.2016.
63. World Health Organization. Global Health Observatory (GHO) data. Prevalence of tobacco use. <http://www.who.int/gho/tobacco/use/en/>. Erişim tarihi: 03.03.2016.
64. Asma S, Mackay J, Song SY, Zhao L, Morton J, Palipudi KM, et al.. The GATS Atlas. 2015. CDC Foundation, Atlanta, GA. <http://www.who.int/tobacco/publications/surveillance/gatstlas/en/>. Erişim tarihi:03.03.2016.
65. National Institute On Drug Abuse. The Science of Drug Abuse & Addiction. Monitoring the Future Survey, Overview of Findings 2015. <https://www.drugabuse.gov/related-topics/trends-statistics/monitoring-future/monitoring-future-survey-overview-findings-2015#GN2>. Erişim tarihi:06.03.2016.
66. TC. İçişleri Bakanlığı. Emniyet Genel Müdürlüğü, Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı. Türkiye Uyuşturucu Ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM). Türkiye Uyuşturucu 2012 Raporu. <http://www.sck.gov.tr/oecd/2012%20T%C3%BCrkiye%20Uyu%C5%9Fturucu%20Raporu.pdf>. Erişim tarihi: 15.03.2016.
67. World Health Organization (WHO). WHO Report on the Global Tobacco Epidemic, 2015. Country profile: Turkey. http://www.who.int/tobacco/surveillance/policy/country_profile/tur.pdf. Erişim tarihi:03.03.2016.

68. T.C. Sağlık Bakanlığı. Halk Sağlığı Kurumu. Küresel yetişkin Tütün Araştırması 2012. Sağlık Bakanlığı Yayın No : 948948, Ankara:Anıl Matbaa, 2014.
69. Arıkan Z. Alkol Kullanım Bozukluğu. In: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi Kılavuzu El Kitabı. Ankara: Pozitif Matbaa, 2012: 105-24.
70. Gürol DT. Ergenlik ve madde kullanımı. In: Evren C, Ögel K, Uluğ B (eds). Alkol Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi El Kitabı. 1. Baskı. Ankara: Tuna Matbaacılık, 2012: 215-28.
71. Madde Kullanımı ile İlişkili Bozukluklar. Amerikan Psikiyatri Birliği: Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, Dördüncü Baskı Yeniden Gözden Geçirilmiş Tam Metin (DSM-IV-TR), Amerikan Psikiyatri Birliği, Washington DC, 2000, Köroğlu E (çeviri ed.), Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 2007:267-418.
72. Ögel K, Taner S, Yılmazçetin C. Ergenlerde Madde Kullanım Bozukluklarına Yaklaşım Kılavuzu. 1. Baskı. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003:12-23.
73. Madde ile İlişkili Bozukluklar ve Bağımlılık Bozuklukları. Amerikan Psikiyatri Birliği: Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (DSM-5), Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı'ndan, çev. Köroğlu E, Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 2013:231-90.
74. Şatıroğlu H. Adolesanlarda cinsel sağlık. In: Hasanoğlu E, Düşünsel R, Bideci A (eds). Temel Pediatri. 1. Baskı. Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri, 2010:1581-3.
75. World Health Organization. Adults and children estimated to be living with HIV, 2013. http://gamapserver.who.int/mapLibrary/Files/Maps/HIV_all_2013.png. Erişim tarihi: 03.03.2016.
76. World Health Organization. HIV and adolescents: Guidance for HIV testing and counselling and care for adolescents living with HIV. <http://www.who.int/hiv/pub/guidelines/adolescents/en/>. Erişim tarihi: 03.03.2016.

77. World Health Organization. Maternal, newborn, child and adolescent health. Adolescent pregnancy. http://www.who.int/maternal_child_adolescent/topics/maternal/adolescent_pregnancy/en/. Erişim tarihi: 15.02.2016.
78. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2014), "2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması". Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Kalkınma Bakanlığı ve Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Ankara, Türkiye.
79. Healty People 2020. Adolescent Health. <http://www.healthypeople.gov/2020/topics-objectives/topic/Adolescent-Health/objectives>. Erişim tarihi:10.03.2016.
80. Türkiye İstatistik Kurumu, Seçilmiş Göstergelerle Mersin 2013. <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/MERSIN.pdf>. Erişim tarihi:15.03.2016.
81. Open Source Epidemiologic Statistics for Public Health. <http://www.openepi.com/SampleSize/SSPropor.htm>. Erişim tarihi:01.03.2016.
82. Türkiye İstatistik Kurumu. Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması (ISCO-08). <http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/HHBTKA2015/turkce/metaveri/siiniiflamalar/index.html>. Erişim tarihi: 10.02.2016.
83. World Health Organization. Growth reference 5-19 years. BMI-for-age (5-19 years). http://www.who.int/growthref/who2007_bmi_for_age/en/. Erişim tarihi:05.01.2016.
84. Kann L, Kinchen S, Shanklin SL, et al. Youth Risk Behavior Surveillance- United States, 2013. MMWR 2014; 63(4):1-168.
85. Lowry R, Michael S, Demissie Z, Kann L, Galuska DA. associations of physical activity and sedentary behaviors with dietary behaviors among US high school students. J Obes. 2015; Article ID 876524:1-8. <http://dx.doi.org/10.1155/2015/876524>
86. Kim Y, Kwon YS, Park YH, Choe JS, Lee JY. Analysis of consumption frequencies of vegetables and fruits in Korean adolescents based on Korea youth risk behavior web-based survey (2006, 2011). Nutr Res Pract. 2015; 9(4):411-9. DOI: 10.4162/nrp.2015.9.4.411

87. Ferrante D, Linetzky B, Ponce M, Goldberg L, Konfino J, Laspiur S. Prevalence of overweight, obesity, physical activity and tobacco use in Argentine youth: Global School-Based Student Health Survey and Global Youth Tobacco Survey, 2007-2012. Arch Argent Pediatr 2014; 112(6):496-503. DOI:10.1590/S0325-00752014000600004. <http://dx.doi.org/10.5546/aap.2014.eng.496>
88. Musaiger AO, Al-Mannai M, Al-Lalla O, et al. Obesity among adolescents in five Arab countries; relative to gender and age. Nutr Hosp. 2013; 28(6):1922-5. DOI: 10.3305/nh.2013.28.6.6412
89. Ercan S, Dallar YB, Önen S, Engiz Ö. Prevalence of obesity and associated risk factors among adolescents in Ankara, Turkey. J Clin Res Pediatr Endocrinol 2012; 4(4):204-7. DOI: 10.4274/Jcrpe.714
90. Uskun E, Şabaplı A. Lise öğrencilerinin beden algıları ile yeme tutumları arasındaki ilişki. TAF Prev Med Bull 2013; 12(5):519-28. DOI:10.5455/pmb.1-1343135122
91. Akarca NN. Diyarbakır il merkezindeki adolesan öğrencilerde obezite sıklığı. T.C. Dicle Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2010.
92. Gezgin T. Edirne ili ilköğretim okul ve liseleri 6-18 yaş grubu öğrencilerinde şişmanlık sıklığının araştırılması. T.C. Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Uzmanlık Tezi, Edirne, 2012.
93. Yılmaz EE. Adana il merkezindeki lise öğrencilerinin beslenme ve fiziksel aktivite alışkanlıklarının değerlendirilmesi. T.C. Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Uzmanlık Tezi, Adana, 2013.
94. You J, Choo J. Adolescent overweight and obesity: links to socioeconomic status and fruit and vegetable intakes. Int. J. Environ. Res. Public Health 2016; 13(3):e307. DOI: 10.3390/ijerph13030307
95. Güneş G, Altınok YA. Malatya'da lise öğrencilerinin kilo kontrolüyle ilgili inanışları ve kilo verme davranışları. Türk Ped Arş 2010; 45:41-8.
96. Akman M, Tüzün S, Ünal PC. Adolesanlarda sağlıklı beslenme ve fiziksel aktivite durumu. Nobel Med 2012; 8(1):24-9.

97. Argan M, Köse H. Sporcu besin desteklerine (sports supplements) yönelik tutum faktörleri: fitness merkezi katılımcıları üzerine bir araştırma. Spor Bilimleri Dergisi 2009; 20(4):152-64.
98. Erginöz E, Alikashifoğlu M, Ercan O, ve ark. Türkiye'deki 11, 13, 15 yaşındaki okul çocuklarının fiziksel etkinlik düzeylerinin demografik özellikler, beslenme alışkanlıkları ve hareketsiz yaşam davranışlarıyla ilişkisi. Türk Ped Arş 2011; 46:12-9. DOI: 10.4274/tpa.46.03
99. Dil S, Şentürk SG, Girgin BA. Çankırı ilinde ergenlerin benlik saygısı ve sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının riskli sağlık davranışları ve bazı sosyodemografik özelliklerle ilişkisi. Anadolu Psikiyatri Derg 2015; 16(1):51-9. DOI:10.5455/apd.151320
100. Moreno MA, Jelenchick LA, Koff R, et al. Associations between internet use and fitness among college students: an experience sampling approach. Journal of Interaction Science 2013;1:4. DOI:10.1186/2194-0827-1-4 <http://www.journalofinteractionscience.com/content/1/1/4> Erişim tarihi:27.04.2016.
101. Ferreira RW, Rombaldi AJ, Ricardo LIC, Hallal PC, Azevedo MR. Prevalence of sedentary behavior and its correlates among primary and secondary school students. Rev Paul Pediatr. 2016; 34(1):56-63. DOI: 10.1016/j.rpped.2015.06.005
102. Ansari-Moghaddam A, Bakhshani NM, Hoseinbore M, Shahhraki Sanavi F. High-risk behaviors related to intentional and unintentional harm in adolescents of Zahedan, Iran. Int J High Risk Behav Addict. 2015; 4(1):e20328. DOI: 10.5812/ijhrba.20328
103. Croisant SA, Haque Laz T, Rahman M, Berenson AB. Gender differences in risk behaviors among high school youth. Global Adv Health Med. 2013; 2(5):16-22. DOI: 10.7453/gahmj.2013.045
104. Tuncer EN. Adana'daki lise öğrencilerinde kasıtlı ve kasıtsız yaralanmaya yol açabilecek riskli davranışların yaygınlığı. T.C Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Uzmanlık Tezi, Adana, 2012.
105. Karahan TF, Sardoğan ME, Gençoğlu C, Yılan G. Lise öğrencilerinde trafik, madde kullanımı ve toplumsal konumla ilgili risk alma davranışı. Eğitim ve Bilim 2006; 31(142):72-9.

106. Çakır D. Edirne'deki liselerde ve Trakya Üniversitesi öğrencilerinde alkol ve psikoaktif madde kullanımının yaygınlığı. T.C. Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Uzmanlık tezi, Edirne, 2011.
107. Zarrouq B, Bendaou B, Elkinany S, et al. Suicidal behaviors among Moroccan school students: prevalence and association with socio-demographic characteristics and psychoactive substances use: a crosssectional study. *BMC Psychiatry* 2015; 15:284. DOI 10.1186/s12888-015-0680-x
108. Şimşek N, Karataş N. Nevşehir il merkezindeki lise öğrencilerinde intihar girişimi yaygınlığı ve ilişkili ailesel faktörlerin belirlenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi* 2011; 7(25):63-71.
109. Gündüz RC, Halil H, Özgüven YD, ve ark. Adölesanlardaki intihar girişimlerinin profili; demografik özellikler, nedenler ve risk faktörleri. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi* 2016. Elektronik yayın tarihi: 08.01.2016. DOI: 10.12956/tjpd.2016.195
110. Yalaki Z, Tasar MA, Yalçın N, Dallar Y. Çocukluk ve gençlik dönemindeki özkıyım girişimlerinin değerlendirilmesi. *Ege Tıp Dergisi* 2011; 50(2):125-8.
111. Ünlü G, Aksoy Z, Ersan EE. İntihar girişiminde bulunan çocuk ve ergenlerin değerlendirilmesi. *Pam Tıp Derg* 2014; 7(3):176-83.
112. Park S, Kim Y. Prevalence, correlates, and associated psychological problems of substance use in Korean adolescents. *BMC Public Health* 2016;16:79-87. DOI 10.1186/s12889-016-2731-8
113. Erguder T, H Polat, C Arpad, et al. Linking Global Youth Tobacco Survey (GYTS) data to Tobacco Control Policy in Turkey–2003 and 2009. *Cent Eur J Public Health* 2012; 20(1):87-91.
114. Ögel K, Taner S, Eke CY. Onuncu sınıf öğrencileri arasında tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı: İstanbul örnekleme. *Bağımlılık Dergisi* 2006;7:18-23.
115. Evren C, Ogel K, Demirci AC, Evren B, Yavuz BG, Bozkurt M. Prevalence of lifetime tobacco, alcohol and drug use among 10th grade students in Istanbul. *Bulletin of Clinical Psychopharmacology* 2014; 24(3):201-10. DOI: 10.5455/bcp.20140131023259

- 116.** Pumariega AJ, Burakgazi H, Unlu A, Prajapati P, Dalkilic A. Substance abuse: risk factors for Turkish youth. *Bulletin of Clinical Psychopharmacology* 2014; 24(1):5-14. DOI: 10.5455/bcp.20140317061538
- 117.** Akter E. Adana il merkezindeki lise öğrencilerinde tütün ve tütün mamullerinin kullanımı. T.C. Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Uzmanlık tezi, Adana, 2011.
- 118.** Arslan HN, Terzi Ö, Dabak Ş, Pekşen Y. Samsun il merkezindeki lise öğrencilerinde sigara, alkol ve madde kullanımı. *Erciyes Med J* 2012; 34(2):79-84. DOI: 10.5152/etd.2012.19
- 119.** Erdamar G, Kurupınar A. Ortaöğretim öğrencilerinde görülen madde bağımlılığı alışkanlığı ve yaygınlığı: Bartın ili örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi* 2014; 16(1):63-82. DOI: 10.5578/JSS.7521
- 120.** İnandı T, Özer C, Akdemir A, ve ark. Hatay'da lise öğrencilerinde madde kullanımı, bazı psikolojik özellikler ve şiddet: kesitsel bir çalışma. *Trakya Univ Tıp Fak Derg* 2009; 26(3):189-96.
- 121.** Tot Ş, Yazıcı A, Yazıcı K, Erdem P, Bal N, Metin Ö. Prevalance of smoking, drinking and illicit drug use among adolescents in Mersin, Turkey: comparison of secondary school, high school and university students. *Yeni Symposium* 2004; 42(2):77-81.
- 122.** Aktürk ÜA, İçmeli ÖS, Öztaş S, ve ark. Evaluation of Cigarette Smoking Attitudes and Behaviors among Students of a State High School in İstanbul. *Eurasian J Pulmonol* 2015; 17:107-11. DOI: 10.5152/ejp.2015.02996
- 123.** Bilici M. Tütün (nikotin) kullanımına bağlı ruhsal ve davranışsal bozukluklar. In: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi Kılavuzu El Kitabı*. Ankara: Pozitif Matbaa, 2012:187-96.
- 124.** Altıok DA. Adana il merkezindeki lise öğrencilerinin alkol ve uyuşturucu yatkınlığının araştırılması ve 2000 yılı çalışma sonuçları ile kıyaslanması. T.C. Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Uzmanlık tezi, Adana, 2013.

- 125.** Şaşmaz T, Buğdaycı R, Toros F, ve ark. Ergenlerde alkol içme prevalansı ve olası risk faktörleri: okul tabanlı, kesitsel bir çalışma. TAF Preventive Medicine Bulletin 2006; 5(2):94-104.

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AIDS	Acquired Immuno Deficiency Syndrome (Akkiz İmmün Yetmezlik Sendromu)
BKİ	Beden Kitle İndeksi
CDC	Centers for Disease Control and Prevention
cm	Santimetre
CYBH	Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar
DSM	Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı)
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
FSH	Follicular Stimulating Hormone (Folikül Uyarıcı Hormon)
GnRH	Gonadotropin Releasing Hormone (Gonadotropin Salgılatıcı Hormon)
HIV	Human Immunodeficiency Virüs (İnsan İmmün Yetmezlik Virüsü)
ISCO	International Standard Classification of Occupations (Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması)
kg	Kilogram
m	Metre
ml	Mililitre
LH	Luteinizing Hormone (Luteinizan Hormon)
LSD	Liserjik asid dietilamid
OY	Okur Yazar
OYD	Okur Yazar Değil
SD	Standart Deviasyon
TBSA	Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırması
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TEPA	Türkiye Ergen Profili Araştırması
TL	Türk Lirası
TV	Televizyon

ŞEKİLLER ve RESİMLER DİZİNİ

Şekiller	Sayfa No
Şekil 1 (Adölesan dönemde yüksek risk davranışına neden olan durumlar)	29
Şekil 2 (Öğrencilerin BKİ değerlerinin cinsiyete göre dağılımı)	48

TABLolar DİZİNİ

Tablolar	Sayfa No
Tablo 1 (Çalışmanın örnekleme)	32
Tablo 2 (Öğrencilerin okul türü, sınıf ve okul bölgesinin cinsiyete göre dağılımı)	42
Tablo 3 (Öğrencilerin sosyodemografik özelliklerinin cinsiyete göre dağılımı)	43
Tablo 4 (Öğrencilerin ebeveynleri ile ilgili özelliklerinin cinsiyete göre dağılımı)	45
Tablo 5 (Öğrencilerin harçlık, çalışma durumları ve okul ulaşım özelliklerinin cinsiyete göre dağılımı)	46
Tablo 6 (Öğrencilerin aileleri ile ilişkileri ve diğer sosyal özelliklerinin cinsiyete göre dağılımı)	47
Tablo 7 (Öğrencilerin BKİ ile sosyodemografik ve diğer özelliklerinin karşılaştırılması)	49
Tablo 8 (Fazla kilolu veya obez olma ile ilişkili faktörlerin araştırılması)	50
Tablo 9 (Öğrencilerin sağlıklı kilo kontrolü yapma durumu ve yöntemlerinin cinsiyete göre dağılımı)	51
Tablo 10 (Öğrencilerin sağlıklı kilo kontrolü yapma durumları ile sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması)	52
Tablo 11 (Öğrencilerin sağlıklı kilo kontrolü yapma durumları ile diğer özelliklerinin karşılaştırılması)	53
Tablo 12 (Sağlıklı kilo kontrolü yapma ile ilişkili faktörlerin araştırılması)	54
Tablo 13 (Öğrencilerin beslenme alışkanlıklarının cinsiyete göre dağılımı)	55
Tablo 14 (Öğrencilerin son 7 gün içindeki fiziksel aktivite durumları ve günlük ekran etkinliklerinin cinsiyete göre dağılımı)	57
Tablo 15 (Öğrencilerin son 7 gün içindeki fiziksel aktivite durumları ile sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması)	58

Tablo 16 (Fiziksel aktivite yapmama ile ilişkili faktörlerin araştırılması)	60
Tablo 17 (Öğrencilerin günlük toplam ekran etkinliği süreleri ile sosyodemografik ve diğer özelliklerinin karşılaştırılması)	61
Tablo 18 (Ekran etkinliği süresinin günde 2 saatten fazla olması ile ilişkili faktörlerin araştırılması)	63
Tablo 19 (Öğrencilerin trafikle ilgili riskli davranışlarının cinsiyete göre dağılımı)	64
Tablo 20 (Öğrencilerin trafik ile ilgili riskli davranışlarının sosyodemografik özellikleriyle karşılaştırılması)	65
Tablo 21 (Öğrencilerin trafik ile ilgili riskli davranışlarının diğer özellikleriyle karşılaştırılması)	67
Tablo 22 (Trafikle ilgili en az bir riskli davranışın olması ile ilişkili faktörlerin araştırılması)	68
Tablo 23 (Öğrencilerin şiddetle ilgili riskli davranışları ve intihar girişimi varlığının cinsiyete göre dağılımı)	70
Tablo 24 (Öğrencilerin şiddete yönelik davranışları ile sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması)	71
Tablo 25 (Öğrencilerin şiddete yönelik davranışları ile diğer özelliklerinin karşılaştırılması)	74
Tablo 26 (Şiddete yönelik en az bir riskli davranışın olması ile ilişkili faktörlerin araştırılması)	75
Tablo 27 (Öğrencilerin son bir yıl içindeki intihar girişimi ile sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması)	76
Tablo 28 (Öğrencilerin son bir yıl içindeki intihar girişimi ile diğer özelliklerinin karşılaştırılması)	77
Tablo 29 (İntihar girişimi ile ilişkili faktörlerin araştırılması)	78
Tablo 30 (Öğrencilerin sigara ve nargile kullanma alışkanlıklarının cinsiyete göre dağılımı)	80
Tablo 31 (Öğrencilerin tütün denemeleri ile sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması)	81
Tablo 32 (Öğrencilerin tütün denemeleri ile diğer özelliklerinin karşılaştırılması)	84
Tablo 33 (Tütün deneme ile ilişkili faktörlerin araştırılması)	86

Tablo 34 (Öğrencilerin alkol kullanma durumlarının cinsiyete göre dağılımı)	87
Tablo 35 (Öğrencilerin alkol denemeleri ile sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması)	88
Tablo 36 (Öğrencilerin alkol denemeleri ile diğer özelliklerinin karşılaştırılması)	92
Tablo 37 (Alkol deneme ile ilişkili faktörlerin araştırılması)	93
Tablo 38 (Öğrencilerin madde kullanım özelliklerinin cinsiyete göre dağılımı)	95
Tablo 39 (Öğrencilerin madde denemeleri ile sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması)	96
Tablo 40 (Öğrencilerin madde denemeleri ile diğer özelliklerinin karşılaştırılması)	98
Tablo 41 (Madde deneme ile ilişkili faktörlerin araştırılması)	99

EKLER

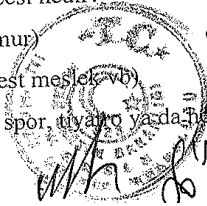
EK-1 Anket Formu

LİSELİ ERGENLERDE RİSKLİ DAVRANIŞLAR ANKET FORMU

Sayın katılımcı,
Bilimsel amaçla hazırlanan bu çalışmayla lise öğrencilerindeki riskli davranışları etkileyen faktörlerin araştırılması amaçlanmaktadır. Anket formunda 51 adet soru bulunmaktadır. Yanıt verme süresi yaklaşık 10-15 dakika sürmektedir. Ankette kimlik bilgileriniz yer almayacaktır. Kapalı zarf içinde ve karışık olarak alınacak bilgiler sadece bilimsel amaçla kullanılacaktır. Ankette bulunan sorulara vereceğiniz yanıtların doğruluğu, araştırmanın değeri açısından oldukça önemlidir. Gönüllü işbirliğiniz için teşekkür ederiz.
Mersin Üniv. Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı 0324-3610684

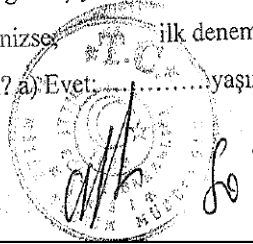
Anket No.....

1. Kilonuzu yazınız..... kg
2. Boy uzunluğunuzu yazınız..... cm
3. Doğum tarihinizi belirtiniz (gün/ay/yıl) ...../...../.....
4. Cinsiyetiniz nedir? a) Kadın b) Erkek
5. Şu anda nerede yaşıyorsunuz? a) Ailele birlikte b) Diğer .....(belirtiniz)
6. Evde yaşayan kişi sayısını yazınız (kendinizi de sayınız).....
7. Kardeşiniz var mı? a) Evet .....tane (kendiniz hariç) b) Hayır
8. Kaçınıcı çocuk olduğunuzu belirtiniz .....
9. İlköğretimi nerede okudunuz? a) Köy b) İlçe Merkezi c) İl Merkezi
10. Anaokuluna gittiniz mi? a) Evet b) Hayır
11. Aylık toplam ne kadar harçlık alıyorsunuz?.....TL
12. Hiç sokakta mendil satma, ayakkabı boyama vb. işler yaparak ailenize katkıda buldunuz mu?
a) Evet b) Hayır
13. Şu anda ders saatleri dışında gelir getiren bir işte çalışıyor musunuz? a) Evet b) Hayır
14. Anne ve babanız için aşağıdakilerden uygun olanı işaretleyiniz.
a) Anne-baba birlikte yaşıyor b) Anne-baba ayrı yaşıyor c) Anne sağ, baba yaşamıyor
d) Anne yaşamıyor, baba sağ e) Anne-baba her ikisi de yaşamıyor
15. Annenizin eğitim durumu nedir? (tamamlanan eğitim durumu)
a) Okur yazar değil b) Okur-yazar c) İlkokul d) Ortaokul e) Lise f. YO/Üniv
16. Babanızın eğitim durumu nedir?(tamamlanan eğitim durumu)
a) Okur yazar değil b) Okur-yazar c) İlkokul d) Ortaokul e) Lise f. YO/Üniv
17. Anneniz şu anda ne iş yapıyor? .....
18. Babanız şu anda ne iş yapıyor? .....
19. Ailenizin sosyal güvencesi nedir?
a) Emekli Sandığı (memur) c) SSK (işçi) e) Sosyal güvence yok
b) Bağ-kur (esnaf, serbest meslek vb) d) Yeşilkart
20. Ayda ortalama kaç kez spor, tiyatro ya da herhangi bir okul dışı aktiviteye katılırsınız? .....kez

21. Okul ulaşımını hangi şekilde yapıyorsunuz? (En çok kullandığınızı işaretleyiniz)
a) Okul servisi ile b) Özel araç ile c) Belediye otobüsü/minibüs d) Yürüyerek
22. Hangi sıklıkta aileniz sizinle okulda neler yaptığınız hakkında konuşur?
a) Hiç b) Ayda birden az c) Hemen hemen ayda 1-2 kez d) Hemen hemen haftada 1-2 kez e) Hemen hemen hergün
23. Aile içindeki huzurun nasıl olduğunu düşünüyorsunuz?
a) Çok iyi b) İyi c) Orta d) Kötü e) Çok kötü
24. Son 12 ay içinde bisiklet ya da motosiklete binerken hangi sıklıkta kask kullandınız?
a) Son 12 ayda hiç bisiklet ya da motosiklet kullanmadım
b) Hiç kask kullanmam c) Bazen kullanırım d) Sıklıkla/çoğu zaman kask kullanırım e) Her zaman kask kullanırım
25. Başka birinin kullandığı bir arabada/araçta ne sıklıkta emniyet kemeri takarsınız?
a) Hiçbir zaman b) Bazen c) Sıklıkla d) Her zaman
26. Hiç ehliyetsiz araç kullandınız mı? a) Evet,.....kez b) Hayır
27. Hiç alkollü araç kullandınız mı? a) Evet,.....kez b) Hayır
28. Son bir yıl içinde okula arkadaşlarınıza zarar vermek amacıyla bir alet getirdiniz mi?
a) Hayır b) Evet
29. 28. soruya cevabınız evet ise;
a) Hangi aleti getirdiniz?.....
b) Kaç defa getirdiniz?.....
30. Son bir yıl içinde fiziksel bir kavgaya karıştınız mı?
a) En az ayda bir b) Ayda birden daha seyrek c) Hiç
31. Sözel tartışma yaşar mısınız? (Öğrencilerin ya da grupların bir diğer öğrencilere hoş olmayan davranış ya da sözleri; alay etmesi, mahcup etmesi, korkutması, kasıtlı olarak dışlaması, küfür etme vb)
a) En az ayda bir b) Ayda birden daha seyrek c) Hiç
32. Son 12 ay içinde yaşamınızı tehlikeye atan bir girişimde buldunuz mu?
a) Hayır b) Evet
33. 32. soruya cevabınız evet ise;
a) Ne şekilde buldunuz?.....
b) Kaç defa buldunuz?.....
34. Sigara kullanma durumunuzu işaretleyiniz.
a) Hiç denemedim b) Sadece denedim c) Ara sıra içiyorum
d) Hergün en az bir sigara içiyorum e) İçiyordum, bıraktım
35. Sigara içmeyi denedinizse; ilk deneme yaşı .....
36. Nargile denediniz mi? a) Evet;.....yaşında (belirtiniz) b) Hayır (38. soruya geçiniz)

37. Nargile içiyor musunuz?
 a) Önceden içiyordum, bıraktım
 b) Halen içiyorum.....kez/ay (yazınız)
38. İlk kez birkaç yudum da olsa alkollü bir içki içtiğinizde kaç yaşındaydınız?
 a) Evet içtim,.....yaşındaydım (yazınız)
 b) Bir yudum bile olsa hiç alkollü içki içmedim (40. soruya geçiniz)
39. Son 30 günde en az bir kadeh alkollü içki içtiğiniz gün sayısı kaçtır?
 a) 0 gün b) .....gün
40. Son 30 gün içindeki kilo vermek ya da almamak için aşağıdakilerden hangisini/hangilerini yaptınız
 a) Hiçbir şey yapmadım c) Öğün atladım e) Yemekten sonra kustum
 b) Diyet yaptım d) Zayıflama ilaçları kullandım

Son 7 gün içinde;

	Son 7 gün içinde hiç	Son 7 gün içinde 1-3 kez	Son 7 gün içinde 4-6 kez	Günde 1 kez	Günde 2 kez	Günde 3 kez	Günde 4 kez ve daha fazla
41. Kaç kez meyve yediniz? (meyve suyu hariç)							
42. Kaç kez sebze yemeği yediniz?							
43. Kaç kez fast-food yediniz?							

44. Son 7 gün içinde kaç gün kahvaltı yaptınız? _____ gün
45. Vücut geliştirme amaçlı protein tozu/hapı gibi ek maddeler kullandınız mı? a) Evet b) Hayır
46. Son 7 gün içinde kaç gün en az 60 dk fiziksel aktivite yaptınız? (Kalp atımlarınızı hızlandırmış ya da hızlı soluk alıp vermenizi sağlamış olan aktiviteleri dahil ediniz)
 a) 0 gün b) 1 gün c) 2 gün d) 3 gün e) 4 gün f. 5güng. 6 gün h. 7 gün
47. Günde kaç saat TV izlersiniz? .....saat
48. Günde kaç saat okul harici bir iş için bilgisayarı kullanırsınız?.....saat
49. Günlük internet kullanımınız kaç saattir? .....saat
50. Yaşamınız boyunca bağımlılık yapıcı madde kullandınız mı? (Kullandıysanız belirtiniz)

Madde türü	Hiç kullanmadım	1 kez denedim	Nadiren kullanırım	Sıklıkla kullanırım	Her zaman kullanırım

51. Daha önce madde denediyseniz, ilk deneme yaşınız nedir? .....

Katılımınız için teşekkür ederiz

EK-2 İl Millî Eğitim Müdürlüğü İzni

T.C.
MERSİN VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 34776202/605/11772105
Konu: Araştırma İzin Talebi

17/11/2015

VALİLİK MAKAMINA

İlgi: Mersin Üniversitesi'nin 27.10.2015 tarih ve 15302574-605.01-1041/13503 sayılı yazısı.

Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Dahili Tıp Bilimleri Bölümü Halk Sağlığı Anabilim Dalı öğretim üyesi Doç.Dr. Seva ÖNER'in danışmanlığında Arş.Gör.Dr. Özgü EKİNCİ'nin "**Mersin Merkezdeki Liseli Ergenlerde Riskli Davranışlar**" konulu araştırma izin talebi ile ilgili 16.11.2015 tarihli komisyon görüşü ve çalışma programı ilişikte sunulmuştur.

Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Dahili Tıp Bilimleri Bölümü Halk Sağlığı Anabilim Dalı öğretim üyesi Doç.Dr. Seva ÖNER'in danışmanlığında Arş.Gör.Dr. Özgü EKİNCİ'nin söz konusu araştırmayı 2015-2016 eğitim öğretim yılında İlimiz merkez ilçelerindeki lise öğrencilerine okul yönetimi veya öğretmen eşliğinde söz konusu ölçeği gönüllülük esasına dayalı olarak ve eğitim öğretimi aksatmadan (mühürlü ve onaylı soruları kullanarak) uygulaması uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Adem KOCA
İl Millî Eğitim Müdürü

EKLER :

- 1- Dilekçe ve Ekleri (6 sy.)
- 2- Komisyon Görüşü

OLUR
17/11/2015

Mahmut HALAL
Vali a.
Vali Yardımcısı

Güvenli Elektronik İmza
Aşlı İlçin
17.11.2015
Mehmet ŞİMŞEKKAYA

Mersin İl Millî Eğitim Müdürlüğü Dumlupınar Mahallesi GMK. Bulvarı Yenişehir / MERSİN Bilgi İçin : Mehmet ŞİMŞEKKAYA - ŞEF/ Canan YAŞA / VHKİ Strateji 2 (Araştırma Planlama İstatistik) Hizmetleri Birimi Telefon: 0 (324) 329 14 81- 84 Dahili Tel: 120 Faks: 0 (324) 327 35 18 – 19 E-Posta:mersinmem@meb.gov.tr – istatistik33@meb.gov.tr Elektronik Ağ:http://mersin.meb.gov.tr

EK-3 Etik Kurul İzni

T.C. MERSİN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

Karar Tarihi	Toplantı Sayısı	Karar Sayısı
12/02/2015	3	45

Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Seva ÖNER'in sorumluluğunda yapılması tasarlanan "Mersin Merkezdeki Liseli Ergenlerde Riskli Davranışlar" adlı araştırma için hazırlanmış olan ve 11/02/2015 tarihinde sunulan Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar İçin Başvuru Formu ile ilgili belgeler araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş, araştırmanın yapılacağı merkezlerden alınacak olan izin belgelerinin başvuru formuna eklenmesi, araştırmanın yürürlükte olan ilgili yasal düzenlemelere uyularak yürütülmesi ve sonuçlandırılması koşulu ile gerçekleştirilmesinde etik sakınca bulunmadığına toplantıya katılanların oy birliğiyle karar verilmiştir.

İmza
Prof. Dr. Bahar TUNÇTAN
Başkan

(Katılmadı)
Prof. Dr. Olgu HALLIOĞLU KILINÇ
Başkan Yardımcısı

İmza
Doç. Dr. Nimet KARAGÜLLE
Raportör

İmza
Prof. Dr. Hasan Erdal DORUK
Üye

İmza
Prof. Dr. Mehmet Sami SERİN
Üye

İmza
Prof. Dr. Lülüfer TAMER GÜMÜŞ
Üye

İmza
Prof. Dr. Sabire YURTSEVER
Üye

İmza
Doç. Dr. Gamze ÖZÇÜRÜMEZ
BİLGİLİ
Üye

İmza
Doç. Dr. Bahar TAŞDELEN
Üye

(Katılmadı)
Yrd. Doç. Dr. Oya ÖGENLER
Üye

İmza
Yrd. Doç. Dr. Nalan TİFTİK
Üye

İmza
Yrd. Doç. Dr. Özden VEZİR
Üye

İmza
Uzm. Dr. Özge KURMUŞ
Üye

İmza
Hürrem Betül LEVENT ERDAL
Üye

(Katılmadı)
Lale DAĞLI
Üye

Prof. Dr. Bahar TUNÇTAN
Başkan
ASLI GİBİDİR

KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU KARAR FORMU

ARAŞTIRMANIN AÇIK ADI	Mersin Merkezdeki Liseli Ergenlerde Riskli Davranışlar
VARSA ARAŞTIRMANIN PROTOKOL KODU	---

DEĞERLENDİRİLEN BELGELER	Belge Adı	Tarihi	Versiyon Numarası	Dili			
	ARAŞTIRMA PROTOKOLÜ			Türkçe ☐	İngilizce ☐	Diğer ☐	
	BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU	24/12/2014	---	Türkçe ☒	İngilizce ☐	Diğer ☐	
	OLGU RAPOR FORMU			Türkçe ☐	İngilizce ☐	Diğer ☐	
	ARAŞTIRMA BROŞÜRÜ			Türkçe ☐	İngilizce ☐	Diğer ☐	
DEĞERLENDİRİLEN DİĞER BELGELER	Belge Adı	Açıklama					
	SİGORTA	☐					
	ARAŞTIRMA BÜTÇESİ	☒					
	BİYOLOJİK MATERYEL TRANSFER FORMU	☐					
	İLAN	☐					
	YILLIK BİLDİRİM	☐					
	SONUÇ RAPORU	☐					
	GÜVENLİLİK BİLDİRİMLERİ	☐					
	DİĞER: GİRİŞİMSEL OLMAYAN KLİNİK ARAŞTIRMALAR İÇİN BAŞVURU FORMU	☒					
	ARAŞTIRMACILARIN ÖZ GEÇMİŞİ	☒					
3 ADET LİTERATÜR	☒						
KARAR BİLGİLERİ	Karar No: 2015-45	Tarih: 12/02/2015					
	Yukarıda bilgileri verilen başvuru dosyası ile ilgili belgeler araştırmanın/çalışmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş ve uygun bulunmuş olup araştırmanın/çalışmanın başvuru dosyasında belirtilen merkezlerde gerçekleştirilmesinde etik ve bilimsel sakınca bulunmadığına toplantıya katılan etik kurul üye tam sayısının salt çoğunluğu ile karar verilmiştir. İlaç ve Biyolojik Ürünlerin Klinik Araştırmaları Hakkında Yönetmelik kapsamında yer alan araştırmalar/çalışmalar için Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu'ndan izin alınması gerekmektedir.						

KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU	
ETİK KURULUN ÇALIŞMA ESASI	İlaç ve Biyolojik Ürünlerin Klinik Araştırmaları Hakkında Yönetmelik, Tıbbi Cihaz Klinik Araştırmaları Yönetmeliği, İyi Klinik Uygulamaları Kılavuzu
BAŞKANIN UNVANI / ADI / SOYADI:	Prof. Dr. Bahar TUNÇTAN

Unvanı/Adı/Soyadı	Uzmanlık Alanı	Kurumu	Cinsiyet		Araştırma ile ilişki		Katılım *		İmza
			E	K	E	H	E	H	
Prof. Dr. Bahar TUNÇTAN	Farmakoloji	MEÜ Eczacılık Fakültesi Meslek Bilimleri Bölümü Farmakoloji ABD	☐	☒	☐	☒	☐	☒	
Prof. Dr. Olgı HALLIOĞLU KILINÇ	Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları	MEÜ Tıp Fakültesi Dahili Tıp Bilimleri Bölümü Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları ABD	☐	☒	☐	☐	☐	☐	
Doç. Dr. Nimet KARAGÜLLE	Biyomühendislik	MEÜ Mühendislik Fakültesi Kimya Mühendisliği Bölümü	☐	☒	☐	☒	☐	☐	
Prof. Dr. Hasan Erdal DORUK	Üroloji	MEÜ Tıp Fakültesi Cerrahi Tıp Bilimleri Bölümü Üroloji ABD	☒	☐	☐	☒	☐	☐	
Prof. Dr. Mehmet Sami SERİN	Mikrobiyoloji	MEÜ Eczacılık Fakültesi Farmasötik Mikrobiyoloji ABD	☒	☐	☐	☒	☐	☐	
Prof. Dr. Lülüfer TAMER GÜMÜŞ	Biyokimya	MEÜ Tıp Fakültesi Temel Tıp Bilimleri Bölümü Tıbbi Biyokimya ABD	☐	☒	☐	☒	☐	☐	

Prof. Dr. Bahar TUNÇTAN
Etik Kurul Başkanı
İmza:

Not: Etik kurul başkanı, imzasının yer almadığı her sayfaya imza atmalıdır.

KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU KARAR FORMU

ARAŞTIRMANIN AÇIK ADI	Mersin Merkezdeki Liseli Ergenlerde Riskli Davranışlar
VARSA ARAŞTIRMANIN PROTOKOL KODU	---

Prof. Dr. Sabire YURTSEVER	İç Hastalıklar Hemşireliği	MEÜ Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Bölümü İç Hastalıklar Hemşireliği ABD	E ☐	K ☒	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	
Doç. Dr. Gamze ÖZÇÜRÜMEZ BİLGİLİ	Psikiyatri	MEÜ Tıp Fakültesi Dahili Tıp Bilimleri Bölümü Psikiyatri ABD	E ☐	K ☒	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	
Doç. Dr. Bahar TAŞDELEN	Biyoistatistik	MEÜ Tıp Fakültesi Temel Tıp Bilimleri Bölümü Biyoistatistik ve Tıbbi Bilişim ABD	E ☐	K ☒	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	B.T.
Yrd. Doç. Dr. Oya ÖGENLER	Tıp Tarihi ve Etik	MEÜ Tıp Fakültesi Temel Tıp Bilimleri Bölümü Tıp Tarihi ve Etik ABD	E ☐	K ☒	E ☐	H ☐	E ☐	H ☒	Katılmadı
Yrd. Doç. Dr. Naifan TİFTİK	Farmakoloji	MEÜ Tıp Fakültesi Dahili Tıp Bilimleri Bölümü Tıbbi Farmakoloji ABD	E ☐	K ☒	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	Katılmadı
Yrd. Doç. Dr. Özden VEZİR	Kalp ve Damar Cerrahisi	MEÜ Tıp Fakültesi Cerrahi Tıp Bilimleri Bölümü Kalp ve Damar Cerrahisi ABD	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	
Uzm. Dr. Özge KURMUŞ	Kardiyoloji	Tarsus Devlet Hastanesi	E ☐	K ☒	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	
Yüksek Şehir Plancısı Hürrem Betül LEVENT ERDAL	Şehir ve Bölge Planlama/Uluslararası Proje Yönetimi	Mersin Mezitli Belediyesi	E ☐	K ☒	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	
Avukat Lale DAĞLI	Hukuk	Serbest	E ☐	K ☒	E ☐	H ☐	E ☐	H ☒	Katılmadı

*:Toplantıda Bulunma

Prof. Dr. Bahar TUNÇTAN
Etik Kurul Başkanı
İmza:

Not: Etik kurul başkanı, imzasının yer almadığı her sayfaya imza atmalıdır.

EK-4 Aile Onam Formu

“MERSİN MERKEZDEKİ LİSELİ ERGENLERDE RİSKLİ DAVRANIŞLAR” BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU

Sayın Velimiz,

Ergenlik dönemi; ciddi fiziksel ve psikolojik değişimlerin yanı sıra sosyal etkileşimler ve ilişkilerde de büyük değişikliklerin olduğu bir dönemdir. Bu dönem; duygu, düşünce, davranış ve tutumu geliştirme çabasının yaşandığı birey ve çevresi için sıkıntılı ve çalkantılı bir dönemdir. Ergenler hızlı bedensel ve psikososyal değişimlerine uyum sağlamakta zorlanabilmekte ve bu dönemde yaşanan sorunlar davranışlarını etkileyebilmektedir.

Riskli davranışlar; ergenlerin sağlık ve iyilik hallerini ve yaşamlarını etkileyen, olumsuz sonuçları olabilecek davranışlardır.

Gençler, yaşadıkları ortama uyum sağlayabilmek, kendilerini kanıtlayabilmek, kendilerine özel bir yaşam tarzı sağlayabilmek gibi nedenlerden dolayı riskli davranışları benimseyebilmektedir.

Gençlerde riskli davranışların önlenmesi için, bilimsel yollarla sorunun tanımlanması ve ilişkili faktörlerin ortaya konulması gerekmektedir. Bu nedenlerle, bilimsel amaçlı olarak hazırlanan bu proje ile lise öğrencilerinde riskli davranışların ve ilişkili faktörlerin araştırılması amaçlanmaktadır.

Çalışma Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı tarafından liselerde yürütülmektedir. Çalışma grubuna lise öğrencileri rastgele seçilmiştir. Bu öğrenciler arasında sizin çocuğunuz da bulunmaktadır. Çalışmaya katılım gönüllü olup, ebeveynin onayına bağlıdır. Çalışmaya alınan öğrenciden kimlik bilgisi istenmemektedir. Çalışmadan elde edilecek bilgi bilimsel amaç dışında kullanılmayacak ve hiçbir şekilde başka kişi ve kurumlarla paylaşılmayacaktır.

Sayın Velimiz,

Aşağıda araştırmacı olarak iletişim bilgilerim görülmektedir.

Arş.Gör.Dr. Özgü EKİNCİ, Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı
Tlf : 0 324 361 06 84 – 1054 (dahili) (iş)

Sayın Proje Yürütücüsü,

Çocuğumun “Mersin Merkezdeki Liseli Ergenlerde Riskli Davranışlar” başlıklı projeye katılmasını;

Onaylıyorum

Onaylamıyorum

Velinin Adı Soyadı: _____

İmzası _____